

TAVOITTEENA TYÖPAIKKA

Uravalmennuksen merkitys työttömien helsinkiläisnuorten toimijuudelle

Venla Saarinen

Pro gradu –tutkielma

Sosiologia

Yhteiskuntatieteiden- ja filosofian
laitos

Jyväskylän yliopisto

kevät 2016

TIIVISTELMÄ

TAVOITTEENA TYÖPAIKKA

Uravalmennuksen merkitys työttömien helsinkiläisnuorten toimijuudelle

Venla Saarinen

Sosiologia

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Terhi-Anna Wilska

Kevät 2016

91 sivua + liitteet 6 sivua

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella Respa – hankkeen tarjoaman uravalmennuksen merkitystä työttömien helsinkiläisnuorten toimijuudelle. Respa on Helsingin kaupungin hanke, jonka tavoitteena on edistää nuorisotakuun toteutumista Helsingissä ja ehkäistä nuorten syrjäytymistä. Se on suunnattu 18–29-vuotiaille työttömille työnhakijoille, jotka tarvitsevat tukea työhön tai koulutukseen pääsemiseksi. Tutkimukseni kohteena ovat uravalmennuksen onnistuneesti läpikäyneitä nuoret, jotka löysivät Respan uravalmennuksen avulla työ- tai opiskelupaikan.

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, miksi nuoret olivat pudonneet normaalin elämänsä ulkopuolelle, eivätkä olleet kyenneet siirtymään työ- tai koulutusmarkkinoille itsenäisesti. Tutkimus tarkastelee nuorten polkua työttömyydestä onnistumiseen ja selvittää sitä, miten uravalmennuksella kyetään tukemaan nuorten toimijuutta ja auttamaan heidät yli elämänsä solmukohdista. Nuoret tulevat Respaan hyvin erilaisista lähtökohdista ja asiakkaina on niin korkeakoulutuksen saaneita akateemisia työttömiä kuin pelkän peruskoulun käyneitä nuoria. Tutkimuksen aineisto muodostuu kahdeksan nuoren ja viiden uravalmentajan teemahaastattelusta sekä onnistuneiden nuorten rekisteritiedoista, joita on hyödynnetty taustoittavana ja onnistujien joukkoa kuvailevana välineenä. Tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysia ja aineistoa on analysoitu teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Rekisteriaineistoa on puolestaan analysoitu kvantitatiivisesti kuvailevilla analyysimenetelmillä. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu toimijuuden, elämänsä ja ohjauksen käsitteiden ympärille.

Tutkimustulosten perusteella Respassa kyettiin tukemaan eri-ikäisiä, eri koulutustaustoista ja erilaisista elämäntilanteista tulevia nuoria. Jokaisen nuoren toimijuuden esteisiin paneuduttiin henkilökohtaisella tasolla, mikä mahdollisti yksilöllisten suunnitelmien tekemisen nuoren omista tarpeista lähtien. Onnistumisen tärkeimpiä edellytyksiä olivat yksilön sitoutuminen uravalmennukseen ja motivaatio muuttaa oman elämänsä suuntaa. Toimijuuden esteenä ei ollut nuorten vähäinen aktiivisuus, vaan rakenteelliset tekijät ja osaamisen puute. Muuttuvassa maailmassa ja epävarmoilla työmarkkinoilla opinto-ohjausta ja työvoimapalveluita on kehitettävä yksilöllisempään suuntaan, sillä nuorten tarpeet ovat erilaiset. Nuorisotakuun toteuttamisessa ollaan vaikean alun jälkeen ottamassa askelia oikeaan suuntaan ja Respa on positiivinen esimerkki siitä, että takuu todella on kyennyt auttamaan nuoria takaisin työelämään.

Avainsanat: nuorisotakuu, toimijuus, elämänsä, nuorisotyöttömyys, syrjäytyminen, uravalmennus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
	1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	4
2	NUORISOTAKUU JA NUORTEN SYRJÄYTYMISESTÄ KÄYTY KESKUSTELU	7
	2.1 Suomen malli	9
	2.2 Nuorisotyöttömyys Suomessa vuosina 2008–2015	11
	2.3 Syrjäytymisen määrittelyä	14
	2.4 Aktiivinen työvoimapolitiikka työttömyydenhoidon lähtökohtana	17
3	YKSILÖLLISTYVÄT ELÄMÄNKULUT	19
	3.1 Elämänkulun käsite	19
	3.2 Nuoruudesta aikuisuuteen	23
	3.3 Normaalista tee-se-itse-biografiaan	24
	3.4 Nuoruuden liikkuvat siirtymävaiheet	26
4	NUORTEN TOIMIJUUS YHTEISKUNNAN MUUTTUVISSA RAKENTEISSA	29
	4.1 Toimijuus käsitteenä	29
	4.2 Työttömyys rajoittaa ja heikentää nuorten toimijuutta	32
	4.3 Sosiaalisen pääoman merkitys toimijuudelle nuoruudessa	35
	4.4 Toimijuuden lisääminen ohjaamisella	38
	4.5 Toimijuus ja elämänkulku tässä tutkimuksessa	39
5	RESPA - TAVOITTEENA TYÖPAIKKA	41
	5.2 Uravalmennus toimintametodina	42
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	44
	6.1 Laadullista ja määrällistä tutkimusmetodiikkaa	45
	6.2 Tutkimuksen eettisyys	49
	6.3 Analyysimenetelmät	50
7	TYÖTTÖMYYDESTÄ RESPAN KAUTTA ONNISTUMISEEN	52
	7.1 Onnistujan profiili	53
	7.2 Pitkiä suorita, tiukkoja mutkia – kolme elämänkulun tyyppiä	58
	7.3 Yhteiselle polulle: Aktiiviset, mutta lannistuneet työttömät	64
	7.4 Respan kautta kohti uutta elämänvaihetta	72
	7.5 Johtopäätökset	80
8	POHDINTA	82
	LÄHDELUETTELO	85

1 JOHDANTO

Nuorisotakuu lanseerattiin näyttävästi osana Jyrki Kataisen hallitusohjelmaa vuonna 2013. Sen piti olla yhteiskunnan vastaus kasvavaan nuorisotyöttömyyteen ja löytää keinot syrjäytymisen pysäyttämiseen jo varhaisessa vaiheessa. Nuorisotakuu on löyhä rakennelma erilaisia toimia ja toimijoita, joiden tavoite on laaja-alaisesti auttaa nuoria työelämään. Taustalla on huoli syrjäytymisen aiheuttamista taloudellisista ja inhimillisistä kustannuksista. Työ- ja elinkeino ministeriö (2013) on linjannut nuorisotakuun konkreettisiksi tavoitteiksi tehostaa palveluprosesseja, ehkäistä työttömyyden pitkittyminen, edistää koulutukseen ja työmarkkinoille sijoittumista sekä tunnistaa ja ennaltaehkäistä nuorten syrjäytymistä. Nuorisotakuu ja huoli nuorten työllistymisestä ja syrjäytymisestä eivät ole pinnalla ainoastaan Suomessa, vaan Euroopan unioni on puhunut vahvasti nuorisotakuun ja nuorten osallistamisen puolesta. (ks. esim. Euroopan unionin neuvosto, 2013.)

Vuonna 2011 hallitusohjelmaa tehtäessä ei kuitenkaan osattu aavistaa, millaiseen taloudelliseen kurimukseen Suomi tulee vajoamaan tulevien vuosien aikana. Työttömyyslukemat ovat synkimmät sitten 1990-luvun alun laman ja valtioon joutunut kovalle säästökuurille, joka heijastuu erityisesti julkisen sektorin toimintaan. Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmaan (2015) on edellisen hallitusohjelman tapaan kirjattu ajatus nuorisotakuusta. Sipilän hallitusohjelma peräänkuuluttaa hyvien käytäntöjen keräämistä kunnista ja saattamista valtakunnallisiksi toimintamalleiksi. Hallitus haluaa myös selventää nuorisotakuun vastuunkantoa niin, että tukea tarvitsevat nuoret saisivat palvelun yhdeltä luukulta.

Tiina Silvastin, Kirsti Lempiäisen ja Tomi Kankaisen (2014) mukaan työmarkkinat ovat koventuneet ja samaan aikaan poliittisen päätöksenteon kautta yksilölle on siirretty yhä enemmän vastuuta omasta työllistymisestä. Jatkuvan kilpailun yhteiskunnassa ne, jotka eivät halua tai kykene toimimaan yhteiskunnassa vallalla olevilla pelisäännöillä leimataan syrjäytyneiksi. Uusliberalismin ajatusten mukaan yksilö on itse vastuussa itsestään ja heihin on oikeutettua kohdistaa aktivointitoimenpiteitä. (mt. 18-19.) Työttömyydestä näyttää tulevan osa yhä useamman nuoren tarinaa, eikä koulutus enää takaa entisenlaista suojaa muuttuvilla työmarkkinoilla. Ennen eteenpäin ilman katkoksia soljunut elämä on vaihtunut pirstaleisiin pätkiin. Samaan aikaan valinnanmahdollisuudet ovat lisääntyneet ja

ikäsidonnaisuus monelta osin purkanut paineita kulkea tasa-tahtiin ikätovereiden kanssa. Riskinä kehityskulussa on, että nuori jää yhä helpommin koulutus- ja työmarkkinoiden ulkopuolelle, jos hänellä ei ole kykyä suunnitella jo hyvissä ajoin tulevaisuutta ja tehdä rationaalisia valintoja ja tekoja tavoitteiden eteen. (ks. esim. Beck 2000; France 2007.) Ulkopuolelle jääminen heijastuu vahvasti nuorten toimijuuteen ja pitkittyvä työttömyys voi pahimmillaan johtaa toimintakyvyn asteittaiseen heikkenemiseen ja lopulta syrjäytymiseen.

Elämänsiirtymävaiheiden onnistunut läpikäynti on ehdottoman tärkeää nuorille, sillä pitkittynyt työttömyys voi pahimmillaan jättää jälkensä koko loppuelämän työuraan ja työmarkkina-asemaan. Näyttää kuitenkin siltä, että nuorilla on yhä enemmän vaikeuksia löytää itsenäisesti reittejä koulutukseen ja lopulta työelämään. Tutkimusten mukaan (ks. esim. Ahonen-Walker & Pietikäinen 2014; Lavikainen 2014) nuoret kaipaavat yksilöllisiä ja henkilökohtaisia palveluita auttamaan eteenpäin elämänsiirtymävaiheista. Vuonna 2013 startannut Respa -hanke on Helsingin kaupungin kehittämä uusi toimintamuoto, jossa nuorille tarjotaan yksilöllistä uravalmennuspalvelua. Hanke on tuottanut varsin lupaavia tuloksia kolmen toimintavuotensa aikana ja sen positiiviset tulokset antavat toivoa nuorisotakuun kehittäjille. Uravalmennuksessa on potentiaalia valtakunnalliseksi toimintamalliksi, joita Sipilän hallituskin esittää hallitusohjelmassaan.

1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa nuorisotakuuilmioita lähestytään Respa -hankkeen näkökulmasta, joka tarjoaa uravalmennusta 18–29-vuotiaille työttömille helsinkiläisnuorille. Respassa jokainen nuori saa henkilökohtaisen uravalmentajan, jonka kanssa hän etsii reittiä työttömyydestä koulutukseen tai työelämään. Nuorten elämäntilanteiden kirjo on laaja. Osa asiakkaista on korkeakoulutuksen saaneita akateemisia työttömiä, osalla taustalla on pelkkä peruskoulu. Kaikilla nuorilla on kuitenkin sama tavoite eli löytää lopulta työpaikka ja päästä kiinni normaaliin elämänsiirtymävaiheeseen. Tutkielma toteutetaan tilaustyönä hankkeelle ja sen rajaus on suunniteltu yhteistyössä Respan ja graduntekijän kanssa. Tarkoitus on tuottaa hankkeelle relevanttia tietoa, josta on konkreettista hyötyä toiminnan kehittämiseksi.

Tutkimuksessani olen kiinnostunut niistä Respan asiakkaina olleista nuorista, jotka ovat onnistuneet löytämään joko opiskelu- tai työpaikan uravalmennuksen avulla. Tavoitteenani

on selvittää mitkä tekijät edesauttavat onnistunutta lopputulosta ja miten uravalmennus vaikuttaa nuorten toimijuuteen. Olen kiinnostunut nuorten omista kokemuksista ja siitä, miksi nuoret eivät kykene siirtymään työ- ja koulutusmarkkinoille itsenäisesti, vaan tarvitsevat ohjausta toimijuutensa tueksi. Hyödynnän tutkimuksessani aineisto- ja menetelmätriangulaatiota. Pääosa aineistostani muodostuu nuorille onnistuneille nuorille toteutetuista teemahaastatteluista, joita on analysoitu sisällönanalyysin avulla. Lisäksi olen käyttänyt tausta-aineistona uravalmentajien lyhyitä teemahaastatteluja ja nuorista Respassa kerättyjä rekisteritietoja. Teoreettinen viitekehyseni muodostuu *toimijuuden, elämäntulon* ja *ohjauksen* käsitteiden ympärille.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. *Minkälainen on onnistujan profiili?*
2. *Minkälaisia reittejä nuorten elämäntulo on edennyt ennen Respaan tuloa?*
3. a) *Miksi nuoret eivät kyenneet itsenäisesti siirtymään koulutus- tai työmarkkinoille?*

b) *Millaista apua nuoret saivat Respasta?*
4. *Kokevatko nuoret toimijuutensa lisääntyneen onnistuneen uravalmennuksen seurauksesta?*

Luvussa kaksi tutustutaan nuorisotakuun historiaan ja nuorten työmarkkina-asemaan Suomessa 2010-luvulla. Luvussa vertaillaan syrjäytymisen erilaisia määritelmiä ja tutustutaan aktivointipolitiikan paradigmaan. Kolmannessa luvussa käydään läpi elämäntulua sosiologisena ja psykologisena käsitteenä. Luvussa tarkastellaan nuoruutta elämänvaiheena sekä siihen liitettyjen transiiovaiheiden onnistuneen läpikäynnin merkitystä elämäntulon kannalta. Lisäksi pohditaan millaisia vaikutuksia postmoderni aika on tuonut elämäntululle ja kuinka elämäntulussa tapahtuneet muutokset heijastuvat nuoruuteen elämänvaiheena.

Luvussa neljä tarkastellaan toimijuuden käsitteen avulla nuorten työmarkkina-asemaa ja vaikutusmahdollisuuksia elämäntuloon. Luku kiteyttää elämäntulon, toimijuuden ja ohjaamisen välisen suhteen ja tekee ymmärrettäväksi millaisia vaikutuksia työttömyydellä voi olla nuoren elämäntululle tulevaisuuden näkökulmasta. Luvussa viisi esitellään laajemmin Respa -hanke. Kuudennessa luvussa esitellään aineisto ja analyysimenetelmät ja

analyysin tulokset käydään läpi luvussa seitsemän. Viimeinen luku käsittää pohdinnan, sekä liitetään tutkimus osaksi laajempaa keskustelua ja kontekstia.

2 NUORISOTAKUU JA NUORTEN SYRJÄYTYMISESTÄ KÄYTY KESKUSTELU

Euroopan komissio on huolissaan nuorten jäämisestä yhteiskunnan ja sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle. Komission määritelmän mukaan nuoruus on rikas elämänvaihe, jonka aikana nuori käy läpi fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia muutoksia. Nuoruuteen liitetään tiettyjen elämäntapahtumien onnistunut läpikäynti, joita ovat muutto vanhempien kodista omilleen, siirtyminen koulutuksesta toiseen ja lopulta työelämään. Työelämässä ja perherakenteessa tapahtuneet muutokset asettavat kuitenkin haasteita perinteiselle elämäntavalle. Komission raportti (2012) esittää, että nuoruudesta elämänvaiheena on tullut riskialttiimpi ja turvattomampi. Epäonnistunut siirtymävaiheiden läpikäynti nuoruudessa voi johtaa sosiaaliseen ulkopuolelle jäämiseen koko loppuelämän ajaksi. Euroopan unionin jäsenmaissa 2000-luvun lopussa alkanut taantuma on entisestään heikentänyt nuorten työmarkkina-asemaa ja tätä kautta mahdollisuutta itsenäiseen elämään. (Euroopan komissio 2012 raportti 18–19.)

Euroopan unioni on asettanut viisi päätavoitetta 2020 strategiassaan, jotka ovat työllisyys, innovaatiot, koulutus, sosiaalinen kuulumus sekä energia- ja ilmastoasiat. Strategian lippulaivana pidetään syksyllä 2010 alulle pantua ”Nuoret liikkeellä”- hanketta, jonka tavoitteena on edistää nuorten kouluttautumismahdollisuuksia ja liikkuvuutta jäsenmaissa. Tätä kautta hanke pyrkii lisäämään nuorten työelämävalmiuksia ja vähentämään nuorisotyöttömyyttä. Yksi tärkeimmistä tavoitteista on vähentää koulupudokkaiden määrää 15 prosentista 10 prosenttiin (Euroopan komissio raportti 2012, 25–27.) Osana strategiaa Euroopan unionin neuvosto antoi suosituksen *Nuorisotakuun käyttöönnotosta* jäsenmaissa. Jäsenmaat hyväksyivät periaatteet huhtikuussa 2013 ja täytäntöönpano aloitettiin vuonna 2014. Suosituksen ydin on, että EU:n tulee investoida nuorten inhimilliseen pääomaan, sillä pitkällä aikavälillä se tuottaa kestäväää talouskasvua. Neuvosto on huolissaan nykyisen taloustilanteen vaikutuksista nuorten siirtymävaiheiden läpikäyntiin ja laajemmin koko elämäntavalliseen. (Euroopan unionin neuvosto suositus 2013.)

Neuvoston suosituksessa (2013) tuodaan ilmi, että nuorisotyöttömyydellä voi olla kauaskantoisia seurauksia. Tutkimukset ovat osoittaneet, että nuorisotyöttömyys kasvattaa riskiä joutua uudelleen työttömäksi, ennakoii matalampaa ansiotasoa, vähentää yksilön käytössä olevaa inhimillistä pääomaa ja voi johtaa köyhyyden sukupolvittaiseen

periytymiseen. Suositus esittää jäsenvaltioille seuraavaa: ”*Varmistetaan, että kaikille alle 25-vuotiaille nuorille tarjotaan laadukas työ-, jatkokoulutus-, oppisopimus- tai harjoittelupaikka neljän kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta tai virallisen koulutuksen päättämisestä.*” Keskeistä on varhainen puuttuminen nuorten ongelmiin, sidosryhmien toimiva yhteistyö ja nuoria aktivoiva ote. Vaikka neuvoston suositus tunnustaakin nuoret tukea tarvitseväksi ryhmäksi, peräänkuuluttaa se nuorilta itseltään aktiivisuutta ottaa vastuu omista valinnoistaan ja työnhausta. Suositus muistuttaa, että nuoret tulevat hyvin erilaisista sosiaalisista ja taloudellisista lähtökohdista eri jäsenmaiden sisälläkin. (Euroopan unionin neuvosto suositus 2013.)

Euroopan komissio katsoo, että nuorisotakuu edellyttää rakenteellisia uudistuksia, joiden avulla pyritään parantamaan nuorten koulusta työelämään siirtymistä sekä työelämäpalveluiden kohdentamista tukea tarvitseville nuorille. Suomi on toiminut nuorisotakuun esimerkkimaana. Euroopan unionin suositus nuorisotakuun toteuttamisesta perustuu Suomen ja Itävallan hyviin kokemuksiin siitä, että parantamalla työllisyyspalveluita ja investoimalla transitivaiheisiin, voidaan saavuttaa sekä yksilöä että yhteiskuntaa hyödyttävä lopputulos. On kuitenkin hyvä huomata, että Euroopan unioni tarjoaa jäsenmailleen ainoastaan suosituksen, ei varsinaista toimintamallia. Jokainen jäsenmaa on itse vastuussa nuorisotakuun hallinnollisesta järjestämisestä sekä toteuttamistavoista. (Euroopan komissio raportti 2012; TEM raportti 2012)

Nuorisotakuu on uusi tapa pyrkiä vaikuttamaan ja pehmentämään nuoruuteen liittyviä riskejä. Nyt muutaman vuoden käynnissä ollut takuu on kiinnostava tutkimuskohde, sillä sen alle mahtuu monenlaisia toimijoita ja hankkeita. Jotta takuuta voitaisiin kehittää ja taata nuorille ympäri Suomea samanlaiset lähtökohdat ja palvelumallit, tulee nuorisotakuuta tutkia ja tarkastella eri näkökulmista. Tässä luvussa esitellään Suomen nuorisotakuun malli. Lisäksi syvennytään syrjäytymisen ja nuorisotyöttömyyden mittareihin sekä aikaisempiin tutkimuksiin aiheista. Lopuksi pohditaan mitä tarkoitetaan aktiivisella työvoimapolitiikalla ja miksi sosiaalipolitiikassa on viime vuosina suosittu aktiivisesta lähtevää paradigmaa.

2.1 Suomen malli

Työ- ja elinkeinoministeriön määritelmän mukaan nuorten yhteiskuntatakuulla tarkoitetaan, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, työkokeilu- opiskelu, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi ilmoittautumisesta. Nykyään puhutaan laajemmin nuorisotakuusta, joka muodostuu yhteiskuntatakuusta, koulutustakuusta¹ ja nuorten aikuisten osaamisohjelmasta². Nuorten yhteiskuntatakuutyöryhmä (2012) on määritellyt Suomen tavoitteeksi edistää nuorten sijoittumista koulutukseen ja työmarkkinoille, estää työttömyyttä ja sen pitkittymistä sekä vahvistaa nuorten elämänhallintaa. Nuorisotakuun tavoitteet ja sisältö on kirjattu ensimmäisen kerran pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmaan (2011) ja sen toteuttamisesta vastaa työ- ja elinkeinoministeriö yhdessä muiden ministeriöiden kanssa. Nuorisotakuu tuli Suomessa täysimääräisesti voimaan vuoden 2013 alusta alkaen. (TEM raportti 2012; TEM nuorisotakuun viralliset verkkosivut.)

Nuorisotakuu on ilmiönä moniulotteinen ja sitä toteutetaan kunnissa eri organisaatioiden monialaisena yhteistyönä. Tärkein toimija kunnissa on TE-toimisto, jonka tehtävänä on ohjata nuori hänelle parhaiten sopivan palvelun piiriin. Muita nuorisotakuun toteuttajia ovat oppilaitokset, Kela, kuntien sosiaali- ja terveystyö, etsivä nuorisotyö, työpaja- ja kuntoutuspalvelut sekä kuntien yksityisiltä palveluntuottajilta ja järjestöiltä hankkimat palvelut. Lisäksi elinkeinoelämä ja työmarkkinajärjestöt ovat osallistuneet nuorisotakuun periaatteiden määrittelyyn. Valtakunnallisesti nuorisotakuun toteutumista ja seuranta koordinoivat ELY-keskukset. Nuorisotakuun toteuttaminen tapahtuu Suomessa EU:n mallia vastaavalla tavalla eli valtio velvoittaa kuntia toimimaan nuorisotakuun periaatteiden mukaisesti, mutta siitä ei ole säädetty lakia tai annettu tarkkoja toimintaohjeita. (TEM linjaus 2013; TEM raportti 2012; TEM nuorisotakuun viralliset verkkosivut.)

Nuorisotakuun käsite on alkanut elää omaa elämäänsä ja nykyään sillä tarkoitetaan käytännössä kaikkia niitä toimia, jotka on kohdistettu edistämään nuorten työllisyyttä ja ehkäisemään syrjäytymistä. Sen toteuttamisen ei katsota enää lepäävän ainoastaan julkisen

¹ Koulutustakuulla tarkoitetaan, että jokaiselle peruskoulunsa päättäneelle taataan koulutuspaikka lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa, oppisopimuksessa, työpajassa tai kuntoutuksessa.

² Nuorten aikuisten osaamisohjelma taas lupaa tarjota jokaiselle alle 29-vuotiaalle pelkän peruskoulutuksen saaneelle nuorelle mahdollisuuden suorittaa ammatillinen tutkinto.

sektorin harteilla, vaan erityisesti yksityisen sektorin vastuuta palkata ja kouluttaa nuoria esimerkiksi oppisopimuskoulutuksella on peräänkuulutettu. Toisaalta nuorisotakuu edellyttää myös nuorilta itseltään aktiivista osallistumista oman suunnan löytymiseksi. Periaatteena on, että jokainen nuori saa äänensä kuuluviin ja osallistuu itse aktiivisesti oman työllistymissuunnitelmansa työstämiseen. Nuorisotakuu edellyttää työ- ja elinkeinotoimiston viranomaisen ja nuoren yhteistyötä ja tätä pyritään edistämään säännöllisellä yhteydenpidolla. (TEM linjaus 2013; TEM nuorisotakuun verkkosivut.)

Nuorisotakuu on saanut runsaasti kritiikkiä lyhyen historiansa aikana ja sitä on arvosteltu niin valtamediassa, kuin tieteellisissä julkaisuissa. Mari Ahonen-Walker ja Reetta Pietikäinen (2014) kysyvät, onko nuorisotakuu *kermankuorintaa ja tyhjiä lupauksia?* Heidän mukaansa nuorisotakuu on keskittynyt lähinnä edistämään nuorten pääsyä koulutus- ja työmarkkinoille. Nuorten osattomuudessa on kuitenkin kyse usein laajemmasta ongelmavyyhdestä ja monet nuoret tarvitsisivat kuntoutuspalveluita ja elämänhallintaan liittyvää neuvontaa kipeämmin, kuin koulutus- tai työpaikkaa. Ahonen-Walker ja Pietikäinen toteavat, että nykyisestä nuorisotakuun mallista hyötyvät eniten ne nuoret, jotka ovat aktiivisia ja omatoimisia. Kritiikkiä heiltä saa myös TE-hallinnon uudistus, joka on johtanut TE-toimistojen määrän karsimiseen ja kasvokkaisen palvelun korvautumiseen verkkoneuvonnalla. Heidän mukaansa tämä on väärä suunta kehittää järjestelmää, sillä käytäntö on osoittanut, että nuoret hyötyvät eniten kasvokkaisesta, yksilöllisestä ja tilanteeseen räätälöidystä palvelumallista. (mt. 69, 73–74; ks. myös TEM linjaus 2013.)

Anne Puuronen (2014, 29) kiteyttää nuorisotakuuseen liitetyt ongelmat ja ristiriidat seuraavassa lauseessa: ”*Nuorisotakuun alle kuuluu yhtä lailla sekä kuusi laudaturia kirjoittanut työtön nuori että etsivän nuorisotyön työtön nuori*”. Nuorisotakuu kuuluu jokaiselle suomalaiselle nuorelle ja sen on tarkoitus taata nuorille yhdenmukaiset palvelut asuinpaikasta riippumatta. Ongelman ydin on siinä, kuinka luoda sellainen palvelujärjestelmä, joka onnistuu joustavasti palvelemaan eri elämäntilanteissa olevia ja erilaisista lähtökohdista tulevia nuoria. Elina Lavikaisen (2014, 182) tutkimuksen mukaan, nuoret työttömät toivovat viranomaisilta ja ohjaajilta ennen kaikkea ymmärrystä ja kuuntelemista. Nuorille on tärkeää, että heitä kohdellaan yksilöinä, joiden tarpeet ja toiveet otetaan huomioon. Lisäksi nuoret kaipaavat konkreettisia neuvoja ja kokemuksia eri aloista ja vaihtoehtoista.

Uusi hallitus pääministeri Juha Sipilän johdolla pitää tärkeänä nuorisotakuun jatkamista ja eteenpäinviemistä. Sipilän hallitusohjelmaan (2015) on kirjattu, että nuorisotakuuta tullaan kehittämään yhteisötakuun suuntaan. Yhteisötakuulla tarkoitetaan, että vastuu Suomen tulevaisuuden osaajien hyvinvoinnista ja työllisyydestä kuuluu kaikille yhteiskunnan toimijoille ja sektoreille. Uusi hallitus näyttäisi pitkälti jatkavan samoilla linjoilla nuorisotakuun toteuttamista kuin edeltäjänsä, eikä suuria sisällöllisiä muutoksia takuuseen ole suunnitteilla seuraavan hallituskauden aikana. Hallitus pitää tärkeänä, että nuorisotakuun onnistumisista kerätään tietoa ja hyviä käytänteitä. Tavoite on jalkauttaa hyvät käytännöt kuntiin ja viedä nuorisotakuun toteuttamista valtakunnallisesti yhdenmukaisempaan suuntaan.

2.2 Nuorisotyöttömyys Suomessa vuosina 2008–2015

Nuorisotakuun perustana on nuorisotyöttömyyden vähentäminen ja sen parempi hallinta. Kysymys nuorten työllisyydestä on ollut tapetilla viime vuosina niin Suomessa kuin koko Euroopassa. Vuonna 2008 alkanut taloustaantuma on asettanut nuoret työnhakijat entistä hankalampaan asemaan, eikä taloustilanne vuoteen 2015 tultaessa ole tuonut tilanteeseen muutosta. Samuli Rikama ja Heikki Salmi (2010) toteavat artikkelissaan Suomen romahduksen olleen rajumpi, kuin monessa muussa EU maassa. Suomen talous kasvoi erittäin suotuisasti vuosina 2000–2008, ylittäen EU:n maiden keskiarvon kirkkaasti kaikkina vuosina. Vuosi 2008 toi kuitenkin mukanaan finanssikriisin, joka iski voimakkaasti Suomen pääomahyödykkeisiin keskittyneeseen vientiin. Vuonna 2009 Suomen talous supistui lähes 8 % ja vienti putosi alle vuoden 2000 tason. (Rikama & Salmi, Tieto&Trendit 6/2010.) Taantuma on vaikuttanut merkittävästi nuorten työllisyysmahdollisuuksiin ja samalla nuorisotakuun toteuttamiseen.

Päivi Keinänen ja Kalle Sinivuori (2010) toteavat artikkelissaan, että nuorisotyöttömyys väheni 1990-luvun puolivälistä alkaen aina vuoteen 2009 asti. Tutkimusten mukaan taantumatilanteessa nuoret putoavat ensimmäisten joukossa työmarkkinoiden ulkopuolelle. Ennen taloustaantumaa suomalaiset nuoret osallistuivat aktiivisesti työmarkkinoille ja vuonna 2009 joka viides työllinen oli alle 30-vuotias. Opiskelijoiden työssäkäynti on Suomessa tavallista ja töitä tehdään sekä loma-aikoina että opintojen ohella. Tärkeimmiksi syiksi työnteolleen nuoret nostavat opintoajan toimeentulon turvaamisen sekä itsenäisen elämän mahdollistamisen. (mt. 5–11) Suomalaiset nuoret itsenäistyvätkin varhain ja kotoa

muuttamis-ikä on yksi Euroopan alhaisimpia. Yleisimpiä syitä kotoa muuttamiselle ovat Nikanderin (2009) mukaan opiskelu eri paikkakunnalla, yhteen muuttaminen kumppanin kanssa sekä halu itsenäistyä. (Nikander, Hyvinvointikatsaus 1/2009.)

Tilastokeskuksen työvoimatutkimus kerää haastattelemalla tietoa Suomen työmarkkinoista kahdesti vuodessa. Se antaa kuvan 15–74-vuotiaiden suomalaisten työhön osallistumisesta, työllisyydestä, työttömyydestä ja työvoiman ulkopuolisten toiminnasta. Työvoimatutkimuksessa työttömäksi määritellään henkilö, joka on vailla töitä ja on viimeisen neljän viikon aikana etsinyt töitä ja voisi aloittaa työt kahden viikon kuluessa. Työvoimatutkimus ei huomioi tilastoinnissaan kuin ne nuoret, jotka aktiivisesti etsivät töitä. Sen sijaan työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilasto, jota kerätään te-toimistojen rekisteritiedoista, ottaa huomioon myös työnhaun suhteen passiiviset nuoret, sillä se ei edellytä aktiivista työnhakua. Työnvälitystilaston ja työvoimatutkimuksen toinen ero on, että työnvälitystutkimus rajaa opiskelijat kokonaan työttömyyden ulkopuolelle. Tämä aiheuttaa eroja kahden virallisen tilaston välille. Työvoimatutkimuksen perusteella työttömyys heilahtelee paljon kausittain ja suurin työttömyyspiikki on keväisin. Tätä selittää opiskelijoiden töiden hakeminen lukukausien lopussa. (Keinänen & Sinivuori 2010, 9; Suomen virallinen tilasto 2015.)

Työvoimatutkimuksen mukaan nuorten työllisyysaste laski vuonna 2009 kaikissa ikäluokissa. Eniten taantumasta kärsi nuorin ikäluokka eli 15–24-vuotiaat, joiden työttömyysaste oli 21,5 %. Työttömyysasteella tarkoitetaan työttömien osuutta työvoimasta eli työllisten ja työttömien yhteismäärästä. Ikäluokkaan suhteutettuna työttömänä oli joka kymmenes nuori, yhteensä 69 000 nuorta. Koko väestön työttömyysaste oli 8,2 %. Kun katsotaan työnvälitystilastoa, työttömiä alle 25-vuotiaita nuoria on kuitenkin vain 36 165 (Suomen virallinen tilasto 2009.) Tässä tulee hyvin esille opiskelijoiden tuottama harha työvoimatutkimuksessa. Kari ja Ulla Hämäläinen (2012) toteavat, että nuoria siirtyy työttömiksi eniten kesäkuussa, kun koulunsa päättäneet nuoret etsivät paikkaansa työmarkkinoilta. Nuorten työttömyyttä tutkittaessa on havaittavissa selkeät kausivaihtelut, joita rytmittävät valmistumisen kautta tapahtumat siirtymät koulutuksesta toiseen tai työmarkkinoille sekä varusmiespalvelus. (mt. 11–12.)

Vuoteen 2015 tultaessa tilanne synkistyi entisestään. Työvoimatutkimuksen mukaan helmikuussa 2015 työttömiä 15–24-vuotiaita oli 75 000 ja työttömyysaste 25,5 %. Työttömien osuus samanikäisestä väestöstä oli 11,6 % Koko väestön työttömyysaste oli

noussut 10,1 %:n. Myös työnvälitystilastoissa näkyy nuorisotyöttömyyden kasvu, sillä tammiskuussa 2015 työttömiä alle 25-vuotiaita työnhakijoita oli 47 880. Työnvälitystilastosta voidaan havaita, että vuosi 2009 tuotti nuorisotyöttömyyteen piikin. Tämän jälkeen tilanne näytti rauhoittuvan, mutta uusi nousu alkoi vuonna 2013, jonka jälkeen luvut ovat hieman kasvaneet joka vuosi vuoteen 2015 tultaessa. (Suomen virallinen tilasto 2015.) Liisa Larja (2013) kuitenkin toteaa, että suurimmalle osalle suomalaisista nuorista työttömyys on edelleen vain lyhytaikainen välivaihe opiskelun ja työelämän välillä ja nuorten pitkäaikaistyöttömyyttä onkin meillä vähemmän kuin missään muussa EU- maassa (Hyvinvointikatsaus 1/2013).

Larjan (2013) mielestä työttömyysasteen perusteella esitetään usein liian yksinkertaisia päätelmiä nuorten työttömyydestä ja syrjäytymisestä. Ensinnäkin on hyvä ottaa huomioon, että työttömyysaste on korkea puhuttaessa nuorimmasta eli 15–19-vuotiaiden ikäryhmästä ja huomattavasti matalampi yli 24-vuotiailla. Toinen Larjan esiin nostama seikka on nuorisotyöttömyyden rakenne, joka eroaa muista EU- maista siinä, että työnhakijat ovat usein kesätyötä tai osa-aikatyötä etsiviä opiskelijoita. Kansainvälisissä tilastoissa opiskelijat ja koululaiset lasketaan työllisiksi, jos he tekevät vaikka vain satunnaista osa-aikatyötä. Vuonna 2011 suomalaisista 15–24-vuotiaista työttömistä 61 % oli opiskelijoita ja 24 % ikäluokan työttömistä etsi vain osa-aikatyötä. Larjan mukaan myös piilotyöttömien määrä on hyvä ottaa huomioon nuorisotyöttömyyttä tutkittaessa. Piilotyttömiin kuuluvat ne nuoret, jotka ovat työhön käytettävissä, mutta jotka eivät aktiivisesti etsi työtä. Piilotyöttömien ryhmään kuuluvat usein opiskelijat, lastaan kotona hoitavat, terveydellisistä esteistä kärsivät sekä ne, jotka ovat luopuneet työn hakemisesta esimerkiksi sen takia, että oman alan töitä ei ole tarjolla. (Larja, Hyvinvointikatsaus 1/2013.)

Sukupuoli ja koulutustaso ovat merkittävässä yhteydessä nuorisotyöttömyyteen. Pekka Myrskylän (2010) raportista selviää, että vuonna 2009, 18–24-vuotiaiden ikäluokassa miesten riski joutua työttömäksi oli kaksinkertainen naisiin verrattuna. Koulutustaustaa tarkasteltaessa selviää, että pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneilla on suurin riski joutua työttömäksi. Korkeakoulutus suojaa selvästi yksilöä työttömyyden riskiltä. Miesten riski työttömyyteen oli naisia korkeampi kaikissa ikäluokissa samoin kuin kaikilla koulutusasteilla. Myös toimialaan suhteutettuna miehet kärsivät työttömyydestä useammin kuin naiset. Tämä johtuu siitä, että taantumet heijastuvat erityisesti miesvaltaisille aloille, kuten rakentamiseen ja teollisuuteen. Myös yksilön perhetyypillä on vaikutusta työttömyysriskiin. Vuonna 2008 työttömistä miehistä sinkkuja oli 43 prosenttia, naisista 27

prosenttia. Suurin työttömyysriski oli yksinäisillä miehillä ja yksinhuoltajaäitien pojilla. (mt. 57, 92–95.)

2.3 Syrjäytymisen määrittelyä

Nuorten syrjäytymisen ehkäisy on yksi nuorisotakuun keskeisimmistä tavoitteista. Syrjäytyneiksi mielletään usein moniongelmaiset koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret, jotka ovat ajautuneet yhteiskunnallisen toiminnan ulkopuolella. Aaltosen, Bergin ja Ikäheimon mukaan (2015) syrjäytymisen käsite on voimakkaasti kategorisoiva. Syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ovat kuitenkin heterogeeninen ryhmä ja sen sisälle mahtuvien nuorten elämäntilanteet voivat poiketa toisistaan hyvin radikaalisti. (mt. 128.) Syrjäytymiseen liitetään poikkeaminen tavanomaisesta elämäntilanteesta ja irrottautuminen yhteisöllisesti hyväksytyistä normeista. Se on usein negatiivinen kierre, jossa matala koulutus taso, heikko terveys ja työttömyys yhdistyvät osattomuudeksi ja köyhyydeksi, joka luo muurit yksilön toimijuudella. (Eduskunnan tarkastusvaliokunta 2013, 56).

Matala koulutustaso ja työttömyys liitetään usein syrjäytymisilmiöön. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että työttömyys ja syrjäytyminen eivät ole synonyymeja toisilleen. Kuten Larjakin (2013) korostaa, työttömyysaste ei ole hyvä mittari kuvaamaan nuorten elinoloja saati syrjäytymistä. Syrjäytyneiden määrä riippuu tarkastelutavasta ja siitä, ketkä lasketaan kuuluviksi syrjäytyneiden ryhmään. Määritelmien kirjo on laaja ja näiden nuorten tavoittaminen on haastavaa, sillä he puuttuvat useista rekistereistä. Tilastojen perusteella vain peruskoulun suorittaneiden syrjäytyneiden määrä oli huipussaan edellisen laman aikana vuonna 1992, jonka jälkeen luku laski tasaisesti vuoteen 2007 asti. Vuonna 2008 alkanut talouden taantuma käänsi määrän nousuun. (Suomen virallinen tilasto, 2009).

Yksi tapa lähteä tarkastelemaan syrjäytyneiden nuorten määrää on tutkia NEET-astetta³. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan NEET- nuorilla tarkoitetaan 15–24-vuotiaita nuoria, jotka eivät ole työssä, koulutuksessa eivätkä asepalveluksessa. NEET- aste kertoo kyseisten nuorten osuuden vastaavasta ikäluokasta. (Suomen virallinen tilasto, 2015.) Elina Palola, Katri Hannikainen-Ingman ja Vappu Karjalainen (2012a, 13–15) katsovat tilastojen

³ Käsite on muodostettu englanninkielisestä määritelmästä ”Not in employment, education or training”.

olevan kuitenkin liian yksinkertainen kuvata todellista syrjäytyneiden nuorten lukumäärää, sillä NEET-aste ei ota huomioon niitä nuoria, jotka ovat vapaaehtoisesti koulutuksen tai työn ulkopuolella. Nämä nuoret treenaavat esimerkiksi pääsykokeisiin, matkustelevat tai hoitavat lastaan kotona. NEET-astetta voidaan pitää suuntaa antavana mittarina, mutta kovin syvällistä kuvaa ilmiöstä se ei tarjoa.

Tuula Helneen (2002) mukaan syrjäytymisessä on pohjimmiltaan kysymys sosiaalisen hajoamisesta. Puhuttaessa syrjäytymisestä ja syrjäytyneistä, katse tulisi kääntää yksilöstä ympäröivään yhteiskuntaan. Syrjäytyminen ei ole luonnonilmiö, vaan sosiaalisesti rakennettu konstruktio. Yhteiskunta toimii sen tuottajana, sillä syrjäytyminen syntyy ja määrittyy yhteiskunnan tuottaman puheen kautta suhteessa yhteiskuntaan ja toisiin ihmisiin. Poissuljetuillakin on aina suhde ympäröivään yhteiskuntaan ja siksi syrjäytynyt yksilö ei voi olla täysin yhteiskunnan ulkopuolella. Syrjäytyminen merkitseekin enemmän yhteiskunnan reunoille joutumista, kuin täysin ulkopuolella olemista. Aaltosen ym. (2015) tapaan Helne näkee syrjäytymiskäsitteen ongelmaksi sen, että se kategorisoi syrjäytyneet suhteessa ei-syrjäytyneisiin ja jättää huomiotta ryhmän sisäiset eroavaisuudet. (Helne 2002, 7–11, 172–176.)

Syrjäytymisen käsite on aina poissulkeva ja erotteleva. Marginalisaatiossa yksilö on ajautunut tai ajettu sisäpiirin reunalle, mutta ei kuitenkaan ulos yhteisöstä. Eksklusio taas tarkoittaa jonkin ulkopuolella pitämistä tai ulkopuolelle työntämistä. Keskiössä on sisäpiiri eli inkluusio, johon syrjäytyneitä verrataan, ja joka määrittelee syrjäytyneet poikkeaviksi eli ”toisiksi”. Kyse on rajojen tekemisestä. Sosiaalipolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi on muodostunut pyrkimys tuoda syrjäytyneet takaisin sisäpiiriin. (Helne 2002, 170–172.) Myrskylä (2012) on ottanut voimakkaasti kantaa suomalaiseen syrjäytymiskeskusteluun ja hänen analyysinsä lähtökohdat ovat huomattavan erilaiset, kuin Helneellä (2002). Myrskylä määrittelee syrjäytymisen tarkoittavan laaja-alaista ongelmavyyhtiä, jossa yksilö jää yhteiskunnan normaalien käytäntöjen ulkopuolelle. Syrjäytymiseen voi liittyä myös mielenterveys- ja päihdeongelmia sekä rikollisuutta. Hänen näkemyksensä syrjäytymisestä on hyvin sidoksissa koulutukseen, sillä hän näkee syrjäytyneiksi kaikki ne 15–29-vuotiaat nuoret, joilla ei ole peruskoulunjälkeistä koulutusta ja jotka ovat työvoiman ja opiskelun ulkopuolella. (Myrskylä 2012, 2–4.)

Myrskylän (2012) mukaan vuonna 2010 noin 5 prosenttia 15–29-vuotiaista kuului syrjäytyneiden ryhmään. Miehillä on tilastojen perusteella suurempi riski syrjäytyä, sillä

heidän osuutensa syrjäytyneistä oli 64 %. Syrjäytyneistä maahanmuuttajataustaisia oli lähes joka neljäs ja Myrskylän mukaan syrjäytymisilmiö on läheisessä suhteessa maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkana. Myrskylä on erityisen huolestunut niistä nuorista, jotka eivät ole rekisteröityneet työttömiksi työnhakijoiksi. Vuonna 2010 heitä oli 32 511 ja tätä ryhmää Myrskylä nimittää ”syrjäytymisen kovaksi ytimeksi”. Myrskylän mukaan suurin syrjäytymistä aiheuttava tekijä on tipahtaminen koulutusketjun ulkopuolelle peruskoulun jälkeen. Vastaus syrjäytymisen ehkäisyyn onkin Myrskylän näkökulmasta koulutus. (mt. 2-5.)

Syrjäytyminen on valitettavan usein ylisukupolvinen ilmiö. Tällöin viitataan elinympäristön, kodin, perhesuhteiden ja esimerkiksi koulun luomiin sosialisointi reunaehtoihin, jotka voivat joko edesauttaa tai rajoittaa yksilön toimijuuden mahdollisuuksia elämänsä siirtymävaiheissa. (Eduskunnan tarkastusvaliokunta 2013, 57). Myös Myrskylän (2012) raportista selviää, että syrjäytyminen on usein peritty kierre ja vahvasti sidoksissa vanhempien sosioekonomiseen asemaan. Tärkeää olisi tukea perheitä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, sillä riski syrjäytymiseen kylvetään usein jo lapsuudessa. Erityisen haavoittuvassa asemassa tulevaisuuden näkökulmasta ovat Myrskylän mukaan huostaan otetut lapset. (mt. 6–8.)

Palolan ym. (2012b) mukaan ”syrjäytyminen työ- ja koulutusyhteiskunnasta tapahtuu vähitellen, ja niinpä mukaan pääseminenkin toteutuu yleensä vähitellen”. Syrjäytymiskiirteen katkaisemiseksi tarvitaan aikaa, ymmärrystä ja luottamuksellista suhdetta nuoren ja auttajan välille. Heidän tutkimuksensa osoitti, että syrjäytyneet nuoret ovat pääosin motivoituneita muuttamaan elämäntilannettaan. Ongelma syntyy nuoren voimavarojen törmätessä koulutus- ja työmarkkinoiden vaatimuksiin. Sosiaalityön pitkäaikainen asiakkuus on haitaksi nuoren toimijuudelle koulutuksen ja työmarkkinoiden kentillä. Tämä johtuu siitä, että sosiaalityöntekijöiltä puuttuu usein käytännön ymmärrys ja yhteydet kyseisille kentille, jolloin he eivät osaa auttaa nuorta eteenpäin tämän pyrkimyksissä. (mt. 311–315.) Hyvinvointipalvelut ja rakenteet voivat siis jopa heikentää nuoren yhteiskunnallista toimijuutta, jos palvelu ei vastaa nuoren tarpeita.

Syrjäytyneitä verrataan tavalliseen ja normaaliin, mutta mitä sitten käsitetään normaalilla? Helneen (2002) mukaan normaalin elämän perustan muodostaa säännöllinen palkkatyö, jonka kautta on saavutettavissa tietty kulutustaso. Lisäksi yksilö tarvitsee riittävän määrän oikeanlaisia sosiaalisia verkostoja. Helne kritisoi nyky-yhteiskunnan vaatimustasoa, sillä

hänen mukaansa kauneuden, menestyksen ja nuoruuden ihannointi tekee meistä jokaisesta potentiaalisen syrjäytyjän. Hänen mukaansa ”*menestyksen paradigmaan kuuluu, että se yksilöllistää ongelmat, joiden taustalla on rakenteellisia tekijöitä*”. (mt. 82, 87.)

2.4 Aktiivinen työvoimapolitiikka työttömyydenhoidon lähtökohtana

Nuoria pyritään saattamaan työelämään aktiivisen työvoimapolitiikan avulla. Vappu Karjalaisen ja Elsa Keskitalon (2013) mukaan aktivointipolitiikan taustalla on pyrkimys turvata palkkatyöhön perustuvan hyvinvointivaltion rahoitus ja toisaalta vähentää sosiaaliturvamenoja. Tavoite on, että työttömyysjakso jäisi mahdollisimman lyhyeksi ja yksilö palaisi nopeasti takaisin veronmaksajaksi. Pohjoismaissa on suosittu inhimillistä pääomaa korostavaa linjaa, jossa työllistymisen lisäksi aktivointitoimenpiteillä pyritään ehkäisemään syrjäytymistä. Tätä tavoitetta tuetaan tarjoamalla yksilölle koulutus sekä sosiaali- ja terveyspalveluita. Viimeaikainen trendi Suomessa on ollut kehittää yhä yksilöllisempiä ja tehokkaampia palvelumalleja. Tämä on vaatinut uusien, asiakaslähtöisten mallien omaksumista ja palvelujärjestelmien kehittämistä. (mt. 7–15.)

Raija Julkusen (2013) mukaan Suomessa 1990-luvun laman seurauksesta toteutettu hyvinvointireformi aloitti aktivoivan työvoimapolitiikan aikakauden. Työvoimapolitiikassa aktiivinen linja näkyi pyrkimyksenä korkeaan työllisyyteen aktivoivan työnhaun edistämisen kautta. Tätä seurasi aktiivisen sosiaalipolitiikan syntyminen. Julkusen mukaan kyseessä on kansainvälisestikin paradigman muutos, joka on syvällisesti vaikuttanut tapamme jakaa, kohdentaa ja ohjata yhteiskunnan tukea ja euroja. Sekä aktivoivan työ- että sosiaalipolitiikan tavoitteeksi on muodostunut yksilöiden työurien tukeminen. Tähän liittyy myös ajatus normaalista elämästä, joka pitää sisällään tietynlaiset vaiheet ja rutiinit. Koko paradigman tavoite on kunnianhimoisesti yhdistää työmarkkinoiden osapuolet tukemaan yhteistä tavoitetta kannustamalla ja velvoittamalla työllistämään ja työllistymään. (mt. 34–39.)

Käytännössä aktivointitoimenpiteillä tarkoitetaan tukitoimia, joilla pyritään edistämään yksilön omaa aktiivisuutta ja edellytyksiä etsiä työtä ja työllistyä. Työvoimapolitiittiset toimenpiteet perustuvat lakiin julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (8 luvun 5 §), jossa määritellään, että työvoimapolitiikan toteuttamisesta ja kohdentamisesta vastaa työ- ja elinkeinotoimisto. TE-toimistot tarjoavat muun muassa asiantuntija-arviointeja,

ammatinvalinta- ja uraohjausta, valmennuspalveluita sekä työvoimakoulutusta työkokeilu- ja palkkatukipaikkoja. Hämäläisen ja Hämäläisen (2012) mielestä työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ajoittaminen ei kuitenkaan osu usein yhteen tukea todella tarvitsevien nuorten tarpeiden kanssa. Aktivointitoimenpiteet tulisi aloittaa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, mutta tosiasiallisesti tämä on haastavaa. Nuorten työttömien lähtökohdat ovat usein hyvin erilaiset ja ne nuoret, joiden työllistymismahdollisuudet ovat hyvät, eivät tarvitse apua työllistymiseen ja he poistuvat työttömyystilastoista nopeasti itsenäisesti. Hankaluudeksi nousee se, miten tunnistaa nuorista aikaisessa vaiheessa ne, jotka eivät kykene itse työllistymään avoimille työmarkkinoille. (mt. 16-17.)

Nuorten kokema todellisuus yhteiskunnan tarjoamista palveluista kertoo siitä, että aktivointipoliittiset toimenpiteet kaipaavat päivitystä ja nuoren omien näkemysten parempaa huomioon ottamista. Sakari Hännisen (2014) mukaan nykyinen uusliberalistinen aktivointipolitiikka pyrkii muokkaamaan työnhakijoista ”*aktiivisesti ja yrittäjämäisesti markkinakelpoisia*”. Vastuun katsotaan olevan yksilön harteilla ja yhteiskunnan tehtävä on lähinnä luoda yksilöä kannustavia instituutioita. Hänninen toteaaakin aktivointipolitiikan tarkoittavan karusti sitä, että yksilö pakotetaan usein itse auttamaan itseään. Työttömiltä odotetaan rationaalisia valintoja, jotka veisivät heidät takaisin työmarkkinoille. Ne, jotka eivät kykene toteuttamaan heille asetettua tehtävää ovat ”*sopeutumattomia poikkeuksia*” uusliberalismin näkökulmasta. (Hänninen 2014, 187–189.)

Samansuuntaisia näkemyksiä nykyisestä järjestelmästä esittää tutkija Jaana Lähteenmaa (2010). Hänen tutkimuksensa mukaan erityisesti korkeasti koulutetut nuoret, joiden työttömyyden syynä ovat lähinnä taantuman takia vetämättömät työmarkkinat, ovat tyytymättömiä nykyiseen työvoimapolitiikkaan. Korkean toimijuuden omaavat nuoret kokevat työpoliittiset toimenpiteet vastenmieliseksi pakoksi ja toimijuutta rajaavaksi. Aktivointitoimenpiteillä kyettiin edesauttamaan paremmin niiden nuorten toimijuutta, joilla työttömyyden taustalla on muita tekijöitä kuin suhdannevaihtelut. Nämä nuoret tarvitsevat suunnannäyttäjiä ja ”*vetoapua*”, kuten Lähteenmaa asian ilmaisee. (mt. 60–61.) Tässä luvussa on käsitelty nuorisotyöttömyyttä ja syrjäytymistä sekä niiden kiteytymistä Euroopan unionin laajuiseksi nuorisotakuu -ilmiöksi. Kuten edellä on todettu, nuorisotakuuta pyritään toteuttamaan aktivointipoliittisten toimenpiteiden avulla, joista uravalmennus on yksi esimerkki. Seuraavaksi paneudutaan syvemmin nuorten elämäntilanteeseen ja elämäntilanteen transiiovaiheiden merkitykseen sekä elämäntilanteen yksilöllistymiseen.

3 YKSILÖLLISTYVÄT ELÄMÄNKULUT

Modernisaation myötä elämänkulun katsotaan muuttuneen. On esitetty väitteitä perinteisen elämänkulun murtumisesta ja muuttumisesta tee-se-itse-biografiaksi, jossa sekä vapaus että vastuu päätöksistä on jätetty yksilön omille harteille. Elämänvaiheajattelu on sisältänyt ajatuksen siitä, että elämänkulkua säätelee tietty kollektiivinen malli, joka on yhteisesti hyväksytty ja jaettu. Modernisaation myötä elämänvaiheisiin ja niiden sisältöihin on tullut joustoa ja tilaa yksilöllisille valinnoille. Yksilöllistymisen myötä elämä muuttuu projektiksi, joka vaatii yhä enemmän suunnittelua ja rohkeutta löytää ja seurata omia kiinnostuksen kohteita. (Ks. esim. Marin 2001; Beck-Gernsheim 2002; Beck 2000.) Tekemämme valinnat ohjaavat elämänkulkuamme. Tässä luvussa pohditaan elämänkulkujen yksilöllistymiskehitystä sosiologisesta viitekehyksestä ja tarkastellaan kuinka yksilöllistymiskehitys on muuttanut nuoruutta elämänvaiheena.

3.1 Elämänkulun käsite

Ihminen ei voi koskaan olla irrallaan siitä sosiaalisesta ja kulttuurisesta järjestelmästä, jonka piirissä hän elää. Tällöin myös ihmisen ikä ja elämänkulku ovat sosiaalisesti määriteltyjä ja niitä tulee tutkia osana sosiaalista kontekstia. Marjatta Marinin (2001) mukaan ikääntyminen tulee nähdä ennen kaikkea prosessina, joka on sidoksissa historialliseen aikaan ja siinä tapahtuviin muutoksiin. Olemme perinteisesti tottuneet ajattelemaan elämää jatkumona, jossa lapsuudesta siirrytään nuoruuteen, nuoruudesta aikuisuuteen ja lopulta vanhuuteen. Sosiologiassa elämää ja sen vaiheita on jäsennetty elämänkulun käsitteen avulla, jossa elämä nähdään prosessuaalisena. Elämänkulussa yhdistyy ihmisen sisäisten ja yksilöllisten tekijöiden merkitys laajempaan kontekstiin, johon voidaan katsoa kuuluviksi ikänormit, historialliset ja yhteiskunnalliset tekijät sekä kohorttivaikutus. (Marin 2001, 19–21, 27–29.)

Psykologian ja biologian piirissä suosittu elämäнкаarimalli kuvaa ihmisen elämän biologisten ja psykologisten kehitysvaiheiden läpikäymisenä. Stephen Huntin (2005) mukaan elämäнкаarimalli korostaa kaikille ihmisille yhteisiä biologis-psykologisia kehityspiirteitä eri ikäkausina. Kaarella eteenpäin liikutaan tiettyjen elämänvaiheiden läpikäymisen kautta, jotka muovaavat ihmisen psyykkisiä ominaisuuksia. (Hunt 2005, 10–

11.) Keskeistä elämänkaaren näkökulmasta on, että ihmisen kehityksen ajatellaan jatkuvan läpi elämän. Elämänkaarimalli ei kiellä kontekstin, eli sosiaalisten, kulttuuristen ja historiallisten tekijöiden vaikutusta ihmisen elämään, mutta se korostaa ihmisen yksilöllisiä kokemuksia ja elämänhistoriaa elämänsä etenemisen lähtökohtana. (Nurmi & Salmela-Aro 2000, 86–88; Marin 2014, 28.)

Erik. H. Eriksonin teoria ihmisen psykososiaalisesta kehityksestä on tunnetuin elämänkaaren ajatusta havainnollistava teoria. Kehitys tapahtuu kahdeksan kehitysvaiheen kautta, jotka ovat vauvaikä, pikkulapsi, leikki-ikä, varhainen kouluikä, nuoruus, varhaisaikuisuus, keski-ikä ja vanhuus. Hänen mukaansa kuhunkin elämänvaiheeseen liittyy kriisin tai kriisien läpikäyminen, joiden onnistunut käsittely mahdollistaa seuraavaan elämänvaiheeseen siirtymisen ja eheän identiteetin rakentamisen. Kriisien epäonnistunut läpikäynti ei ole välttämättä katastrofi, vaan pikemminkin yksilön toimintakykyä haavoittava tekijä, jolla voi olla negatiivisia vaikutuksia tulevaisuuden kriisien läpikäymisen ja psyykkisen kehityksen kannalta. (Erikson 1968, 91–96.)

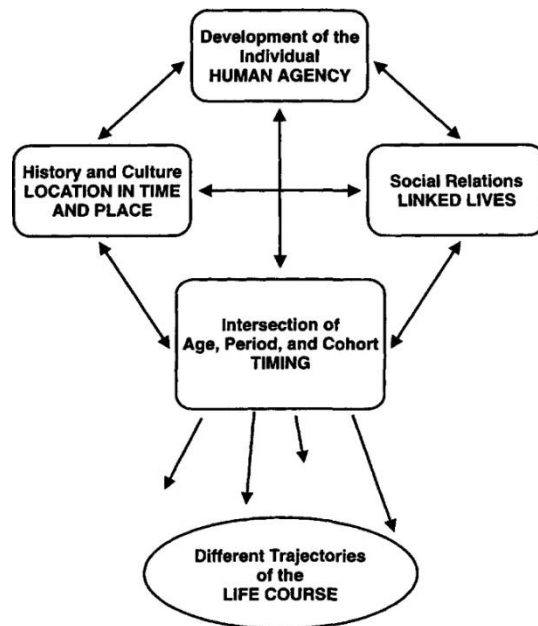
Elämänsä kulku nähdään sosiologiassa niin ikään yksisuuntaisena liikkeenä, jossa saavutettuaan tietyn vaiheen, yksilö ei voi enää siirtyä takaisin sitä edeltäneeseen vaiheeseen. Elämäntapahtumat tietyssä elämänvaiheessa yhdistävät yksilöt toisiin samaa vaihetta eläviin ihmisiin. Perinteinen elämänvaiheistus sisältää ajatuksen *normaalista elämänsä kulusta*, johon sisältyy tiettyjen vaiheiden, tapahtumien ja kriisien läpikäynti ennalta määrättyllä tavalla. Vallitseva kulttuuri ja sosiaalinen ympäristö muokkaavat elämänsä kulkuja ja samalla yhdenmukaistavat niitä. Eri vaiheiden väliset siirtymät ja rajat ovat kuitenkin yksilöllisiä, kulttuurisidonnaisia ja historiallisesti paikantuvia. (Marin 2001, 19–21.) Anni Vilkon (2001) mukaan vaiheista toisiin siirrytään transitioiden eli siirtymien kautta. Siirtymien tehtävä on jaksottaa elämänvaiheita ja niiden kautta voimme paikantaa itsemme elämänsä kulun kulloiseenkin vaiheeseen. Yleisinä siirtyminä nähdään esimerkiksi kouluunmeno, työelämään siirtyminen ja eläkkeelle jääminen. Elämänsä kulku määrittyy sosiaalisesti ja siirtymävaiheet on kytketty yhteiskunnallisten instituutioiden yhteyteen, joiden tehtävänä on edistää elämänsä kulun normatiivista puolta ja saada meidät toimimaan ennustettavasti. (Vilko 2001, 74–75.)

Janet Gielen ja Glen Elderin (1998) mukaan elämänsä kulun paradigma muodostuu neljästä eri osa-alueesta, joiden välinen vuorovaikutus määrittää yksilöllisen elämänsä kulun suunnan ja toisaalta aiheuttaa eroja suhteessa muihin ihmisiin. Ensinnäkin tulee huomioida yksilön

asema suhteessa aikaan ja paikkaan. Tällä tarkoitetaan ennen kaikkea sitä historiallista ja kulttuurista ympäristöä ja aikaa, jossa yksilö elää ja joka vaikuttaa tämän elämänsä valintoihin. (Giele & Elder 1998, 9.) Tämä on havaittavissa tarkasteltaessa esimerkiksi lama-aikana elettyä lapsuutta. Syvä taantuma luo historialliset puitteet, joihin yksilö ei voi vaikuttaa, mutta joihin hän joutuu sopeutumaan. Normaalin talouskasvun aikana lapsuuttaan eläneisiin lapsiin verrattuna lama-ajan lapset voivat joutua elämään niukemmilla resursseilla ja kärsimään puutetta.

Toinen yksilön elämänsä muokkaava tekijä pitää sisällään sen sosiaalisen ympäristön, jossa yksilö elää. Giele ja Elder (1998) puhuvat ”*linkittyneistä elämästä*”. Tällä he tarkoittavat sitä, että yksilön toimintaan vaikuttavat ennen kaikkea ne kanssaihmiset, jotka jakavat samanlaiset kokemukset, arvot ja normit yksilön kanssa. Perhe-, koulutus- ja työtausta tuovat yhteen tietyn arvomaailman omaavia ihmisiä ja tällöin sosiaalinen vuorovaikutus tapahtuu lähinnä tämän ryhmän kesken. Myös kokemukset yhdistävät yksilöiden elämiä toisiinsa. (mt. 9-10.) Esimerkiksi talvisota yhdisti koko Suomen kansan taistelemaan yhteisen asian puolesta, sosiaaliseen asemaan katsomatta. Sota loi niin kutsutun sukupolvikokemuksen, joka sen päättymisen jälkeenkin loi raamit sodankokeneiden elämänsä muokkaukselle.

Kolmas tekijä elämänsä muokkauksessa on yksilön toiminta ja toimijuus suhteessa yhteiskuntaan. Elderin ja Gielen mukaan yksilö pyrkii aina sopeutumaan muuttuvaan toimintaympäristöön ja asettamaan sellaisia tavoitteita toiminnalleen, jotka ovat linjassa yhteiskunnan vaatimusten ja hänen omien pyrkimystensä kanssa. Neljäs ja viimeinen tekijä liittyy elämäntapahtumien ajoittamiseen. Gielen ja Elderin mukaan se on yhtä aikaa passiivista ja aktiivista sopeutumista muuttuviin tilanteisiin ja resursseihin, jotka mahdollistavat esimerkiksi perheen perustamisen tai koulutuspaikan vastaanottamisen. Ajoittaminen toimii väylänä erilaistuviin elämänsä muokkauksiin, joka havainnollistuu seuraavassa kuviossa (Kuvio 1). (1998, 10–11.)

Kuvio 1. Elämänkulun paradigman kulmakivet Gielen ja Elderin (1998) mukaan.

Marlis Buchmann (1998) näkee Gielea ja Elderia voimakkaammin yksilön elämänkulun muodostuvan institutionalisoituneista säännöistä ja normeista, jotka ohjaavat yksilön osallistumista ja siirtymistä sosiaalisista instituutioista toisiin. Nämä säännöt rajaavat myös sen, millaisia rooleja ja positioita yksilö voi milloinkin ottaa. Kulttuuri ja sen piirissä jaetut kollektiiviset sisältävät kuvan siitä, mitä tietyt elämänvaiheet, kuten nuoruus, pitävät sisällään. Buchmannin mukaan institutionalisoitunut elämänkulku ja jaetut kulttuuriset kuvat elämänvaiheista tarjoavat raamit, joiden sisällä yksilö toteuttaa omia elämästrategioitaan. Elämäntapahtumat ovat julkisia ja kaikkien yhteiskunnan jäsenten tiedossa. (mt. 1989, 15–18.)

Buchmannin mukaan valtiolla on tärkeä rooli elämänkulkua ohjaavien sosiaalisten rakenteiden ja sääntöjen määrittelyssä. Määrittelyvalta perustuu muodolliseen lakiin, jonka avulla elämänkulku voidaan standardisoida haluttuun malliin kontrolloimalla erityisesti kronologista ikää ja siihen liittyviä elämäntapahtumia. Valta ulottuu myös yksilöiden statuspositioihin yhteiskunnassa, joita ohjataan koulutusjärjestelmän avulla. Koulutusinstituutioissa määrittyvät tietyt tittelit ja meriitit edetä yhteiskunnassa ja saavuttaa tiettyjä asemia. Samalla logiikalla toimitaan myös työelämäkentällä, jossa esimerkiksi eläkeikä on yhteiskunnan määrittelemä. Voidaan sanoa, että ikä tuottaa sosiaalisia luokituksia, joka jakaa yksilöt erilaisiin asemiin yhteiskunnassa. Näistä asemista käsin yksilöt toteuttavat yksilöllisiä elämänbioграфияitaan. (mt. 17–25, 39.) Buchmannin

näkemyks yksilön roolista oman elämäkulkunsa herrana on hyvin rajattu ja vaikutusmahdollisuudet on tiukasti sidottu rakenteellisiin tekijöihin. Postmoderni aikakausi näyttää kuitenkin hämärtäneen kronologisen iän merkitystä elämäkulun määrittäjänä, joten kronologisen iän asemaa ei voida pitää muuttumattomana etenkin nuoruudessa.

3.2 Nuoruudesta aikuisuuteen

Hunt (2005) kuvailee nuoruuden olevan levoton elämävaihe, johon kuuluu oleellisesti oman persoonallisuuden ja identiteetin rakentaminen. Nuoruus on nähty nopeana ja intensiivisenä kehitysvaiheena ennen siirtymistä tasaiseen aikuisuuden elämävaiheeseen. Viime aikoina käsityksemme nuoruudesta on kuitenkin muuttunut. Nuoruus ei rajoitu pelkkään puberteetin läpikäymiseen, vaan siitä on Huntin mukaan tullut huomattavasti pidempi ja vaikeasti määriteltävä ajanjakso. (mt. 103–104.) Marko Raitanen (2001) katsoo, että nuoruus voidaan paikantaa siihen ikävaiheeseen, jossa yksilö saavuttaa itsenäisesti toimivan subjektin aseman ja hänet tunnustetaan yhteiskunnan täysivaltaiseksi kansalaiseksi. Elämävaiheena se paikantuu lapsuuden ja aikuisuuden välimaastoon, mutta sen rajat ovat häilyvät. (mt. 187, 202.)

Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa vuonna 2013 kysyttiin 7–29-vuotiaiden näkemystä siitä, mihin ikäryhmään he itse kokevat kuuluvansa. Havaittiin, että suomalaiset nuoret kokevat nuoruuden alkavan varsin varhain. Kymmenvuotiaista 53 % katsoi olevansa vielä lapsi, mutta yli 12-vuotiaista enää muutama prosentti. Aikaisempiin tutkimuksiin peilaten tutkijat toteavat, että lapsuuden katsotaan vaihtuvan nuoruuteen leikin loppuessa, noin yhdentoista vuoden ikäisenä. Nuoruudesta aikuisuuteen siirtymisen osallistujat sijoittivat kahdenkymmenen ikävuoden paikkeille. 21-vuotiaista reilu 50 % piti itseään aikuisena. Koetussa siirtymisessä lapsuudesta nuoruuteen ei sukupuolten välillä ole juurikaan eroja. Sen sijaan tytöt kokevat siirtymisen aikuisuuteen tapahtuvan selvärajaisemmin ja nopeammin, kuin vastaavan ikäiset pojat. Lähes kaikki tytöt kokevat itsensä aikuisiksi 29-vuotiaana, mutta vastaavan ikäisistä pojista lähes neljännes kokee itsensä edelleen nuoreksi. (Berg & Myllyniemi 2013, 14–16.)

Virallinen täysi-ikäisyyden raja Suomessa on 18 vuotta, mutta valtaosa nuorista näyttää sijoittavan varsinaisen aikuisuuden myöhempään ikään. Nuorisotakuun piiriin on määritelty kuuluvan alle 25-vuotiaat nuoret ja alle 30-vuotiaat nuoret aikuiset (TEM

linjaus, 2013). Nuoruuden ja aikuisuuden välimaastoon on syntynyt termi *nuori aikuinen*, joka kuvaa hyvin elämänvaiheen rajojen häilyvyyttä ja eriaikaisuutta. Nuoruuteen elämänvaiheena liitetään erilaiset siirtymät (engl. transitions) positiosta ja instituutiosta toiseen. Nuoruudessa yksilö voi käytännössä ensimmäistä kertaa elämässään itse määrittää mihin suuntaan hän elämäntarinaansa kuljettaa ja eroja alkaa syntyä suhteessa ikäryhmään. Nuoren täytyy päättää mitä hän haluaa opiskella ja kenen kanssa perustaa perheen. Elämänkulun kannalta erittäin keskeistä on, miten nuori onnistuu siirtymään koulutuksesta työelämään. Raitasen tutkimuksen perusteella nuorille perinteisiä siirtymiä tärkeämpi aikuisuuden mittari, on oma kokemus itsenäisyydestä. Itse pärjäämisen eetos, omien arvojen mukaan eläminen ja tasa-arvoinen, riippumaton suhde vanhempiin, olivat nuorten mielestä tärkeimpiä aikuisuuden merkkejä. (Raitanen 2001, 203-204.)

3.3 Normaalista tee-se-itse-biografiaan

Ulrich Beckin mukaan elämme refleksiivisen modernisaation aikakaudella, jota leimaavat kasvavat riskit ja epävarmuus. Riskit haastavat standardisoituneet rakenteet ja toimintavat tunkeutumalla kaikille elämän osa-alueille. Ominaista riskeille on se, että sen lisäksi että ne koettelevat yhteiskunnan järjestystä makrotasolla, tulevat ne myös yksilötasolle. (Beck 2000, 18–20, 23–24, 70). Elämänkulun näkökulmasta tämä tarkoittaa, että yksilöiden oletetaan muodostavan itsenäisesti omanlaisia elämänpolkujaan, jotka eivät enää mukaile normaalina pidettyä elämänkulkua. Elämänkulku ja sen siirtymävaiheet eivät ole enää pysyviä, vaan muutoksenalaisia (Vilkko 2001, 76).

Refleksiivisen modernin syntymisen ja kehittymisen edellytyksenä on ollut yksilöllistyminen. Yksilöllistymisellä tarkoitetaan ennen pysyvinä pidettyjen sosiaalisten rakenteiden, kuten perhe, palkkatyö ja luokka, purkautumista ja haastamista (Beck & Beck-Gernsheim 2001, 2). Yksilöllistyminen on pakottanut määrittelemään uudelleen elämänkulkuun liitettyjä normeja ja rooleja. Beck käyttää biografian eli elämäntarinan käsitettä kuvaamaan muutosta perinteisen ja modernin elämänkulun välillä. Hänen mukaansa ennen vallalla ollut *normaali biografia* on muuttunut *tee-se-itse-biografiaksi*. Normaalibiografiassa ihmisten elämänkulut olivat ennustettavia ja perustuivat paljolti erilaisiin kieltoihin ja rajoituksiin. Jokaisella oli oma määrätty paikkansa ja tehtävänsä yhteiskunnassa, perheessä ja työmarkkinoilla, eikä vaihtelevuutta juuri ollut tai edes sallittu. Yksilöllistyminen rikkoi perinteisen elämänrytmin. Tee-se-itse-biografialla Beck

tarkoittaa, että elämää säätelevät rutiinit poistuvat ja että yksilön on itse pidettävä huoli oman elämänsä suunnan ottamisesta. Postmodernin elämän kulmakiveksi kaikissa länsimaissa on muodostunut yksilön halu ”*johtaa itse omaa elämäänsä*”. (mt. 2–3, 22, 88).

Työn merkitys elämäkulun ja -tyylin määrittäjänä on noussut erittäin keskeiseksi tultaessa post-fordismin ja refleksiivisen modernisaation aikakaudelle. Työn rajat ovat haalistuneet ja työ on muuttunut epävarmaksi. Työmarkkinoilla vaaditaan joustavuutta, kilpailukykyä ja yrittäjämäistä asennetta, jota yksilöltä oletetaan löytyvän omasta takaa. (Bauman 2000, 68–70.) Huntin (2005) mukaan toimeentulo on vain yksi työn tulos, mutta työllä on myös tärkeä rooli yksilön identiteetin rakentumisen näkökulmasta. Hänen mukaansa työ valuu elämän muillekin osa-alueille ja määrittää yksilön mahdollisuudet olla osana tiettyjä elämäntyyplejä. Hunt toteaaakin, että ”*olemme sitä mitä teemme*” ja vielä pidemmälle vietyinä ”*olemme sitä mitä kulutamme*”. (mt. 147–148.) Palkkatyö ja sen avulla saavutettu tietty elintaso henkivät kuulumista yhteiskunnan ”normaaliin” ja työn tekoa pidetäänkin aikuisuuden ja yhteiskunnan osallisuuden kulmakivenä. (ks. esim. Helne 2002).

Valtionhallinnon ja hyvinvointivaltion merkitys suomalaisten elämäkululle on ollut erittäin keskeinen. Juha ja Päivi Kauppila (2015) näkevät, että hyvinvointivaltio on tarjonnut suomalaisille turvan elämäkulun kannalta kriittisiin elämäntilanteisiin ja uusiin suunnanottoihin. Hyvinvointivaltiota rakennettiin toisen maailmansodan jälkimainingeissa edistysuskon ja tasa-arvon hengessä ja sen kantava ajatus oli, että elämäkulkuun liittyvät riskit eivät ole yksilön, vaan koko yhteiskunnan asia. Hyvinvointivaltion tehtäväksi muodostui toimijuuden tukeminen kehdestä hautaan. 2000-luvulle tultaessa hyvinvointivaltion rooli joutui kyseenalaistetuksi talouskasvun ja hyvinvoinnin tuottajana. Globalisaation siivittämänä hyvinvointivaltiota on ajettu kohti uusliberalistista kilpailuyhteiskuntaa, jossa pärjääminen jätetään yksilön oman aktiivisuuden varaan. (Kauppila & Kauppila 2015, 24-26)

Yksilön toimijuuden näkökulmasta hyvinvointivaltion nykyinen kehitys on ollut kaksijakoinen. Toisaalta mahdollisuus rakentaa yksilöllisiä elämäkulkuja ja toteuttaa omaa elämänpolitiikkaa on lisääntynyt koulutustarjonnan ja kulutuskeskeisyyden myötä. Toisaalta eriarvoisuus on lisääntynyt ja hyvinvointivaltion turvaverkko heikentynyt, mikä on ajanut tietyt väestöryhmät, kuten opiskelijat ja lapsiperheet, ahtaalle. Elämäkulun näkökulmasta tämä on tarkoittanut epävarmuuden lisääntymistä ja huolta toimeentulon riittämisestä. Myös ajatus jatkuvasti paranevasta elintasosta ja sosiaalisesta asemasta on

joutunut kyseenalaistetuksi, eikä korkeakoulutuskaan enää aina onnistu suojaamaan riskeiltä. (Kauppila & Kauppila 2015, 24–31,36.)

3.4 Nuoruuden liikkuvat siirtymävaiheet

Edellä kuvattu yksilöllistymiskehitys on purkanut erityisesti nuoruuteen liittyneitä ikäsidonnoisuuksia ja -normeja. Instituutioiden vaikutus on vähentynyt ja valta on siirtynyt enemmän yksilölle itselleen. Yksilöstä on tullut elämänsä aktiivinen ohjaaja, joka tasapainoilee sosiaalisten odotusten ja itsensä toteuttamisen välillä. (Vilkko 2001,76; Rantamaa 2014, 70.) Elämänsä uudelleen vaiheistus ei tapahdu ilman kitkaa. Ennen eteenpäin soljunut elämä näyttää nyt kohtaavan entistä enemmän katkoksia ja kriisejä. Nuoruuden näkökulmasta katsottuna yksilöllistyminen aiheuttaa haasteita valintojen tekemiselle ja siirtymiselle instituutiosta ja positiosta toiseen. Siirtymien väliset rajat ovat hämärtyneet ja osa elämänvaiheista, kuten opiskelu, voi liittyä useaan eri elämänvaiheeseen. (Rantamaa 2014, 70–71; France 2007, 60–61.)

Koulutus on ehkä merkittävin nuoren asemaa määrittävä tekijä yhteiskunnassa. Sosiologisesti tarkasteltuna koulutus voidaan yhdistää sekä sosiaalisen pääoman määrään että yksilön mahdollisuuksiin suunnata omaa elämänsä kulkuaan. Koulutus on kuitenkin hallinnut suomalaista elämänsä kulkua vasta reilun puolen vuosikymmenen ajan. J.P. Roosin (1987) analyysi suomalaisista sukupolvista kertoo kiinnostavaa tarinaa työn ja koulutuksen merkityksen muutoksesta. 1900-luvun alkupuolella syntynyt sukupolvi näki työn välttämättömyytenä ja itsestään selvyytensä. Koulutuksen merkitys tälle ”*sotien ja pulan*” sukupolvelle oli hyvin vähäinen. Valtava muutos työn ja koulutuksen merkityksessä koettiin 1960-luvun taitteessa, kun sotien aikana tai välittömästi niiden jälkeen syntynyt ”*suuren murroksen*” sukupolvi aloitti koulutaipaleen. Koulutuksesta muotoutui oma elämänvaiheensa ja yksilölle tuli tärkeäksi hankkia ammattiin pätevöittävä koulutus, joka toimi edellytyksenä työelämään. (Roos 1987, 55–57.)

Koulutus tuottaa positioita, jotka ilmenevät erilaisina tutkintoina ja titteleinä. Mitä korkeampi koulutus, sitä korkeampi on usein yksilön ammatillinen asema ja status yhteiskunnassa. Tämä ei kuitenkaan ole itsestään selvää, vaan koulutuksen kautta hankittu asema vaatii yhteisön tunnustuksen, ja sen arvo realisoituu vasta saavutettuna työmarkkina-asemana. Työmarkkina-aseman saavuttaminen ei kuitenkaan ole riippuvainen

vain saavutetusta tutkinnosta, vaan siihen vaikuttavat yksilön käytössä olevat resurssit eli sosiaalisen ja taloudellisen pääoman määrä. Tämän lisäksi tutkintoihin ja positioihin liitetään yleisesti tunnustettuja odotuksia, jotka yksilön odotetaan saavuttavan. (Buchmann 1989, 39–40.) Sanna Mäkinen (2015) toteaa, että suomalainen koulutusjärjestelmä on koko peruskoulun täysin kronologiseen ikään sidottu, joten periaatteessa suomalainen hyvinvointivaltio pyrkii takaamaan jokaiselle nuorelle samanlaiset lähtökohdat elämäkululla etenemiseen ja toimijuuden toteuttamiseen (Mäkinen, 2015, 104).

Silvasti, Lempiäinen ja Kankainen (2014) esittävät, että vaikka koulutus ei enää takaakaan yhtä turvallista työmarkkina-asemaa kuin aiemmin, on se edelleen 2010-luvulla avain sosiaaliseen nousuun ja puskuri haurastuvia työmarkkinoita vastaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Silvastin ja kollegojen mukaansa yhteiskunnan rakenteet määrittävät yhä merkittävästi yksilön mahdollisuuksia toteuttaa yksilöllisiä valintojaan työmarkkinoilla. (mt. 9-11.) Samoilla linjoilla on Hunt (2015), joka näkee, että korkeakoulutus, joka ennen oli pienen ryhmän etuoikeus, on muuttunut massakokemukseksi. Nuoret ovat yhä koulutetumpia ja pysyvät koulutuksessa pidempään. Tämä on vaikuttanut nuoruuden pidentymiseen elämänvaiheena, sillä työmarkkinoille siirrytään yhä vanhempina. (mt. 119.) Postmodernin myötä suoraviivaiset siirtymät ovat käyneet yhä harvinaisemmiksi, mutta toisaalta siirtymien onnistuneesta läpikäynnistä on tullut yhä vahvemmin elämäkulun suuntaa määrittävä tekijä. Siirtyminen koulutuksesta toiseen ja lopulta työelämään on kriittisin vaihe nuoren elämäkulun varrella, sillä niissä luodaan toiminnan edellytykset ja mahdollisuudet myöhemmissä elämänvaiheissa. Pahimmillaan koulutuksesta putoaminen nähdään alkusysäyksenä syrjäytymiselle yhteiskunnasta. (Mäkinen 2015, 104.)

Mette Rannan (2015) mukaan myöhästyneet siirtymät voivat johtua joko yksilöstä itsestään tai tilannetekijöissä tapahtuneista muutoksista, kuten talouslamasta. (Ranta 2015, 93.) Nuoruuden pitenemisen myötä perheenperustamisikää on lykätty ja lasten hankinta on saanut siirtyä kouluttautumisen ja uran tieltä yhä myöhemmäksi. Vuonna 1960 suomalaisten naisten keskimääräinen avioitumisikä oli 24- ja miesten 26 vuotta. Vuonna 2008 naiset avioituvat keskimäärin noin 30-vuotiaana ja miehet lähes 32-vuotiaana. Ensisynnyttäjien keski-ikä taas on noussut lähes kolme vuotta vuodesta 1982 vuoteen 2014, ollen vuonna 2014 lähemmäs 29 vuotta. (Suomen Virallinen Tilasto 2014.) Elisabeth Beck-Gernsheim (2002) näkeekin perheen aseman olevan murroksessa. Jo perheen

määrittelemisestä on tullut haastavaa, sillä nyky-yhteiskunta sallii ja pitää sisällään erilaisia elämäntyyplejä ja parisuhteen muotoja. Beck-Gernsheim mukaan perheen rakenteelliset muutokset heijastuvat kasvavaan turvattomuuden tunteeseen. (mt. 14–15.)

Tärkein yksilön ase epävarmuutta vastaan on *elämänsuunnittelu*, josta on tullut nykyistä elämänkulkua määrittävä tekijä. Beck-Gernsheim näkee elämän muuttuvan suunnitteluprojektiksi, jota määrittelevät työmarkkinat, hyvinvointivaltio ja koulutusjärjestelmä sekä massamedia, kulutus ja mainonta. Sen sijaan että nykymaailmassa saisi tai joutuisi ottamaan asioita annettuna, ne täytyy nyt itse tehdä. Tässä piilee kuitenkin yksilön kannalta suuri riski. Yksilö, joka ei kykene noudattamaan yhteiskunnan määrittelemiä elämäkulullisia suuntaviivoja, on vaarassa tipahtaa ulkopuolelle. Tämä voi heijastua sosiaaliseen statukseen, työmarkkina-asemaan ja tätä kautta toimeentuloon. (Beck-Gernsheim 2002, 42–45; Zapf 1994; Hesse 1994.)

Mistä yksilöt sitten saavat tukea elämänsuunnittelulleen ja kuinka he tietävät mikä suunta elämässä on oikea? Beck-Gernsheim (2002) esittää, että määrittely- ja ohjausvalta on siirtynyt yhteisöiltä asiantuntijoille. Heidän tehtävänsä on luoda strategioita ja selviytymismalleja ja auttaa yksilöä suuntaamaan elämäänsä. (mt. 46–48.) Elämänsuunnittelun kannalta keskeiseen asemaan nuoruudessa nousee ammatinvalinta. Marjatta Vanhalakka-Ruohon (2015) mukaan ammatinvalinta vaatii yksilöltä suunnittelua, valitsemista ja päätöksentekoa. Postmodernissa puhutaan elämänurasta (eng. career), jossa uralla ei tarkoiteta ainoastaan yksilön työuraa, vaan elämää kokonaisuudessaan. Elämänura-käsitteen alle kietoutuvat opiskelu, koulutus, työ, ihmissuhteet ja terveys, vapaa-aika ja maailmankatsomuksen kentät. Vanhalakka-Ruoho toteaa, että elämänuran rakentamisessa on kysymys *suunnan otosta*, jossa yksilön täytyy itse määrittää mitä tavoitteita kohti hän haluaa elämäänsä kuljettaa. Muuttuva työelämä vaatii uudenlaista suunnanottoa ja toimijuutta. (mt. 40.)

4 NUORTEN TOIMIJUUS YHTEISKUNNAN MUUTTUVISSA RAKENTEISSA

Ihmisen toiminta on aina sidottu siihen historiallis-yhteiskunnalliseen kontekstiin, jossa hän toimii ja tekee valintoja. Kontekstilla tarkoitetaan yhteiskuntaa, sen rakenteita, normeja ja kulttuuria sekä niitä yhteisöjä, joihin ihminen kuuluu. Tämän lisäksi toimitaan ohjaavat biologiset, kognitiiviset ja emotionaaliset tekijät. Näiden tekijöiden yhteisvaikutuksessa syntyy ja rajoittuu ihmisen toimijuus. Yhteiskunta ei määrää meitä tekemään tiettyjä valintoja, vaan rajoittaa valittavissa olevien vaihtoehtojen määrän yhteiskunnan tarpeisiin sopivaksi. (Hautamäki 1996, 29–31; Giele & Elder 1998) Toimijuus ja elämäntyyli nivoutuvat tässä suhteessa tiukasti toisiinsa. Tässä luvussa pyritään avaamaan nuorten toimijuutta estäviä ja edistäviä tekijöitä. Pärjätäkseen ja voidakseen toimia nyky-yhteiskunnassa, yksilö tarvitsee tietynlaisia ominaisuuksia ja resursseja, joita kerätään ja vahvistetaan niin lähipiirissä, kuin yhteiskunnan instituutioissa. Työelämän muuttuessa ja elämäntyylin vaihteutuessa uudelleen näyttää siltä, että osalle nuorista itsenäinen elämänsuunnittelu tuottaa hankaluuksia. Luvun lopussa esitellään, miten ohjaamisella voidaan tukea nuorten toimijuutta ja kuinka ohjaaminen, elämäntyyli ja toimijuus nivoutuvat toisiinsa.

4.1 Toimijuus käsitteenä

Ojalan, Palmun ja Saarisen mukaan (2009) toimijuuden avulla voidaan tarkastella yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta ja sen ydin kiteytyy siihen, missä määrin ihminen voi toteuttaa toimijuuttaan suhteessa häntä ulkopuolelta ympäröiviin rakenteellisiin tekijöihin. Rakenteet ja instituutiot, kuten esimerkiksi koulujärjestelmä, sisältävät normeja, sääntöjä odotuksia ja käytäntöjä, joita yksilön oletetaan noudattavan. Ne määrittelevät yksilön toimijuuden raamit. Toimijuus syntyy ja määrittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa osana instituutioita, yhteisöjä ja niitä koskevia sääntöjä. Nämä instituutiot ja yhteisöt synnyttävät kategorioita, joihin toimijat asettuvat tai heidät asetetaan. Kategoriat yksinään eivät kuitenkaan määritä yksilön toiminnan ulottuvuutta, vaan siihen vaikuttavat esimerkiksi aika, paikka ja tilanne. (mt. 14–16, 20–22; ks. myös Kuusela 2011, 65–66.)

Taloustieteessä yksilön toimintaa ja suhdetta yhteiskuntaan selitetään perinteisesti rationaalisen valinnan teorioiden kautta. Yksilö on toimija, joka tavoittelee omaa etuaan ja pyrkii maksimoimaan hyötynsä. Sosiologiassa taas lähdetään liikkeelle siitä perusajatuksesta, että ihminen on sosiaalinen ja hänen toiminnallaan on sosiaalinen perusta. Konstruktionistinen näkemys korostaa, että sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen todellisuus ovat ihmisen itsensä tuottamia. Toimintaa rajaavat historialliset ja rakenteelliset tekijät. (Kuusela 2011, 54–55.) Anthony Giddensin (1984) strukturaatioteoria on yksi tunnetuimmista toimijan ja rakenteen välistä suhdetta havainnollistavista teorioista. Giddens puhuu rakenteiden duaalisuudesta, jolla hän tarkoittaa rakenteiden kaksinaista luonnetta yksilöiden toiminnan mahdollistajana ja rajoittajana. Yksittäisen toimijan näkökulmasta rakenteet näyttävät pakottavina, mutta ne eivät ole olemassa ilman että yksilöt jatkuvasti uudistavat rakenteita omalla rutiinin omaisella toiminnallaan.

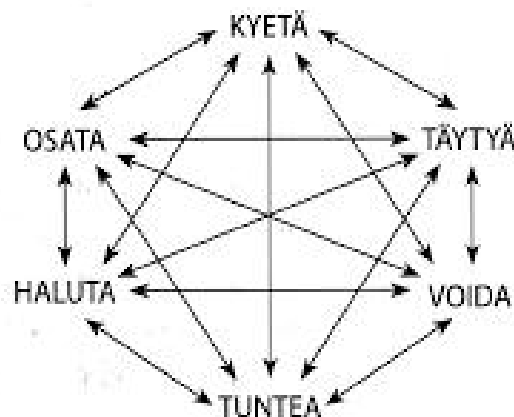
Jyrkämä (2007) näkee Giddensin (1984) tapaan, että toimintakyky rakentuu ja muuttuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Toimijuuden näkökulma laajentaa Jyrkämän mukaan toimintakyvyn käsitteen ”*sosiaalisesta toimintakyvystä toimintakyvyn sosiaalisuuteen*”. Toimintakykyä on arvioitava yksilön omista lähtökohdista käsin ja keskityttävä arjen haasteisiin ja tilanteisiin, jossa toimintakykyä odotetaan. Jyrkämä mukailee Glen Elderin ja Monica Kirkpatrick Johnsonin (2003) ajatuksia elämänkulun ja toimijuuden suhteesta seuraavalla tavalla:

”Yksilöt rakentavat omaa elämänsä ja elämänsä tulevaisuutta käyttäen hallussaan olevia resursseja sekä toimien ja tehden valintoja ajallis-paikallisen tilanteen ja sen sosiaalis-kulttuuristen olosuhteiden avaamien vaihtoehtojen, mahdollisuuksien sekä niiden tuottamien ehtojen ja rajoitusten puitteissa.”

Jyrkämä siis katsoo yksilöiden omaavan päätösvoimaa suhteessa heitä ympäröiviin rakenteisiin kuitenkin niin, että toimintaa ohjaavat ja rajoittavat sekä kulttuuriset että historialliset tekijät. Esimerkiksi naisten toimijuus voi olla kulttuurisesti rajatumpaa työmarkkinoilla kuin miesten. Toisaalta yksilön kykyyn tehdä valintoja ja suunnata toimintaa vaikuttaa myös hänelle kasautuneet resurssit, kuten sosiaalisen pääoman määrä. (Jyrkämä 2007, 201–203.)

Jyrkämä (2007) kuvaa toimijuuden rakentumista kuuden modaliteetin eli ulottuvuuden kautta. Nämä modaliteetit ovat *osata, kyetä, täytyä, voida, haluta ja tuntea*. Jyrkämän mukaan toimijuus syntyy, muokkautuu ja uusiutuu näiden ulottuvuuksien välisessä vuorovaikutuksessa ja muodostaa toimijuuden kokonaisdynamiikan (Kuvio 2).

Osaamisella Jyrkämä tarkoittaa yksilön hankkimia tietoja ja taitoja, kuten esimerkiksi lukutaitoa tai jonkin ammatinharjoittamiseen liittyvää osaamista. Ne ovat yksilön melko pysyvinä ominaisuuksina. *Kyetä* ulottuvuus sisältää yksilön fyysiset ja psyykkiset kyvyt ja ominaisuudet. Tämä ulottuvuus kokee paljon muutoksia ihmisen ikääntymisen ja kehittymisen myötä. *Täytyä* ulottuvuus sisältää yksilöä koskevat pakot ja rajoitukset, ennen kaikkea sosiaalisen ympäristön tuottamat normit ja säännöt. *Voida* viittaa niihin rakenteellisiin olosuhteisiin, joissa yksilö toimijuuttaan toteuttaa. Toiminnan konteksti ja tilanne määräävät sen, millaisia vaihtoehtoja yksilöllä on käytössään. Kaksi viimeistä modaliteettia viittaavat sen sijaan enemmän yksilön sisäiseen maailmaan. *Haluta* kertoo yksilön päämääräsuuntautuneisuudesta ja motivaatiosta. Sen avulla voidaan tarkastella, millaisia tavoitteita yksilö on itselleen asettanut ja kuinka määrätietoisesti hän pyrkii suunnitelmaansa toteuttamaan. Kuudes modaliteetti *tuntea* kuvaa yksilön tunnemaailmaa. Jyrkämän mukaan *tuntea* modaliteetti liittyy ihmisen kykyyn arvioida ja tarkastella tunteitaan suhteessa toimintaan ja sen lopputuloksiin. (2007, 206–207.)

Kuvio 2. Toimijuuden modaliteetit Jyrkämän (2008, 195) mukaan.

Jyrkämä (2007) jatkaa toimijuuden tarkastelua suhteuttamalla modaliteetit toimintaa ympäröivään laajempaan kontekstiin, joka sisältää toimijan iän ja ikäryhmän sekä toiminnan ajankohdan ja paikan tai tilan. Tällä Jyrkämä haluaa kuvata sitä, että toimijuuden modaliteetit muuttuvat ja ovat eri tavalla yhteydessä toisiinsa riippuen esimerkiksi toimijan ikävaiheesta. Esimerkiksi nuoruudessa ikäryhmän ja perheen merkitykset korostuvat, kun yksilö pohtii mitä hänen täytyisi tehdä tai haluta. Nuoruuden

siirtymävaiheissa suuri osa nuorista sijoittuu Jyrkämän kuvaamaan ideaalityyppiin, jossa yksilö yhtä aikaa osaa, haluaa ja kykenee, jopa nauttii toiminnan toteuttamisesta (mt. 207-208). Osa nuorista sijoittuu kuitenkin siihen joukkoon, joka osaa ja haluaa, mutta kärsii esimerkiksi sellaisesta sairaudesta, joka rajoittaa kykenemistä. Osa taas osaisi ja kykenisi, mutta ei omaa toimintaan tarvittavaa motivaatiota. Samalla tavalla voidaan tarkastella esimerkiksi työttömän nuoren elämäntilannetta. Mitä pidempään työttömyys kestää, sitä enemmän osaaminen ja kykeneminen heikkenevät, jos nuori ei pidä niitä aktiivisesti yllä. Työttömyys voi heijastua nuoren haluun ja motivaatioon suunnitella ja toteuttaa asioita ja näin passivoida nuorta. Pitkittyessään työttömyys ja toimettomuus voi johtaa syrjäytymiseen, jossa nuoren toimijuus on murentunut.

Myös Minna Ylilahti (2013) näkee, että toimijuus ei ole pysyvä ja muuttumaton ominaisuus, vaan sen hetkinen toimijan tapa olla suhteessa muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Ylilahti ajattelee toimijuuden olevan tietynlainen asema, josta käsin yksilö toimintaansa rakentaa. Ylilahti korostaa, että toimiminen ei tarkoita ”*ainoastaan jonkun asian tekemistä jollakin tavoin*”. Toimiminen tarkoittaa toiminnan kaikkia muotoja eli tekemistä, tekemättä jättämistä ja toisella tavoin tekemistä. (Ylilahti 2013, 15–16.) Mäkinen (2015) jatkaa samoilla linjoilla, mutta tuo keskusteluun vielä vahvemmin sosiaalisen kontekstin. Ylisukupolviset perinteet, käytettävissä oleva sosiaalisen pääoman määrä ja lähipiirin tarjoamat resurssit ovat tärkeitä toimijuuden reunaehtoja sääteleviä tekijöitä. Toisaalta jatkuvasti muuttuva toimintaympäristö pakottaa yksilöt myös kyseenalaistamaan vallitsevia toimintanormeja, rooleja ja instituutioita, mistä johtuen toimijuus on alati muutoksessa ja pakottaa yksilön suuntaamaan toimintaansa uudella tavalla ja etsimään uudenlaisia ratkaisuja. (mt. 121.)

4.2 Työttömyys rajoittaa ja heikentää nuorten toimijuutta

Se, kuinka nuori kykenee itse ohjaamaan toimintaansa suhteessa rakenteisiin, on sidoksissa hänen aiempaan elämänkulkuunsa ja sen tapahtumiin sekä kasautuneen sosiaalisen pääoman määrään. Ellen Ek ja kollegat (2004) ovat tutkineet nuorten työelämästä syrjäytymistä ja sosiaaliturvan käyttöä Suomessa 1990-luvun lopussa. Heidän mukaansa palkkatyön ulkopuolella jääminen on yksi suurimmista nuoren toimijuutta rajoittavista tekijöistä ja syrjäytymisen aiheuttajista. Ek ja kollegat katsovat, että ongelmat paikantuvat

usein ongelmiin yksilön ja instituutioiden välisessä vuorovaikutuksessa. He esittävät neljä syytä, joiden on havaittu vaikeuttavan yksilön kiinnittymistä työmarkkinoille nuoruudessa. (Ek ym. 2004, 17.)

Huono terveys on yhteydessä heikompaan työmarkkina-asemaan. On kuitenkin epäselvää onko huono terveys syy syrjäytymiseen vai onko syrjäytyminen alkanut jo lapsuudessa ja johtanut tätä kautta huonompaan terveyteen. Toinen tekijä on lapsuuden ja nuoruuden aikaiset *sopeutumisoongelmat*. Ek ym. toteavat syrjäytymisen olevan usein pitkäkestoinen, jo lapsuudessa alkanut prosessi, johon liittyy mm. ylivilkkausta ja aggressiivista käytöstä. Pahimmillaan epärationaalinen käyttäytymien ja epäonnistumiset sosiaalisissa tilanteissa johtavat toistuvaan kierteseen, joka heijastuu negatiivisesti koulumenestykseen. Kolmas kiinnittymistä vaikeuttava tekijä on *koulutusvaje*. Mitä aiemmin nuori putoaa koulutusrakenteista, sitä vaikeampi hänen on siirtyä työmarkkinoille. Vaikein tilanne on niillä nuorilla, jotka eivät ole hankkineet ammatillista koulutusta. Viimeinen tekijä on *elinympäristön tarjoamat toimintamallit ja ratkaisut*. Ratkaisuihin vaikuttavat nuoren elämäntilanne ja toisaalta ulkopuolelta tulevat institutionaalis-normatiiviset odotukset. (mt.18–24.)

Nuoruuden haaveet, suunnitelmat ja kyky toteuttaa niitä määrittävät sosialisointiprosessissa, johon osallistuvat nykyään perheen ja koulun lisäksi myös vertaisryhmät ja massamedia. Raitanen (2001) toteaa, että viimeaikainen tutkimus tukee sitä käsitystä, että yksilö pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan elämänsä kulkuun. Kyky vaikuttaa elämänhallintaan ei kuitenkaan ole itsestään selvä asia, vaan rakentunut kasvun kautta sosiaalisissa suhteissa. Tärkeäksi nousee omien tavoitteiden saavuttaminen suhteessa vertaisryhmän jäseniin. (mt. 188–191, 194–196.) Erityisen haitallista nuorten toimijuuden kehittymiselle ja yhteiskuntaan kiinnittymiselle on työttömyys. Nuorten toimijuutta tutkinut Jaana Lähteenmaa (2010) toteaa, että työttömillä on rajalliset mahdollisuudet toteuttaa toimijuuttaan, sillä työttömyys asettaa yksilölle erilaisia rajoituksia verrattuna työllisiin. Työelämän ulkopuolelle jääneet nuoret eivät saa yhteisön tukea ja tämä hankaloittaa identiteetin rakentamista. (2010, 51–60.)

Karen Evans (2007) käyttää käsitettä sidottu toimijuus (*bounded agency*) kuvamaan tilanteita, joissa tilanne tuottaa yksilön henkilökohtaisille pyrkimyksille esteitä. (mt. 92–93). Esimerkiksi tämän hetkinen taloustilanne vaikeuttaa monien nuorien urahaaveiden toteuttamista. Mette Rannan (2015) mukaan juuri taloustaantuma ja siitä aiheutuva

työelämän epävarmuus haastavat nuorten suomalaisten aikuisten elämänhallinnan tällä hetkellä. Rannan väitöstutkimuksen perusteella nuoret eivät kulje enää samaa reittiä nuoruudesta aikuisuuteen, vaan itsenäistymisen vaiheet, elämäntilanteet ja työmarkkina-asema vaihtelevat suuresti. (mt. 2015, 94.)

Leena Åkerblad on tutkinut (2015) ihmisten toimijuutta epävarmassa työmarkkinatilanteessa. Hänen mukaansa toimijuuden muoto voi mittakaavaltaan näyttää pieneltä, mutta sillä voi olla suuri merkitys epävarman tilanteen hallinnan kannalta. Hänen tutkimuksensa perusteella työttömät pyrkivät sopeutumaan tilanteeseen ”*yrittämällä, sietämällä ja kestäväällä*”. Pienikin toimijuus voi auttaa yksilöä säilyttämään toimintakykynsä passiivisen tyytymisen sijaan. Åkerblad kuvaa nuorten haurastunutta toimijuutta ”*solmussa olemisena*”. Tällä hän tarkoittaa tilannetta, jossa yksilön pitäisi tehdä päätös mennä eteenpäin, mutta hän ei kykene tekemään ratkaisua itsenäisesti käytettävissä olevien resurssien varassa. (mt. 130–133.) Työttömyys heijastuu taloudelliseen pärjäämiseen. Kyky hankkia oma toimeentulo on edelleen yksi keskeisimpiä aikuistumisen kriteerejä ja sillä mahdollistetaan muiden tärkeiden kehitystehtävien saavuttaminen. Rannan mukaan nuoret kyllä pyrkivät suunnitelmallisuuteen ja kantavat huolta uratavoitteista ja itse pärjäämisestä, mutta Suomen heikko taloustilanne vaikeuttaa tavoitteiden saavuttamista. (2015, 97–98.)

Gerbrand Tholen (2015) erottaa kaksi näkökulmaa, joiden kautta valmistumisen kynnyksellä olevat nuoret ymmärtävät ja rakentavat työllistymistään ja työmarkkina-asemaansa. Valtavirta-ajattelu korostaa työmarkkina-aseman muodostuvan ja paranevan koulutuksen avulla. Kyse on siitä, kuinka hyvin nuori sopeutuu työelämän asettamiin vaatimuksiin ja kuinka paljon hän on valmis panostamaan inhimillisen pääomansa kasvattamiseen. Tämän näkemyksen mukaan yksilöt toimivat työmarkkinoilla johdonmukaisesti ja omaa etua tavoitellen, eikä näkökulma kiinnitä juurikaan huomiota rakenteellisten tekijöiden, kuten perhetaustan tai normien merkitykseen. Vaihtoehtoinen tapa ottaa huomioon rakenteiden asettamat reunaehdot yksilön toimijuudelle työmarkkinoilla ja näkee, että yksilön menestyminen työmarkkinoilla ei ole sidoksissa ainoastaan hänellä oleviin tietoihin ja taitoihin, vaan kyse on paljon kompleksisemmasta ilmiöstä. (Tholen 2015, 767–771.)

Marjatta Eskola ja Kaija Viheriäranta (1983) esittävät, että yksilö voi olla toimiva subjekti, vaikka hänen toimintakykynsä olisi vajavainen. Auttajan, kuten sosiaalityöntekijän tai

tässä tutkimuksessa uravalmentajan tehtävä on joko pyrkiä sopeuttamaan yksilö eli suuntaamaan hänen toimintansa ympäristön hyväksymiin raameihin. Toinen vaihtoehto on pyrkiä ylläpitämään asiakkaan toimintakykyä lisäämällä tämän tietoisuutta omista haluistaan ja pyrkimyksistään. Tiedostamalla omat todelliset halunsa, yksilö parhaimmillaan motivoituu itse muuttamaan toimintansa suuntaa, ilman ulkoa tulevaa pakkoa. On siis tärkeää kysyä aktivointitoimenpiteiden kohteena olevalta asiakkaalta mitä hän itse ajattelee ja haluaa. (Kotiranta & Virkki 2011, 124–126). Petteri Niemi (2011) korostaa, että intervention tarkoitus on auttaa asiakasta muokkaamaan identiteettiään ja kohottaa itseluottamusta, jotta asiakas voisi lopulta itse ottaa vastuun elämänsä ohjauksesta. Niemi kuitenkin huomauttaa, että aktiivisuusparadigmaa korostava linja usein unohtaa, että aina yksilön omat halut ja taidot eivät riitä, jos rakenteet eivät tue toimintaa. Pelkkä opiskelumotivaatio ei auta, jos nuori ei pääse sisälle haluamaansa oppilaitokseen. (Niemi 2011, 169–170, 181–183)

4.3 Sosiaalisen pääoman merkitys toimijuudelle nuoruudessa

Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan eri teoreetikoiden näkökulmasta hieman eri asioita. Pierre Bourdieu (1990, 114) näkee sosiaalisen pääoman yhdeksi pääoman lajeista⁴, joita yksilöt käyttävät resursseinaan kamppaillessaan eri kentillä. Bourdieulaisen näkemyksen mukaan sosiaalisen pääoman avulla yksilöllä on mahdollisuus saavuttaa arvostusta ja tiettyjä positioita sosiaalisissa verkostoissa, joita hyödyntämällä hän voi erottua ja saavuttaa liikkumatilaa kentillä. Coleman (1988, 95–98) korostaa Bourdieun tapaan sosiaalisen pääoman mahdollistavan tiettyjen päämäärien saavuttamisen, jotka ilman riittävää sosiaalisen pääoman määrää olisivat yksilön ulottumattomissa. Coleman näkee, että sosiaalinen pääoma edellyttää vastavuoroisuutta ja luottamusta toisten ihmisten vastavuoroisuuteen. Sosiaaliset verkostot toimivat informaationlähteinä, mutta myös rajoittavat yksilön toimintaa normien avulla.

Verkostojen rakentamisesta ja hallinnasta on tullut erityisen tärkeää koulutus- ja työmarkkinoilla. Ihmisten yhteydenpito ja vuorovaikutus on tapahtunut yhä enemmän erilaisten laitteiden välityksellä ja sosiaalinen media on monelle sekä sosiaalisten suhteiden ylläpitopaikka että vaikuttamisareena. Elämäkulusta on tullut yksilöllinen tarina, jota

⁴ Bourdieun erottaa toisistaan taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman.

kerrotaan ja jonka avulla rakennetaan eheää identiteettiä. Perheen ja lähipiirin vaikutusvallan vähennyttyä yksilö on vapaampi valitsemaan sosiaaliset suhteensa ja verkostonsa. (Vilkko 2001, 80–83.) Tämä ei kuitenkaan vähennä sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen pääoman merkitystä, päinvastoin.

Helena Helve ja John Bynner (2007) ovat tutkineet nuorten ja nuorten aikuisten sosiaalista pääomaa. Heidän mukaansa nuorten sosiaalisen pääoman katsotaan liian yksioikoisesti olevan perintöä vanhempien sosiaalisesta pääomasta. Helve ja Bynner näkevät, että kyse on pikemminkin kahden eri maailman yhteensovittamisesta. Ei ole tarkoituksen mukaista, että nuoret kopioivat suoraan vanhempiensa toimintatavat, vaan on tärkeää, että nuoret kykenevät kasvamaan sen maailman ”sääntöihin”, jossa he toimivat nyt ja tulevaisuudessa. Helve ja Bynner toteavat, että mitä lähemmäs aikuisuutta ja itsenäisyyttä nuorten siirtyvät, sitä enemmän vertaisryhmät vaikuttavat nuorten valintoihin. Vertaisryhmien ja teknologian aseman nousu nuorten sosiaalisen pääoman määrittäjinä ei kuitenkaan tarkoita perheen roolin katoamista, vaan sillä on edelleen vahva rooli sosialisoinnin toteuttajana sekä lapsen ja nuoren kehityksen ohjaajana. (2007, 1–2, 9–10.)

Katariina Salmela-Aron mukaan (2007) nuoruus on haastava elämänvaihe sosiaalisille suhteille. Samaan aikaan on pyrittävä itsenäistymään vanhemmista ja toisaalta rakentamaan vertaisista ystäväverkostoa ja etsimään kumppania. Salmela-Aron mukaan tutkittaessa nuorten sosiaalisia verkostoja on otettava huomioon nuorten relationaalinen suhde kanssa toimijoihin. Nuoren henkilökohtaisten tavoitteiden asettaminen, mahdollistaminen ja rajaaminen tapahtuvat vuorovaikutuksessa vanhempien, ystävien, koulu- ja työkalvereiden sekä mahdollisen puolison kanssa. (Salmela-Aro 2007, 127–128.)

Salmela-Aron (2007) mukaan sosiaalinen ympäristö vaikuttaa ensinnäkin siihen, mitä tavoitteita nuori ylipäättensä asettaa itselleen. Vuorovaikutuksen avulla nuori pyrkii neuvottelemaan itseään ja sosiaalista ympäristöä tyydyttävän ratkaisun. Nuori voi esimerkiksi hylätä vaihtoehdoisen toimintatavan, pyrkiessään varmistamaan lähipiirin hyväksynnän. Nuoren siirtyessä toteuttamaan tavoitteitaan, sosiaalinen ympäristö voi suhtautua joko kannattavasti tai epäilevästi nuoren yritykseen. Toiminnan päätösvaiheessa nuori peilaa tuloksia ulkoisiin ja sisäisiin odotuksiin ja pyrkii saavuttamaan koherenssin niiden välillä. (mt. 129.) Lähipiirin rooli onkin ensiarvoisen tärkeä nuoren tekemien koulutus- ja uravalintojen näkökulmasta. Bourdieun (1998) mukaan perhe ja koululaitos toimivat erottelujen tekijänä uusintaessaan kulttuurisen pääoman jakautumista. Perheet

pyrkivät sijoittamaan nuoren oikeanlaiseen koulutukseen säilyttääkseen sosiaalisen asemansa ja tulevat näin tukeneeksi yhteiskunnan valtarakennetta. (1998, 30–33.) Suomalainen koulutusjärjestelmä istuu kuitenkin huonosti Bourdieun kuvaukseen vallan uusintamisesta, sillä Suomesta ei löydy Bourdien kuvaamia eliittikouluja ja koulutuksen maksuttomuus alaluokilta yliopistoon takaa jokaiselle lapselle ainakin periaatteessa mahdollisuuden saavuttaa korkean kulttuurisen pääoman asteen.

Yksilön toimijuus esimerkiksi työelämän kentällä on Bourdieun mukaan sidoksissa siihen, kuinka paljon kentällä tarvittavia pääomia hänellä on käytössään. Erityisesti työmarkkinoilla korostuvat siis sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman muodot, eli sosiaaliset verkostot, tiedot, taidot ja koulutuksen myötä hankitut tittelit. (1998, 44–46.) Martti Siisiäinen (2014) toteaa, että kulttuurisen pääoman niukkuus lapsuudessa ja nuoruudessa sekä sukulaisverkoston puuttuminen johtavat usein huonoon asemaan koulutus- ja työmarkkinoilla. Siisiäinen kiteyttää osuvasti nuorten, vähän sosiaalista pääomaa omaavien työttömien ongelman: Heidän valmiutensa ja taitonsa eivät kohtaa työelämässä vaadittuja ominaisuuksia. Työelämä edellyttää pääsyvaatimuksena ammatillista ja koulutuksellista pätevyyttä, kommunikaatiotaitoja sekä sääntöjen ja ajanormien kurinalaista noudattamista. Nuorten toimijuus rajoittuu ja törmää muiden luomiin ja säätelemiin toimintatapoihin ja käytäntöihin. (Siisiäinen 2014, 98–100, 118). Tällaisessa tilanteessa nuoren on sopeuduttava vallalla oleviin rakenteisiin ja muutettava omia toimintatapojaan, jotta hän kykenee laajentamaan toimijuuttaan. Toinen vaihtoehto on kieltäytyä noudattamasta yleisesti hyväksytyjä sääntöjä.

Siisiäisen mukaan toimijan on kuitenkin arvioitava resurssinsa ennen käytännön toteuttamista. Tässä kohtaa nuori, jonka itsetunto ja sosiaalinen pääoma ovat heikolla tasolla, kohtaa seinän. Hän ei kykene toteuttamaan toimijuuttaan, koska resurssit ovat liian pienet suhteessa toiminnan vaatimuksiin, ainakin nuoren omasta mielestä (ks. myös Jyrkämä 2007). Murtaakseen negatiivisen kehän, nuori tarvitsee tukea hyvinvointiyhteiskunnalta ja sen palvelujärjestelmältä. Tämä edellyttää, että nuori on valmis ottamaan tukea vastaan ja antamaan muutokselle mahdollisuuden. Siisiäisen haastattelemien nuorten tarinat kertovat omaa tarinaansa hyvinvointiyhteiskuntamme tukijärjestelmien vaikuttavuudesta. Yhteiskunnan tuottamista palveluista nuoret kokivat tärkeimmiksi ruohonjuuritason tukipalvelut ja työntekijät. Tutkimuksen perusteella kuntoutuksessa saatu vertaistuki ja positiivinen palaute veivät nuorta eniten kohti muutosta ja kasvattivat sosiaalista pääomaa ja toimijuutta. Sen sijaan työvoimapalvelut eivät

kyenneet tarjoamaan nuorille heille sopivia töitä, vaan nuoret turvautuivat epäviralliseen sosiaaliseen verkostoon etsiessään heitä kiinnostavia töitä. (2014, 120–122).

Sosiaalisen pääoman näkökulmasta on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, mikä on nuoren asema sosiaalisessa verkostossa ja kuinka hänen verkostonsa on rakentunut. Salmela-Aro (2007) esittää Marc Granovetterin (1973) ajatuksen pohjalta, että nuorilla on kahdenlaisia sosiaalisia sidoksia verkostonsa sisällä. Ensinnäkin yhteen sitovia eli vahvoja siteitä, joiden tehtävä on helpottaa arkielämän ongelmien ratkaisua. Toiseksi nuorilla on myös siltana toimivia suhteita, jotka toimivat uuden mahdollistajina ja eteenpäin viejinä. Sosiaaliset siteet ja sosiaalisen verkoston rakenne eivät kuitenkaan ole pysyviä, vaan eri elämänvaiheissa ja siirtymissä tarvitaan erilaista tukea ja apua. Tutkimuksessaan Salmela-Aro havaitsi, että sitovat eli vahvat suhteet edesauttoivat nuoren siirtymistä koulusta toiseen. Nuoret mainitsivat pääasialliseksi tukijakseen yleensä molemmat vanhemmat. Sen jälkeen tukea valinnoille haettiin ystäviltä ja sisaruksilta. (2007, 132–135.)

4.4 Toimijuuden lisääminen ohjaamisella

Kuten edellä on todettu, ohjauksen merkitys postmodernissa näyttää jatkuvasti lisääntyvän valinnanmahdollisuuksien määrän kasvaessa. Pohja toimijuudelle rakennetaan lapsuuden ja nuoruuden sosiaalisissa suhteissa ja yhteiskunnan instituutioissa, joista tärkeimpänä voidaan pitää koululaitosta. Kauppila ja Kauppila (2015) esittävät, että ohjauksen merkitys yksilöiden elämänsä suuntaajina tulee tulevaisuudessa yhä kasvamaan. Ohjauksen kautta pyritään vahvistamaan yksilön sisäistä elämäntähtäystä ja valmistamaan yksilöä kohtaamaan uusia ja arvaamattomia tilanteita. (mt. 36.)

Sanna Vehviläisen mukaan (2014) ohjauksen erilaiset muodot ovatkin jo vakiintuneet osaksi elämäntähtäystä määritteleviä instituutioita. Kouluissa on tarjolla opinto-ohjausta, työelämässä erilaisia valmennuksia. Ohjaamisen lisääntymisen voidaan nähdä olevan seuraus yksilön kasvaneesta paineesta toimia oman elämänsä seppänä. Riskit ovat yksilöllisiä ja siksi niihin haetaan yksilöllistä ohjausta ja apua. Ohjaus nähdään ratkaisuksi erityisesti silloin, kun yksilön elämäntähtäys ei noudata normaalina pitämiämme reittejä ja yksilön toimijuus ajautuu umpikujaan. Yksilöllistymisen myötä ohjauksen sisältö on painottunut ongelmanratkaisun lisäksi entistä enemmän minuuden ja itsensä työstämiseen ja identiteetin rakentamiseen. (Vehviläinen 2014, 34-35.)

Vanhalakka-Ruoho (2014) näkee elämänkulun siirtymät välitiloina ja katkoksina, jotka haastavat yksilön roolit, identiteetin ja totutut toimintatavat. Tällaisissa tilanteissa yksilö tarvitsee ohjausta toimijuutensa tueksi. (2014, 192.) Ohjauksella pyritään vahvistamaan ja tukemaan ohjattavan valmiuksia ja prosesseja yhteistoiminnassa. Päämääränä on vahvistaa ohjattavan toimijuutta esimerkiksi työelämän kentällä ja auttaa elämänkulun nivelvaiheissa, kuten siirryttäessä koulutuksesta työelämään. Ohjaus nähdään tyypillisesti jatkuvana prosessina, joka sisältää erilaisia vaiheita ja selkeän tavoitteen. Sen tehtävä on toisaalta toimia socialisaatioagenttina eli kiinnittää ihmisiä yhteiskuntaan, toisaalta tukea yksilöstä itsestään lähtevää toimintaa. Ohjauksen lähtökohtana voidaan pitää ohjattavan omia päämääriä ja itse määrittelemiään tavoitteita. (Vehviläinen 2014, 12–13, 16.)

Ohjauksen lähtökohtana tulisi aina olla ohjattavan toimijuuden lisääminen. Tämä tarkoittaa ohjausprosessin näkökulmasta Vehviläisen (2014) mukaan sitä, että ohjattava *kokee* ohjauksen merkitykselliseksi osaksi elämäänsä, *haluaa* itse vaikuttaa elämänsä suunnan määrittämiseen sekä *ottaa vastuun* tekemistään valinnoista. Tärkeää on, ettei ohjauksella lisätä riippuvuutta, vaan päinvastoin pyritään laajentamaan toimijan itseluottamusta tehdä päätöksiä ja osallistua. Tämä tapahtuu uuden oppimisen ja vanhojen toimintamallien kyseenalaistamisen kautta. Toisaalta pyritään myös vahvistamaan jo olemassa olevia resursseja. Kuten Jyrkämä (2007), myös Vehviläinen näkee, että toimijuus koostuu eri ulottuvuuksista, jotka vaikuttavat toimijuuden kokonaismäärään. Toimijalla voi esimerkiksi olla osaamista, mutta ei itseluottamusta ryhtyä vaikkapa yrittäjäksi. (mt. 20–25, 44–45.) Vanhalakka-Ruoho (2014) näkee, että emme voi ymmärtää yksilön tekemiä valintoja ja syy-seuraus suhteita tuntematta hänen menneisyyttään. Tämä tulisi ottaa huomioon myös ohjaustyössä. Elämänkulun näkökulma tuo yhteen yksilön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuteen suuntautumisen sitoen kehityksen ajassa muuttuvaan kontekstiin. (mt. 194.)

4.5 Toimijuus ja elämänkulku tässä tutkimuksessa

Toimijuuden tarkasteleminen elämänkulun viitekehyksistä käsin tarjoaa mahdollisuuden tutkia ja avata yhteiskunnallisten rakenteiden, yksilöiden, ryhmien ja instituutioiden välistä vuorovaikutusta (Mäkinen 2015, 105). Tässä tutkimuksessa toimijuuden ymmärretään Minna Ylilahden (2013) tapaan muodostuvan erilaisissa suhteissa, jota erilaiset rakenteet

edesauttavat tai estävät. Näen toimijuuden ja elämänkulun kietoutuvan yhteen Gielen ja Elderin (1998) sekä Jyrkämän (2008) tarkoittamalla tavalla, jossa mennyt elämä ja elämänkulun varrella tehdyt valinnat vaikuttavat yksilön toimijuuteen asettaen toiminnalle rajat ja mahdollisuudet (kuvio 3). Päätöksentekotilanteessa ovat läsnä koko nuoren eletty elämä ja elämänkulun aikana rakentuneet roolit ja tehtävät. (Vanhalakka-Ruoho 2007,10; Mäkinen 2015, 106.) Toimijuus on yksilön kykyä toimia tavoitteellisesti ja kuljettaa elämäänsä haluamaansa suuntaan.

Toimijuus ei kuitenkaan riipu ainoastaan ulkoisista tekijöistä, vaan yksilön omat taidot, tunteet ja kyky asettaa päämääriä määrittävät toimijuuden määrää. Toimijuuden käsitteen avulla pyrin tuomaan näkyviin nuorten koulutukseen tai työmarkkinoille siirtymisen esteet ja mahdollisuudet sekä sen, miten työpaikka tai koulutuspaikka voivat vaikuttaa toimijuuden kokemiseen. Ennen kaikkea näen toimijuuden prosessina, johon voidaan ohjaamisen tai valmentamisen kautta vaikuttaa.

Kuvio 3. Elämänkulun ja toimijuuden yhteen kietoutuminen Jyrkämän (2008) mukaan.

Seuraavassa luvussa esitellään tarkemmin Respan toimintaperiaatteet ja uravalmennuksen tavoitteet. Respan uravalmennuksessa pyritään ohjauksen keinoin edistämään nuorten toimijuutta ja auttamaan elämänkulun siirtymävaiheissa ja sen toimintamalli mukaisesti pitkälti edellä kuvattujen teorioiden periaatteita toimijuuden ja ohjauksen suhteesta. Tämän jälkeen siirrytään aineiston ja sen analyysin kuvailuun ja esitellään käytetyt analyysimenetelmät.

5 RESPA - TAVOITTEENA TYÖPAIKKA

Respa on Helsingin kaupungin hanke, jonka tavoite on edistää nuorisotakuun toteutumista Helsingissä ja ehkäistä nuorten syrjäytymistä. Sen toiminta on suunnattu 18–29-vuotiaille helsinkiläisille työttömille työnhakijoille, jotka tarvitsevat tukea työhön tai koulutukseen pääsemiseksi. Helsingissä oli vuoden 2015 tammikuussa 7830 alle 30-vuotiasta työtöntä työnhakijaa. Heistä 25 % oli maahanmuuttajataustaisia (TEM, työllisyyskatsaus 1/2015). Maahanmuuttajien suuri suhteellinen osuus erottaakin Helsingin muusta Suomesta. Toinen Helsingin erityispiirre on voimakas positiivinen muuttoliike kaupunkiin, joka on entisestään voimistunut työmarkkinatilanteen heikentyessä. Nuoret lähtevät pääkaupunkiseudulle parempien työllisyysmahdollisuuksien toivossa.

Respa tarjoaa uuden toimintamallin kunnan ja valtion väliseen yhteistyöhön, sillä se toimii tiiviissä yhteistyössä TE- hallinnon asiantuntijoiden kanssa. Respan asiakkaaksi pääsee ainoastaan TE- toimiston asiantuntijan lähettämänä, kun nuoren työttömyys on kestänyt lähelle tai yli kolme kuukautta. Kohderyhmänä ovat sellaiset nuoret, joiden katsotaan olevan valmiita siirtymään koulutukseen tai työelämään. Respan toimipiste sijaitsee Helsingin ydinkeskustassa, joten sen palvelut ovat helposti nuorten saavutettavissa. Respan toiminta perustuu asiakaslähtöiseen ja henkilökohtaiseen uravalmennukseen. Nuorta tavataan alussa kerran viikossa kuukauden ajan, jonka jälkeen valmennuksen sisältö ja kesto määritellään asiakkaan tarpeiden mukaan. Erilaisten valmennuksellisten menetelmien ja pienryhmätoiminnan avulla autetaan nuorta hahmottamaan omat vahvuudet, tunnistamaan oma osaaminen ja selkiyttämään tavoitteet. Tavoitteena on, että nuori löytää reittinsä koulutukseen tai työelämään. Nuorisotakuun tutkimuksellisen tuen loppuraportissa (2014) selviää, että nuoret kokevat tarvitsevansa enemmän apua tavoitteiden ja tulevaisuuden suunnitelmien selkeyttämiseen. Nuoret toivoivat yksilöllistä ohjausta, aikaa ja aitoa kiinnostusta heidän asioitaan kohtaan. (mt. 242–243.) Tätä työllisyyspalveluiden aukkoa Respa kehitettiin paikkaamaan.

Palvelukonsepti on pyritty rakentamaan vastaamaan nuorten tarpeita ja toiveita. Nuorten odotetaan olevan itse aktiivisia toimijoita ja osallistuvan oman tulevaisuutensa päämäärätietoiseen rakentamiseen. Toimintamalli ja nuoren aktiivisen roolin korostaminen toteuttavat työ- ja elinkeinoministeriön määrittelemää nuorisotakuun ideologiaa (TEM linjaus 2013, 5.) Uravalmennuksen avulla pyritään katkaisemaan nuoren työttömyys ja

syrytyymiskierre ja palauttamaan elämänhallinta. Sen toiminta mukaileekin aktivointipolitiikan uusia trendejä (ks. Karjalainen ym. 2013). Kesäkuun 2015 loppuun mennessä Respan uravalmennukseen oli osallistunut tai osallistui parhaillaan 3378 nuorta. Hankkeen kautta oli solmittu 1337 työsuhdetta avoimille työmarkkinoille. Pitkäaikaiseen koulutukseen Respan myötävaikutuksella oli päätynt 673 nuorta. Keskimäärin tulokselliseen uravalmennukseen eli työ- tai opiskelupaikan löytymiseen tarvittiin 7,4 uravalmennus kertaa. Respan tekemän työllisyydenhoidon vaikuttavuusmittauksen mukaan 76 % Respan asiakkaista oli edelleen työssä tai koulutuksessa puoli vuotta asiakkuuden päätyttyä.

Respa pyrkii toiminnassaan edistämään työn kysynnän ja tarjonnan kohtaavuutta. Tähän on pyritty innovatiivisilla ja joustavilla työllistymisen tavoilla, joista esimerkkejä ovat rekrytointitapahtumat sekä oppisopimus- ja palkkatukityön kehittäminen yhteistyössä yritysten, kaupunkityönantajien ja oppilaitosten kanssa. Respalla on laaja yhteistyöverkosto, johon kuuluvat esimerkiksi Helsingin alueen koulutuslaitokset, TE-palvelut, sosiaalitoimi, Kela, erilaiset yhteistyötapahtumat ja –hankkeet, yritykset, järjestöt sekä kuntoutus- ja liikuntapalvelut. Tavoitteena on ollut juurruttaa Respan toimintamalli osaksi Helsingin kaupungin pysyvää toimintaa. Respa toimii tällä hetkellä hanke pohjaisesti ja sen toiminta jatkuu kolmivuotisen määrärahan puitteissa toukokuun 2016 loppuun asti. Respassa työskentelee projektipäällikkö, 18 uravalmentajaa, työllisyydenhoidon assistentti ja kaksi vahtimestaria. Uravalmentajien laaja koulutuskirjo ja työkokemus eri yhteiskunnan sektoreilta ovat auttaneet Respaa luomaan aiempaa monipuolisempia työelämäsuhteita ja kontakteja oppilaitos- ja yritysmaailmaan.

5.2 Uravalmennus toimintametodina

Respan uravalmennus lähtee liikkeelle ajatuksesta, että *asiakas on oman elämänsä asiantuntija*. Uravalmennuksen tarkoitus on tukea nuorta tämän omista tarpeista lähtien. Valmennuksen sisältö räätälöidään yksilöllisesti jokaiselle nuorelle ja lähdetään kartoittamaan myös sellaisia vaihtoehtoja, joita nuori ei olisi välttämättä itse tullut ajatelleeksi tai osannut etsiä. Respassa uravalmennus on asiakkaan kasvokaista kohtaamista, ajan antamista, kuuntelemista ja kannustamista. Uravalmennuksen tavoite on kaksiosainen: Auttaa nuorta konkreettisesti löytämään reitti koulutukseen tai työelämään ja

toisaalta tukea kokonaisvaltaisesti nuoren elämänhallintaa ja henkistä voimaantumista. Elämänlaadun kohentumista tuetaan uravalmennuksen lisäksi tarpeen mukaan myös muilla Respasta saatavilla olevilla palveluilla, kuten liikuntaneuvonnalla, opinto-ohjauksella, talous- ja velkaneuvonnalla.

Uravalmennus voidaan ajatella interventiona eli puuttumisena nuoren tilanteeseen. Pitkittynyt (yli 3kk) työttömyys toimii toiminnan käynnistäjänä. Uravalmennusta voidaan ajatella myös ennaltaehkäisevänä toimintana. Nuoren tilanteeseen pyritään vaikuttamaan ennen kuin syrjäytyminen työ- ja koulutuselämänrakenteista tapahtuu ja nuori ajautuu liian kauaksi normaalin elämänselämän reitiltä. Se mitä uravalmentajan tehtäviin valmennusprosessia kuuluu, riippuu pitkälti asiakkaan tilanteesta ja tavoitteista. Uravalmentaja ei vaihdu valmennuksen aikana ja tästä syystä nuoren on helpompi luoda luottamuksellinen suhde valmentajan kanssa. Uravalmentajan tehtävä on esittää nuorelle oikeita kysymyksiä ja tukea nuorta tämän urapolun suunnittelussa.

Respassa on haluttu korjata vallitsevia työelämäpalveluiden puutteita ja lähteä ongelmalähtöisyyden sijaan lähestymään nuorten elämäntilanteita ratkaisukeskeisesti, pitkäjänteisesti ja asiakasvetoisesti. Toimintaideologia heijastelee tämän päivän työelämän trendejä, joita ovat joustavuus ja yksilöllisyys (ks. esim. Bauman 2002, 157–198). Erona nykypäivän tehokkuusvetoiseen ajatteluun on valmennuksen pitkäkestoisuus ja ajan käyttäminen jokaiseen nuoreen yksilönä. Uravalmennuksesta on tullut työelämäpalveluiden trendituote ja Respaa vastaavia palvelumalleja on tarjolla ainakin Vantaalla, Oulussa ja Tampereella.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata niitä erilaisia lähtökohtia, joista nuoret tulevat Respaan ja sitä, miten uravalmennuksen myötä saatu työ- tai koulutuspaikka muuttaa nuorten kokemaa toimijuutta. Respaan tulevien nuorten elämäntilanteet sisältävät runsaasti variaatioita, mutta heitä kaikkia yhdistää vähintään kolme kuukautta jatkunut työttömyys. Halusin selvittää miksi nuoret olivat pudonneet ns. normaalin elämänselityksen ulkopuolelle, eivätkä olleet kyenneet siirtymään työ- tai koulutusmarkkinoille itsenäisesti. Onko syy nuorten yrityksenpuutteessa, osaamattomuudessa vai työmarkkinoissa? Mitä Respan kaltainen palvelu voi tarjota näille nuorille?

Pyrin tutkimuksessani vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. *Minkälainen on onnistujan profiili?*
2. *Minkälaisia reittejä nuorten elämänselitys on edennyt ennen Respaan tuloa?*
3. a) *Miksi nuoret eivät kyenneet itsenäisesti siirtymään koulutus- tai työmarkkinoille?*
b) *Millaista apua nuoret saivat Respasta?*
4. *Kokevatko nuoret toimijuutensa lisääntyneen onnistuneen uravalmennuksen seurauksesta?*

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat ns. *onnistuneet nuoret*. Onnistuneet nuoret on valittu tutkimuskohteeksi siksi, että onnistumisen kokemuksista on mahdollista löytää hyviä käytäntöjä, joita voidaan kehittää ja käyttää mahdollisesti jatkossa myös Respan ulkopuolella. Tarkoitukseni on poiketa nuorisotakuusta käytävän keskustelun valtavirrasta ja lähestyä nuorisotakuuilmioita positiivisesta, onnistumisen näkökulmasta. Nimitän onnistuneiksi niitä nuoria, jotka ovat Respan kautta päätyneet koulutus- tai työpaikkaan. Sana onnistuminen on siinä mielessä ongelmallinen, että se leimaa ne nuoret, jotka eivät löytäneet työ- tai opiskelupaikkaa, epäonnistuneiksi. Tarkoitukseni ei ole arvottaa nuorten valintoja tai asettaa heitä onnistujien ja epäonnistujien leiriin. Tarkastelen tässä tutkimuksessa onnistumista Respan tavoitteen näkökulmasta, jossa tavoitteena on auttaa jokaista nuorta löytämään oma polku mieleiselle opiskelu- tai työuralle uravalmennuksen avulla. Tämä ei silti tee ”epäonnistuneiden” nuorten kokemuksista vähemmän merkityksellisiä.

6.1 Laadullista ja määrällistä tutkimusmetodiikkaa

Tutkimusasetelmani nojaa aineisto- ja menetelmätriangulaatioon, jolla tarkoitetaan erilaisten aineistojen ja analyysitapojen yhdistämistä. Tutkimukseni asettuu pääosin laadullisen tutkimusstrategian kenttään, sillä keskeisin osa aineistosta koostuu teemahaastatteluista. Kvantitatiivista aineistoa on Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen mukaan (2000) mahdollista hyödyntää kvalitatiivista aineistoa tukevana ja kuvailevana työkaluna ja tämä on ollut lähtökohtana tässä tutkimuksessa. Useita tutkimusmenetelmiä ja aineistoa yhdistämällä on mahdollista saada kattava kuva tutkittavasta ilmiöstä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 136.) Lähestyn aineistoa abduktiivisesti eli teoriaohjaavasti. Teoriaohjaavassa analyysissä hyväksytään, että teoreettinen viitekehys ja aikaisemmat tutkimukset ovat vaikuttaneet tutkijan tapaan nähdä ja käsitteellistää asioita, mutta tarkoituksena ei ole testata jotakin jo olemassa olevaa teoriaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.) Teoreettinen viitekehys oli vahvasti läsnä rakentaessani teemahaastattelurunkoa.

6.1.1 Rekisteriaineisto

Sain käyttöni kaikkien Respan läpi syyskuun loppuun 2015 mennessä kulkeneiden onnistuneiden nuorten rekisteritiedot. Rekisteriaineistoon on kerätty monenlaisia tietoja, mutta hyödynsin tutkimuksessani ainoastaan koulutus-, sukupuoli- ja päättymissyymuuttujia. Olin kiinnostunut näkemään onko sukupuolella ja koulutustaustalla vaikutusta siihen, päätyvätkö nuoret koulutukseen vai työhön ja onko miehiä tai naisia suhteessa enemmän onnistujien joukossa. Rekisteriaineisto toimii tutkimuksessani lähinnä taustoittavana ja onnistujien joukkoa kuvailevana apuvälineenä. Aineisto on analysoitu IBM SPSS statistics data editor järjestelmän avulla.

6.1.2 Uravalmentajien ja nuorten teemahaastattelut

Tuomi ja Sarajärvi (2009) esittävät, että kun haluamme saada tietoa siitä miksi ihminen toimii tai ajattelee tietyllä tavalla, kannattaa sitä kysyä häneltä itseltään (mt. 72). Haastattelut ovatkin yksi käytetyimmistä menetelmistä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja sopivat aineistonkeruumenetelmäksi erityisen hyvin silloin, kun halutaan selventää ja syventää kuvaa jostakin ilmiöstä. Näen Hirsjärven ja Hurmeen (2000) tapaan ihmisen ainutkertaisena yksilönä ja haastattelut mahdollisuutena päästä lähelle tutkittavan

omia, aitoja kokemuksia. Tutkimukseni käsittelee nuorten elämäntapaa ja elämäntapahtumia, jotka voivat sisältää hyvin vaikeita ajanjaksoja. Haastattelussa voidaan helpommin motivoida haastateltavia kertomaan vaikeista aiheista, joten uskoin haastatteleamalla pääseväni pintaa syvemmälle etsiessäni vastauksia tutkimuskysymyksiini. (mt. 16, 35–36.)

Haastattelin yhteensä 13 henkilöä, viisi uravalmentajaa ja kahdeksan nuorta käyttäen puolistrukturoitua teemahaastattelua. Teemahaastattelussa edetään etukäteen määriteltyjen teemojen mukaisesti, joita täydennetään tarkentavilla kysymyksillä. Vuorovaikutuksessa tapahtuva haastattelu mahdollistaa myös poikkeamisen haastattelurungosta ja kysymysten esittämisen luontevassa järjestyksessä kunkin vastaajan kanssa. Teemat laaditaan teoreettisen viitekehyksen pohjalta ja haastattelun tarkoituksena on vastata ennalta määriteltyihin tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Valitsin puolistrukturoidun haastattelun siksi, että halusin haastattelujen muistuttavan toisiaan rakenteellisesti. En halunnut antaa liian vapaita käsiä haastateltaville, sillä ilman selkeitä teemoja aiheet olisivat voineet poukkoilla epäjohdonmukaisesti ja tämä olisi voinut vaikeuttaa analyysiä. Toisaalta halusin jättää nuorille mahdollisuuden poiketa rakenteesta ja tuoda esille myös uusia teemoja, joten vältin suunnittelemaani liian yksityiskohtaisia kysymyksiä tai tiukkaa kysymysjärjestystä. (Hirsjärvi & Hurme 200, 47.)

Haastattelun ja arkikeskustelun oleellinen ero on se, että haastattelulle on asetettu ennalta suunniteltu päämäärä. Tarkoitus on tuottaa tutkimusongelman näkökulmasta relevanttia informaatiota tutkimuskohteesta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 42–43.) Haastattelurungon kokoamista ohjasi teoreettinen viitekehys, jonka olin kirjoittanut ennen aineistokeruuseen ryhtymistä. Edellä esittelemäni näkemykset elämäntapaa, toimijuuden ja ohjaamisen suhteesta sekä työttömyydestä elämänvaiheena auttoivat minua hahmottelemaan selkeät teemat tutkimukselle. Uravalmentajien haastattelut rakentuivat kahden teeman ympärille, jotka olivat *onnistumisen edellytykset* sekä *nuorten työ- ja koulutusmarkkinoilla kohtaamat haasteet* (ks. Liite 2). Nuorten teemahaastattelurunko taas muodostui kolmesta teemasta, jotka olivat *elämäntapaa*, *elämäntilanne ennen Respaa* ja *elämäntilanne Respan jälkeen* (ks. Liite 1). Ensimmäisen teeman lähtökohtana oli selvittää miten nuorten elämäntapaa kannalta tärkeät siirtymät olivat onnistuneet sekä millainen sosiaalinen pääoma nuorelle oli muodostunut. Toisen teeman tarkoitus oli tuoda esille mitä nuoret tekivät ennen Respan tuloa, miten he kokivat työttömyyden ja työnhaun sekä miten nuoret kokivat pystyvänsä

vaikuttamaan omaan tilanteeseensa. Kolmas teema käsitteli uravalmennuksen sisältöä, onnistumista ja elämää Respan jälkeen.

Laadullista tutkimusta tehtäessä tulee tutkittavien henkilöiden valintaan kiinnittää erityistä huomiota. Usein on perusteltua käyttää ns. *harkinnallista otantaa*, jossa haastateltavat on tarkkaan valittu tutkimukseen sopiviksi. Oleellista aineistonkeruun kannalta on, että haastateltavilla on kokemuksia niistä asioista tai ilmiöistä, joita tutkija haluaa tutkia eli tässä tapauksessa työttömyydestä, Respan asiakkaana olemisesta ja onnistuneesta uravalmennuksesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86.) Hirsjärvi ja Hurme toteavat, että jos kaikkia tutkittavan ryhmän jäseniä ei voida haastatella, on otettava umpimähkäinen näyte (2000, 60). Täysin umpimähkäistä näytettä en voinut tehdä, sillä halusin tutkimuksen edustetuksi nuoria jokaiselta koulutusasteelta. Tästä syystä valitsin nuoret *systemaattisella otospoiminnalla*⁵ onnistuneiden nuorten rekisteriaineistosta. Maahanmuuttajataustaiset nuoret jätettiin aineiston ulkopuolelle, koska puutteellinen suomen kielen taito ja elämäntapojen siirtymävaiheiden kulttuurisidonnaisuus olisivat voineet aiheuttaa haasteita haastatteluvaiheessa.

Respan kahdeksastatoista uravalmentajasta valikoitui haastateltaviksi viisi valmentajaa. Valintaa ohjasi haluni saada edustetuksi Respan uravalmentajien erilaiset taustat, joten kyse on selkeästi harkinnanvaraisesta otannasta. Haastattelujen järjestäminen uravalmentajien kanssa sujui helposti. Yhteyshenkilöni Respasta auttoi minua valitsemaan ja kontaktoimaan haastateltavat. Kaikki haastattelupyynnön saaneet uravalmentajat suostuivat haastatteluun. Nuorten osalta päädyin esittämään haastattelupyynnön puhelimitse kirjeen tai sähköpostin sijaan, sillä Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan puhelimesta voidaan helpoiten saada heti suostumus haastatteluun ja sopia aika ja paikka haastattelulle haastateltavan toiveiden perusteella. Henkilökohtainen kontakti myös helpottaa haastatteluun tulemistä, sillä se vähentää ahdistusta ja haastateltava voi jo yhteydenotto vaiheessa kysellä tarkemmin häntä askarruttavista asioista. (mt. 84.)

Hirsjärvi ja Hurme (2000) korostavat motivoinnin tärkeyttä otettaessa yhteyttä potentiaaliseen haastateltavaan (mt. 85) Yllätyin positiivisesti siitä, kuinka helposti

⁵ Systemaattisessa otospoiminnassa listalta poimitaan satunnaisesti valitusta kohdasta alkaen esimerkiksi joka viides havaintoyksikkö (KvantimOTV 2012). Tässä tutkimuksessa lähdettiin liikkeelle luvusta 100 ja poimittiin ensin koulutukseen päätyneistä nuorista joka kymmenes. Työhön päätyneiden nuorten kohdalla toimittiin samalla tavalla. Maahanmuuttajataustaiset nuoret oli poistettu aineistosta. Otannan tehtyäni aloin soittamaan nuorille järjestyksessä pyrkimyksenäni saada aineistoon yhtä monta koulutukseen ja työhön päätynyttä nuorta.

haastateltavien kokoaminen lopulta sujui. Naisista kaikki ne, jotka vastasivat puhelimeen, suostuivat haastateltavaksi. Miehistä suoraan kieltäytyi kolme ja kolme ilmoitti sopivansa huonosti kohderyhmään, sillä he olivat käyneet ainoastaan ensimmäisellä tapaamiskäynnillä. Yhteensä soitin n. 20 puhelua saadakseni kahdeksan haastateltavaa; kaksi edustajaa jokaiselta koulutusasteelta. Miehiä tutkimukseen osallistui 3 ja naisia 5. Koulutukseen oli päätyttyä viisi haastatelluista nuorista ja työhön kolme nuorta.

Haastattelut sekä nuorille että valmentajille toteutettiin viitenä arkipäivänä viikoilla 44 ja 46 syksyllä 2015. Uravalmentajien osalta jokainen haastattelu eteni hieman eri tavalla teemahaastattelun puoli-strukturoidun luonteen mukaisesti. Edellä mainittujen teemojen lisäksi osassa haastatteluista uravalmentajat pohtivat myös valmennuksen epäonnistumista ja omaa rooliaan uravalmentajana. Haastattelin kaikki uravalmentajat kasvotusten heidän työpäivänsä aikana Respan tiloissa heille sopivana ajankohtana. Haastattelut sujuivat ilman häiriötekijöitä ja keskustelu kulki vapaasti teemojen ympärillä. Haastatteluista lyhin kesti 13 minuuttia ja pisin 40 minuuttia. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin jälkikäteen. Tekstiä kertyi 34 sivua rivivälillä 1,5 ja kirjasinkoolla 12.

Nuorten haastatteluista kuusi toteutettiin kasvotusten Respan tiloissa tai läheisessä kahvilassa. Kaksi haastattelua tehtiin puhelimitse, koska haastateltava ei työnsä takia päässyt päiväsaikaan tapaamiseen. Nauhoitin kaikki haastattelut ja litteroin jälkikäteen ne sanasta sanaan. Haastattelut kulkivat järjestyksessä etukäteen suunnittelemini teemojen mukaisesti, mutta teemojen sisällä olevien tarkentavien kysymysten järjestys vaihteli haastattelujen välillä. Haastateltaville oli etukäteen kerrottu haastattelut teemat ja ennen haastattelun alkua kertasin vielä aihealueet, joista toivoin, että voimme keskustella. Jokainen haastateltava oli tietoinen motiiveistani toteuttaa haastattelu ja sen sisällöstä haastattelun alkaessa.

Haastateltavat olivat hyvin erilaisia. Osan kanssa keskustelu sujui niin, että oma roolini oli lähinnä kuunnella ja esittää tarkentavia kysymyksiä. Muutaman haastateltavan tapauksessa jouduin olemaan itse hyvin aktiivinen, sillä haastateltavan vastaukset olivat lyhyitä, ”joo” tai ”en osaa sanoa” tyyppisiä toteamuksia, jolloin oma roolini korostui keskustelun ylläpitäjänä ja johdattelijana. Nuoret puhuivat hyvin avoimesti tunteistaan ja elämästään, mutta vastoinkäymisistä puhuttaessa jätettiin yksityiskohdat usein kertomatta. Korkeakoulutetut olivat myös tarkempia yksityisasioistaan ja pitäytyivät tiukasti kysymyksissä. Respasta nuoret puhuivat mielellään ja avoimesti. Pisin haastattelu kesti

lähes tunnin, lyhyin 30 minuuttia. Litteroitua tekstiä kertyi 113 sivua rivivälillä 1,5, fonttikoolla 12.

6.2 Tutkimuksen eettisyys

Nigel Gilbertin (2006) mukaan yhteiskuntatieteilijän on normaaliolosuhteissa saatava tutkittavilta aina tietoinen suostumus osallistumisesta. Tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä tulee informoida siitä, kuka tutkimuksen toteuttaa ja mihin tarkoitukseen tietoa kerätään. (Gilbert 2006, 44.) Ottaessani yhteyttä haastateltaviin esittelin itseni ja kerroin tutkimukseni tarkoituksesta. Kerrottua miiksi olin valinnut juuri kyseisen henkilön haastateltavaksi, ilmaisain toiveini haastatteluaian järjestämiseen. Joskus pelkona on, että liian tarkka tutkimuksen kuvaaminen vinouttaa haastateltavien vastauksia, mutta pyrin itse kertomaan mahdollisimman avoimesti jo puhelimesta tuleville haastateltaville mistä teemoista halusin keskustella, jotta epäluulo tutkimusta kohtaan hävenisi (Hirsjärvi & Hurme 2000, 19).

Toinen keskeinen eettinen aspekti on luottamuksellisuus (Gilbert 2006, 46). Rekisteriaineiston käyttöä varten anoin luvan Helsingin kaupungilta. Käsittelin ja säilytin tietoja suurella huolellisuudella, sillä rekisteri sisältää esimerkiksi nuorten yhteystiedot. Haastateltaville kerroin jo puhelimesta, että heidän nimiään, ammattejaan tai muita tietoja, joista henkilö voitaisiin tunnistaa, ei tule näkyviin lopulliseen tutkimukseen. Kerroin myös, että Respa ei saa tietää, ketkä entiset asiakkaat ovat osallistuneet tutkimukseeni. Tällä pyrin luomaan ilmapiirin, jossa tutkittavilla olisi myös mahdollisuus kritisoida uravalmennusta tai saamiaan palveluita ilman pelkoa tunnistamisesta. Tässä tutkimuksessa kaikkien haastateltavien nimet, ammattitittelit ja koulutuslinjat on poistettu anonymiteetin säilyttämiseksi. Nuorten kohdalla olen käyttänyt koulutustasoa, sukupuolta ja ikää erottamaan nuorten vastaukset toisistaan, esim. *peruskoulunkäynyt mies 25-v.* Uravalmentajat on erotettu toisistaan numeroin, esim. *uravalmentaja 1*.

Tutkimusta tehtäessä on myös pohdittava, millaisia mahdollisia seurauksia tutkimus voi aiheuttaa. Tähän liittyy erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tunnistaminen ja eettinen pohdinta siitä, voidaanko heitä ylipäättänsä tutkia. (Gilbert 2006, 47–48.) Hirsjärven ja Hurmeen mukaan nuoria haastateltaessa täytyy huomioida nuorten sensitiivisyys omia asioitaan kohtaan ja mahdollinen kapinointi esimerkiksi tutkijan

edustamaa instituutiota kohtaan (2000, 132). Vaikka puhunkin tässä tutkimuksessa *nuorista*, tutkimukseni kohteena olevat nuoret olivat kaikki täysi-ikäisiä ja laillisessa mielessä aikuisen aseman saavuttaneita. He olivat siis kykeneviä itse päättämään osallistumisestaan.

6.3 Analyysimenetelmät

Kuten edellä on todettu, kvantitatiivinen rekisteriaineisto toimii ainoastaan varsinaista kvalitatiivista analyysia taustoittavana työvälineen. Rekisteriaineistosta olisi voinut monimuuttujamenetelmillä saada paljon uutta irti, mutta tämän tutkimuksen resurssien puitteissa päätin pysytellä kuvailevalla analyysitasolla. Analyysissä on käytetty ristiintaulukointia ja frekvenssianalyysia, jotka ovat yksinkertaisia, kuvailevia analyysimenetelmiä.

Haastatteluaineiston analyysiin käytin sisällönanalyysia, jonka avulla teemoittelin ja tyypittelin aineistoa. Sisällönanalyysillä pyritään tekstiä analysoimalla tekemään aineistokokonaisuudesta tiivistetty ja selkeä kokonaisuus. Sen lähtökohtana on merkitysten etsiminen aineistosta ja niiden kokoaminen informaatioksi loogisen päättelyn, kategorisoinnin ja käsitteellistämisen avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 105–110.) Anita Saaranen-Kauppinen ja Anna Puustniekan (2006) mukaan teemoittelu on luonteva tapa lähteä analysoimaan teemahaastatteluja, sillä etukäteen valittujen teemojen pitäisi esiintyä tavalla tai toisella kaikissa haastatteluissa. Alustava teemoittelu muistuttaakin usein teemahaastattelurunkoa. (Saaranen-Kauppinen & Puustniekka 2006, KvaliMOTV.)

Teemoja muodostetaan etsimällä haastatteluista yhdistäviä asioita ja ennen varsinaista teemoittelua luin koko aineiston useamman kerran läpi saadakseni kokonaiskuvan sen sisällöstä. Tämän jälkeen koodasin valmentajien haastattelut niin, että jokainen valmentaja sai oman värikoodin. Samoin on tehty nuorten aineistolle. Lähdin pilkkomaan aineistoa teemahaastattelurunkojen pohjalta ja teemat olivat varsin helposti löydettävissä sekä nuorten että valmentajien haastatteluista. Teemojen alle keräsin sitaatteja haastatteluista. Teemojen ulkopuoliset asiat rajautuivat analyysin ulkopuolelle ja keskityin teemoja luodessani ainoastaan tutkimuskysymysteni näkökulmasta relevantteihin asioihin. Nuorten aineiston osalta yläteemoja syntyi kuusi ja alateemoja 12 kappaletta. (ks. Taulukko 1). Valmentajien aineiston analyysin pohjalta muodostui kaksi yläteemaa.

Pertti Alasuutarin (2011) mukaan kvalitatiivisen analyysin ensimmäinen varsinainen askel sisältää havaintoaineiston pelkistämisen. Teemoittelua ei usein pidetä vielä varsinaisena analyysin vaiheena, vaan analyysiä edeltävänä aineiston järjestämisenä. Pelkistäminen tapahtuu yhdistämällä raaka-havainnot toisiinsa ja luomalla havainnoista suurempia kokonaisuuksia. Alasuutarin mukaan yhdistämisen lähtökohtana on ajatus siitä, että ”*aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä*”. (Alasuutari 2011, 40–42.) Nuorten elämäntarinoitten erojen ja yhtäläisyyksien pohjalta muodostuivat tyyppikuvaukset. Tyypittely on yksi tapa toteuttaa sisällönanalyysia ja sen katsotaan sopivan hyvin teemoittelun jatkoksi, sillä se vie teemoittelun astetta pidemmälle ja kokoaa yksittäisistä teemoista kokonaisuuksia eli tiivistää aineiston (Saaranen-Kauppinen & Puustniekka 2006).

Tarkastelen analyysissäni, kuinka eri tyyppien nuoret kokivat työttömyyden elämänvaiheena ja miten työttömyys vaikutti heidän toimijuuteensa. Analyysin lopussa esitän, miten eri tyyppien nuoret hyötyivät uravalmennuksesta ja kuinka heidän toimijuutensa muuttui onnistumisen myötä. Valmentajien aineiston teemojen pohjalta muodostin onnistujan tyyppin, joka tiivistää yhteen onnistujalta vaaditut ominaisuudet ja yhdessä kvantitatiivisen aineiston kanssa muodostaa onnistujan profiilin. Tutkimustulokset ovat muodostuneet analyysin ja tulkinnan pohjalta ja tulkintojani tukemaan olen nostanut sitaatteja aineistosta.

7 TYÖTTÖMYYDESTÄ RESPAN KAUTTA ONNISTUMISEEN

Tässä luvussa käydään läpi aineiston analyysin tuloksia. Aluksi esittelen onnistujan profiilin uravalmentajien ja rekisteriaineiston näkökulmasta. Tämän jälkeen käyn läpi onnistuneiden nuorten haastatteluaineiston analyysin tulokset. Elämäkulullisten valintojen pohjalta nuoret jakautuivat kolmeen eri tyyppiin: *koulutusputkinuoret, suuntaa etsivät ylioppilaat ja yritteliäät keskeyttäjät*. Tyyppien sisällä elämäkulut olivat kulkeneet samaan suuntaan, mutta tyyppien välillä erot erityisesti koulutuksen ja sosiaalisen pääoman määrässä olivat merkittäviä ja siksi nuorten elämäkulkua erottelevia. Erilaisista suunnitelmista ja valinnoista huolimatta kaikki nuoret joutuivat kohtamaan työttömyyden elämänvaiheena. Respan uravalmennuksen myötä nuoret onnistuivat kuitenkin nostamaan toimijuutensa tasoa ja he onnistuivat löytämään työ- tai koulutuspaikan, joka johdatti heidät uuteen elämänvaiheeseen.

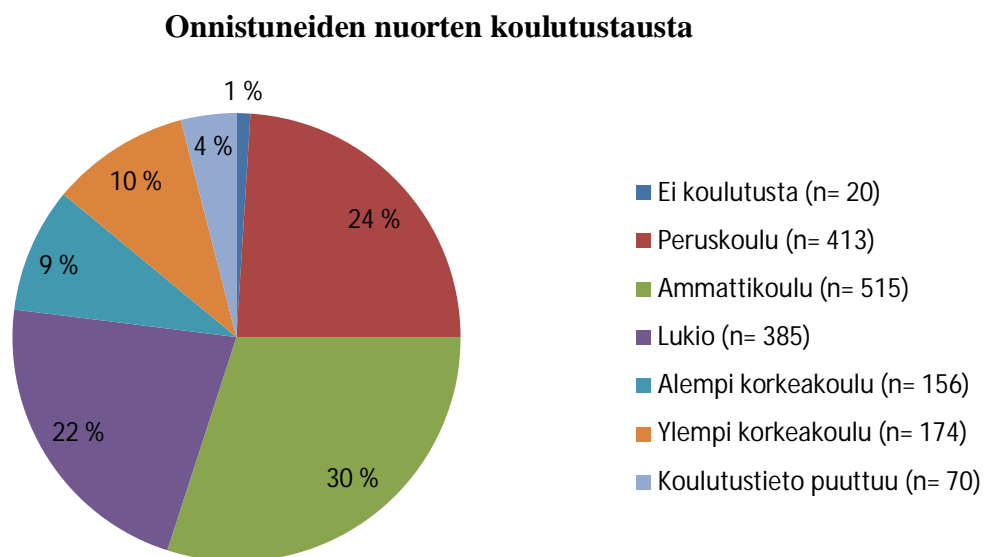
Taulukko 1. Nuorten elämäkulkujen vaiheet ja aineiston teemat ja alateemat.

VAIHEET	TEEMAT	ALATEEMAT
Kolme erilaista lähtökohtaa koulutusvalintojen perusteella	<ul style="list-style-type: none"> erilaiset elämäkulun reitit 	<ul style="list-style-type: none"> koulusta kouluun vai koulun ulkopuolelle vastoinkäymiset matkan varrella suunnitelmia vai päätöntä harhailua perhe tukena ja painostajana
Työttömyys	<ul style="list-style-type: none"> työttömiä, ei syrjäytyneitä kun pelkkä tahto ei riitä 	<ul style="list-style-type: none"> työ- ja koulutusmarkkinoille siirtymisen esteet pettymysten kierre laskeva mieliala näköalattomuus aktiivinen toiminta
Onnistuminen	<ul style="list-style-type: none"> Respa muutoksen katalysaattorina uravalmennuksella toimijuuden esteet nurin uusi suunta, laajempi toimijuus 	<ul style="list-style-type: none"> yksilöllisyys ja uravalmentaja uravalmennuksen ytimessä vaihtoehtoja, tsemppausta ja kädestä pitäen auttamista suunnittelemalla varmuutta elämään oman paikan löytämisen merkitys itsetunnolle ja elämänhallinnalle

7.1 Onnistujan profiili

7.1.1 Onnistujat tilastodatan valossa

Onnistuneita nuoria on rekisteriaineistossa yhteensä 1733, josta naisia on 48 % ja miehiä 52 %. Sukupuolen perusteella onnistuneita on siis aineistossa lähes yhtä paljon. Sen sijaan koulutustaustan perusteella hajontaa onnistuneiden välillä syntyy enemmän. Oheisesta kuviosta (Kuvio 4) selviää, että onnistuneista nuorista reilu puolet on toisen asteen koulutuksen eli joko lukion tai ammattikoulun suorittaneita. Hieman yllättävää korkeakoulutettujen suhteellisen korkeamäärä aineistossa, sillä heitä on 19 % onnistuneista (alempi- tai ylempi korkeakoulututkinto). Korkeakoulutettujen Respa asiakkuus heijastelee viimeaikaisia tilastotietoja korkeasti koulutettujen työttömyyden kasvusta (Suomen virallinen tilasto 2016). Suurin osa suomalaisista nuorista jatkaa opintojaan peruskoulusta toiselle asteelle. Pelkän peruskoulunkäyneiden määrä on tässä suhteessa yllättävän iso osa onnistujista.

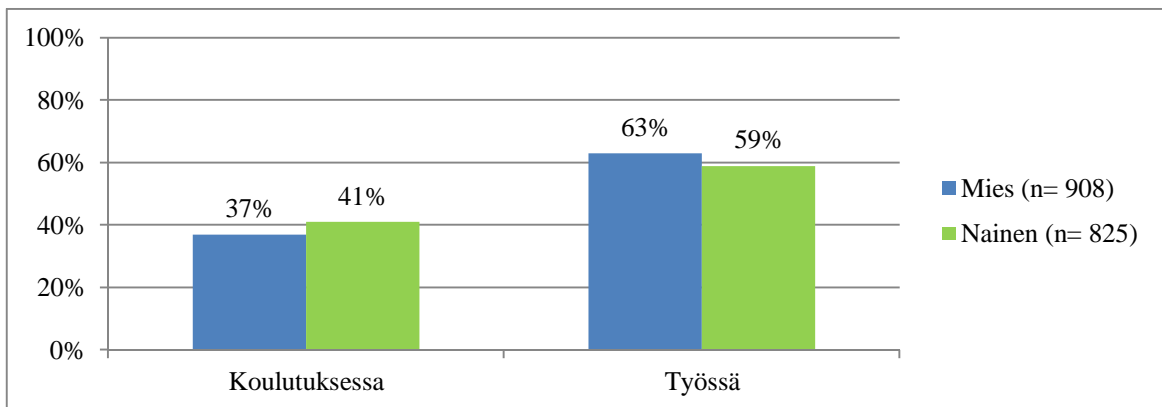

Kuvio 4. Onnistuneiden nuorten (n=1733) jakautuminen koulutustaustan mukaan.

Onnistuneista nuorista 39 % oli päättänyt Respan uravalmennuksen päästyään koulutukseen ja 61 % saatuaan työpaikan. Tämä on hieman yllättävä tulos jos tarkastellaan onnistuneiden nuorten koulutustaustaa, sillä ilman ammatillista koulutusta olevia nuoria on aineistossa yhteensä 47 % (ei koulutusta, peruskoulun suorittaneet ja lukion suorittaneet).

Tämä selittyy ehkä sillä, että nuorten on helpompi saada apua jatko-opiskelupaikan valintaan ja hakemiseen, kuin työpaikan löytämiseen. Työmarkkinoilla kilpailu on kovaa ja ilman koulutusta tai työkokemusta työpaikan löytäminen ilman työllisyyspalveluita on haastavaa nuorille.

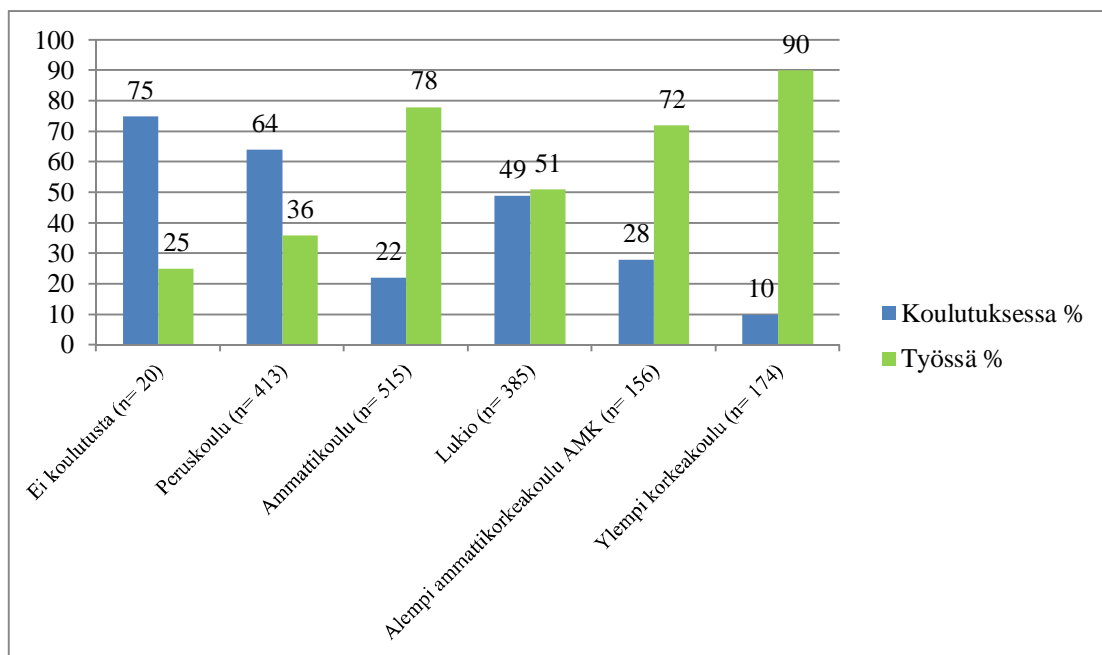
Ristiintaulukoinnilla voidaan tarkastella selitettävän muuttujan jakaumaa selittävän muuttujan eri luokissa. Alla olevassa kuviossa (Kuvio 5) on tarkasteltu, eroavatko naiset ja miehet uravalmennuksen päättymissyyn suhteen. Ristiintaulukoinnin perusteella voidaan päätellä, että miehet ja naiset eivät eroa toisistaan tilastollisesti merkitsevästi uravalmennuksen päättymissyyn suhteen ($P = 0,10$). Onnistuneet miehet ja naiset eivät siis eroa toisistaan sen suhteen päättävätkö he uravalmennuksen työhön vai koulutukseen.

Kuvio 5. Onnistuneiden nuorten (n= 1733) uravalmennuksen päättymissyyn sukupuolen mukaan (%).

Seuraavassa kuviossa (Kuvio 6) on sen sijaan tarkasteltu, eroavatko eri koulutustaustan omaavat nuoret toisistaan uravalmennuksen päättymissyyn suhteen. Erojen uravalmennuksen päättymissyissä koulutustaustan perusteella havaittiin olevan tilastollisesti erittäin merkitseviä ($P=,000$). Toisin sanoen, koulutustaustalla on vaikutusta siihen, päättääkö nuori uravalmennuksen koulutukseen vai työhön. Taulukosta ilmenee, että ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista suurin osa (90 %) päätyy työhön. Myös ammattikoulun käyneistä 78 % päättää uravalmennuksen työhön, mikä on loogista, sillä heillä on jo valmiina ammatillinen tutkinto. Sen sijaan mielenkiintoista ja hieman yllättävää on, että lukiolaisista puolet päätyy työhön. Tämä voi johtua siitä, että ammatinvalinnan tekemiseen tarvitaan lisää aikaa tai nuoret valmistautuvat työnteon ohella

tuleviin pääsykokeisiin. Yllättävää on myös se, että peruskoulunkäyneistä 36 % päätyy työmarkkinoille vailla minkäänlaista toisen asteen koulutusta. Olisi mielenkiintoista selvittää minkälaisiin työtehtäviin Suomessa voi nykyään päästä ilman peruskoulunjälkeistä koulutusta.

Kuvio 6. Onnistuneiden nuorten (n=1663) uravalmennuksen päätymissyy koulutuksen mukaan (%).

7.1.2 Onnistujat uravalmentajien näkökulmasta

Uravalmentajien mukaan miehet ja naiset kohtaavat työmarkkinoilla samanlaisia esteitä ja ongelmia, eikä onnistuminen ole heidän mukaansa sidoksissa sukupuoleen. Tämä on linjassa myös edellä esittelemieni tilastotietojen kanssa, jossa todettiin onnistuneiden joukossa olevan yhtä paljon miehiä ja naisia. Uravalmentajien näkökulmasta suomalaisten nuorten työllistyminen oli vaikeutunut taloustaantumien myötä. Ulkoisista tekijöistä toimijuutta estivät tyypillisimmin työnhaun institutionalisoituneeseen rakenteeseen liittyvät tekijät, kuten hakemisen kirjallinen esittäminen ja byrokraattisuus. Nuorten vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa olevat historiallinen aika ja tilannetekijät, kuten talouslaman ja tästä johtuva kova kilpailu vähäisistä työpaikoista kavensivat myös uravalmentajien mukaan toiminnan mahdollisuuksia (Elder & Giele 1998, 9.) Suurimmat

sisäiset toimijuuden haasteet nuorilla olivat oman osaamisen heikko tunnistaminen, motivaation ja kiinnostuksen puute koulutusta tai työelämää kohtaan sekä puutteelliset tiedonhaku- ja työnhakutaidot.

Uravalmentaja 3: *"(...) ihan nää perusasiat, et ne on ilmeisesti peruskoulussa ja niissä aikasemmissa opinnoissa mis ihmiset on ollu niin tosi vaihtelevaa se opetus on ollu vaikka liittyen näihin asioihin. Että on tosi puutteellisia siis tiedonhakutaitoja, että ei tiedetä. Meidän koulutusjärjestelmä on esimerkiksi niin monimutkainen että siit ei ota selvää, et tarvitaan tavallaan niitä ammattilaisia jotka auttaa löytämään niitä tietoja ja vaihtoehtoja ja sit ihan näitä just että miten tehdään. Ja sit voi olla just että vaikka osaa käyttää tai osataan niinkun käyttää nettiä vaik sosiaalist mediaa tai muuta mut sitten nää ihan taidot niinkun kirjoitustaito on monella heikko (...) No kyllä jos aatellaan ihan näitä työnhakuun liittyviä valmiuksia niin kyllä se on että suurimman osan kanssa tehdään töitä siinä, että miten voin kertoa ja uskallan kertoa itsestäni ja mitä vahvuuksia mulla on."*

Uravalmentajat näkivät, että tämän hetkisen taloustilanteen takia työnhaussa pärjäävät parhaiten ne, jotka ovat aktiivisia ja omaavat hyvät verkostot. He näkivät myös tuurin merkityksen korostuneen kovan kilpailun myötä. Työmarkkinoille nyt pyrkivät nuoret ovat eri asemassa, kuin vaikkapa 2000-luvun alkuvuosina, kun talous veti ja lamasta ei ollut tietoakaan. Historiallisen tilanteen vaikutus näiden nuorten elämäkululle voi nousta merkitsevään asemaan elämäkulun jatkon näkökulmasta. (Elder & Giele 1998, 9). Uravalmentaja 4 kiteytti: *"Et nää on ihan tavallisia nuoria, jotka toisena aikana olis varmasti niinku työllistyny"*.

Uravalmentajien näkökulmasta onnistuminen uravalmennusprosessissa on nuoresta itsestään kiinni. Onnistuminen rakentuu kuudesta ominaisuudesta, joita kehittämällä nuorella on mahdollisuus kasvattaa omaa sisäistä toimijuuttaan. Tyypillinen onnistuja on *motivoitunut ja valmis tekemään töitä*. Uravalmentajat näkivät, että oleellista ei ole se, tietääkö nuori valmennuksen alussa mitkä omat tavoitteet tai kiinnostuksen kohteet ovat. Oleellisempaa on se, että haluaa löytää vastauksen näihin kysymyksiin ja on valmis käyttämään aikaa valmennukseen.

Valmentaja 2: *"Kyl se tärkein tekijä on se motivaatio, se on niinkun ihan ehdottomasti. Et mun mielest sil ei oo hirveesti merkistystä mitkä ne taustat on niinku lähtökohtaisesti, Suomes on niin hyvin tarjontaa ja meilläkin niinku noitten työkokeilupaikkojen kautta pääsee aika hyvin työelämääinkin käsiks mut et siis opiskelupaikkojahan on tosi hyvin tarjolla et sit tota ehkä motivaatio ja sit se semmonen että miten löytää sen oman niinku aineen tai alan niin tota se on haastava juttu."*

Toinen onnistujia yhdistävä piirre on *halu muutokseen*. Onnistuminen vaatii nuorilta vanhojen, rutinoituneiden tapojen taakse jättämistä ja uuteen elämänvaiheeseen astumista. Tämä on haasteena etenkin silloin, kun työttömyysjakso on ollut pitkä. Nuoren oma halu mennä eteenpäin on uravalmentajien mielestä keskeinen onnistumista edeltävä tekijä. Ohjaus ei voi kasvattaa yksilön toimijuutta, ellei tämä itse koe ohjausta merkitykselliseksi ja halua muuttaa asioita elämässään. Oppiminen tapahtuu kyseenalaistamalla vanhoja toimintamalleja ja vahvistamalla yksilön itseluottamusta tehdä omia valintoja (kuten Vehviläinen 2014, 20–25, 44-45.)

Valmentaja 4: ”*Mut kyllä se vaatii sellasta tietynlaista, et mä haluan et jonkin asian mun elämässä täytyy nyt muuttua, et semmosta tavallaan ajatusta. Ja sit tietenkkin ne, ketkä on itse aktiivisia eli itse haluaa, itse motivoituneita edistämään sitä muutosta, niin ne tietenkkin menee myös nopeemmin eteenpäin.*”

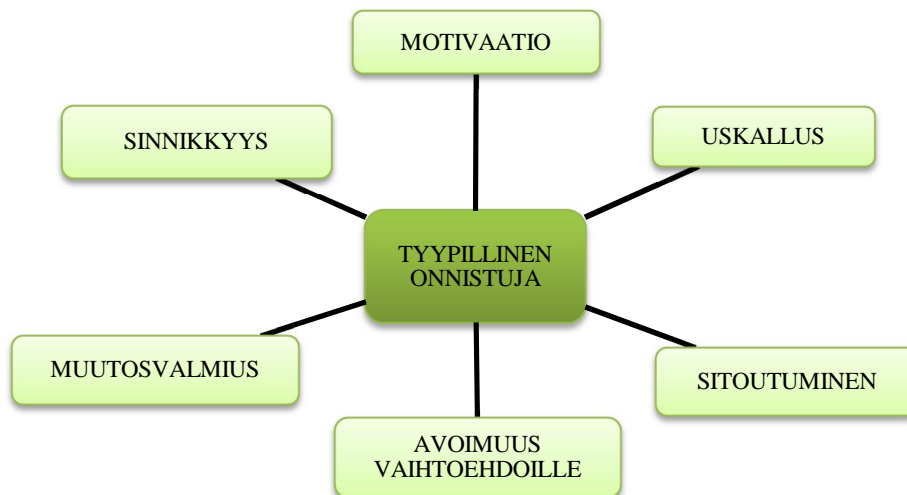
Onnistuminen valmennuksessa vaatii *itse oivaltamista ja vastuunottamista omasta tulevaisuudesta*. Uravalmentajan tehtävä on etsiä nuoren kanssa kadonnutta motivaatiota ja antaa vaihtoehtoja ja deadlineja, mutta ei valmiita vastauksia. Nuoren vastuulla on tehdä suunnitelmia ja muokata itselleen päämääriä. Eteenpäin meneminen edellyttää uravalmentajien mukaan *näkökulman laajentamista ja avoimuutta ottaa huomioon uusia vaihtoehtoja*.

Valmentaja 5: ”*Et kun me valmentajat täällä, et kun ei me voida tavallaan kenenkään elämää niinku kannatella eikä niinku kenenkään puolesta hoitaa silleen... Me jeesataan, avustetaan, tuetaan kaikessa mikä vie häntä eteenpäin mut ei voi silleen työpaikkaa hankkia kenellekään et se on niinku ite tehtävä. Mut jos se on kunnossa se sellanen hyvä meininki, hyvä asenne siihen hommaan, niin ne ei kyl kovin kauaa oo täällä asiakkaana, et ne on nopeempia ne polut.*”

Valmentaja 3: ”*(...) et jos on jumiutunu vaan yhteen ideaan tai ajatukseen niin kyl se sitten on paljon hankalampaa, kuin sitten se että on useampia vaihtoehtoja ja on valmis tarttumaan. Että kyllä semmosta niinkun tiettyä rohkeutta tai valmiutta tarttua uuteen ja sitten tehdä, tai uskaltaa ja pystyy tekemään asioita sen eteen.*”

Yksi tärkeimmistä onnistujan ominaisuuksista oli *sitoutuminen* valmennukseen ja omien tavoitteiden työstämiseen. Osalle nuorista uravalmennus on pitkä prosessi, jossa välillä asiat tapahtuvat nopeasti, välillä toivottaman hitaasti. Viimeinen piirre on *sinnikkyys*. Tämä ominaisuus korostui erityisesti tarinoissa, joita pyysin valmentajia kertomaan onnistumisista. Osa nuorista saa Respasta hyödyn irti muutaman käynnin jälkeen saadessaan kipinän hoitaa itse omia asioitaan eteenpäin itsenäisesti. Usein työpaikan

löytäminen tai omien vahvuuksien esiin kaivaminen on kuitenkin pitkäjänteinen prosessi, jossa joudutaan kohtaamaan pettymyksiä ja vastoinkäymisiä ennen lopullista onnistumista.

Kuvio 7. Onnistujan ominaisuudet uravalmentajien haastattelujen perusteella.

7.2 Pitkiä suorja, tiukkoja mutkia – kolme elämäntyyppiä

Ensimmäinen yläteema ”*eriävät elämäntyyppiä*” muodostui elämäntyyppiä käsitelleeseen teeman pohjalta. Koulutukselliset siirtymät ja kouluttautumisaste ohjasivat elämäntyyppien erilaistumista. Tämän lisäksi eroja aiheutti vanhempien suhtautuminen lapsen ja nuoren koulunkäyntiin sekä odottamattomat vastoinkäymiset ja suunnittelemattomat elämäntapahtumat. Teemoissa esiintyneiden erojen pohjalta tyypittelin kolme erilaista elämäntyyppiä, jotka kuvastavat niitä erilaisia lähtökohtia, joista nuoret ovat Respaan päätyneet. Kunkin tyyppin nuoria yhdistää samantyyppinen peruskoulun jälkeinen tarina. Ikään sidottu pakollinen peruskoulujärjestelmämme takaa jokaiselle nuorelle periaatteessa samanlaiset lähtökohdat elämäntyyppien etenemiseen ja toimijuuden toteuttamiseen (Mäkinen 2015, 104). Tyyppien avulla pyrin hahmottelemaan, millaisia haasteita nuoruuden transitiovaiheiden läpikäymiseen liittyy ja millaisia vaihtoehtoisia valintoja nuoret tekevät perinteisten ratkaisujen sijasta. Analyysini tarkastelee, mitkä asiat yhdistävät ja erottelevat eri tyyppisiin kuuluvien nuorten toimijuutta ja kokemuksia elämäntyyppien eri vaiheissa.

7.2.1 Koulutusputkinuoret

Nimitän koulutusputkinuoriksi niitä nuoria, jotka ovat edenneet suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ilman katkoksia peruskoulusta maistereiksi asti. Koulutusputkinuoria yhdisti heidän suoraviivainen kulkunsa läpi koulutusinstituutioiden ilman pysähdyksiä tai opiskeluun liittyviä ongelmia. Näille nuorille opiskelu oli ollut aina helppoa ja he olivat pärjänneet koulussa hyvin.

Korkeakoulu, mies 30v. ”(...) ei oo ollu ikinä sellasia koulunkäynnillisiä haasteita että ois ollu mitään vaikeuksia oppia (...) ja oon niinku kokenu aina et oon kuulunu siihen, et jos puhutaan tälläisestä et onks luokan fiksuin vai tyhmin niin oon kuulunu kyllä siihen fiksumpaan porukkaan.”

Molemmille tyyppin edustajille oli itsestään selvää jatkaa opintoja korkeakoulussa heti lukion jälkeen. Ongelmia tuotti varsinaisen opiskelualan ja -paikan valinta, johon nuoret olisivat kaivanneet enemmän tukea. Kumpikaan ei ollut erityisemmin suunnitellut jatko-opintojaan ja molemmat päätyivät opiskelemaan valitsemiaan aloja melko sattumanvaraisesti. Vanhempien ammatti oli ohjannut kiinnostuksen kohteiden muodostumista ja lopulta uravalintoja. Korkeakoulutettu mies kertoi, että koki paineita menestyä ja tähdätä yhtä korkealle, kuin muut perheenjäsenet. Korkeakoulutettu nainen sen sijaan oli perheen ainut opinnoissa yhtä pitkälle jatkanut jäsen ja hän kertoi aina itse tehneensä koulutustaan koskevat valinnat.

Korkeakoulu, mies 30v. ”(...) tai se oli niinku sellanen et lukiosta valmistuttu, ei todellakaan tiedä mitä täs kiinnostais lähtee opiskelemaankaan, mitä tehdä loppuelämällä ei ollu niinku mitään käsitystä siitä (...) Niin sit mä aloin vaan lukee niihin pääsykokeisii, mä niinku linjasin et täs on kaiken maailman vaihtoehtoja ilmassa, mutta toi kuulostaa mielenkiintoselta.”

Korkeakoulu, nainen 28v. ”Niin, en mä tiedä kuinka paljon mä oon suunnitellu sillä tavalla et mihin mä just päädyn, mul oli varmaan aika pitkään sillain jotenkin selvää et mä haluan opiskella jotain tähän alaan liittyvää (...) Se oli sit ehkä vähän epäselvää et mihin mä sitten käytän sitä, et mihin mä sitten päädyn opiskelujen jälkeen et se oli vähän silleen vahva puoli siel yläasteel ja lukiossa ja mieluisin aine aina (...)”

Koulutusputkinuoret valmistuivat korkeakoulusta tavoiteajan puitteissa ja olivat tyytyväisiä valitsemaansa alaan. He aloittivat työnhaun optimistisina ja valmiina astumaan työelämäänsä. Heillä oli valmistumisen jälkeen ajatus siitä, mitä he mieluiten tekisivät työkseen. Samaan aikaan kuitenkin molemmat olivat epävarmoja omasta osaamisestaan ja

oman tutkinnon käytännön soveltamisen mahdollisuuksista työmarkkinoilla. Molemmat myös kokivat, että olisivat kaivanneet enemmän apua urasuunnitteluun ja työelämätaitojen kehittämiseen koulutusuransa aikana.

Korkeakoulu, nainen 28v. ”Niin sit tuntu et okei, mihinkä sitä kannattaa hakee ja sit siin vaihees alkaa mieltii et onks täst mun tutkinnosta nyt yhtään mihinkään et oonks mä opiskellu vääriä aineita, oisko pitäny hakee ammattikorkeeseen et ois saanu jotain konkreettisempia työelämäläheisempiä taitoja et oonks mä nyt kuusvuotta käyttäny tälläsiin teoria-asioihin millä sit ei pääse mihinkään (...)”

Korkeakoulu, mies 30v. ”Sit tavallaan mul oli paperit taskussa sen jälkeen. Mä en kyl ihan vielä sillonkaan ollu varma et mitä on (opiskeltu aine) ja mitä mä nyt mukamas osaan sitte kun mä oon tän tutkinnon suorittanu (...)”

Koulutusputkinuoret olivat kulkeneet yhteiskunnan näkökulmasta ihannereittiä ja saavuttaneet korkeakoulutuksen. Tyypeistä juuri koulutusputkinuorten elämäntyyli oli kaikista ”normaalein” ja institutionalisoitunut. Jouhevan työelämään siirtymän sijaan edessä oli kuitenkin työttömyys. Vaikka koulutus tuottaa tiettyjä tutkintoja ja titteleitä, realisoituvat koulutuksen hyödyt vasta saavutettuna asemana työmarkkinoilla. Korkeakoulutukselle asetetaan niin ulkoa kuin sisältä päin edelleen erilaisia odotuksia ja toiveita, jotka yksilön odotetaan saavuttavan (Buchmann 1989, 39–40.) Niiden saavuttamatta jääminen on uhka yksilön identiteetille ja toimijuudelle. Haastattelemi nuoret joutuivat kohtaamaan sen kylmän tosiasian, että korkeakoulutus ei enää samalla tavalla takaa työllistymistä, kuin aiemmin. Korkeasti koulutettujen työttömyys kasvoi vuoden 2015 maaliskuusta vuoden 2016 maaliskuuhun tultaessa 5,2 %, mikä on huomattava kasvu vuoden aikana. (Suomen virallinen tilasto 2016.) Tämä heijastuu varmasti Respaan päätyvien korkeakoulutettujen määrään.

7.2.2 Suuntaa etsivät ylioppilaat

Suuntaa etsiviä ylioppilaita yhdisti kadoksissa ollut elämänsuunta. Molemmat olivat valinneet lukion ammattikoulun sijaan saadakseen kolme vuotta lisää miettimisaikaa, mutta kolmen vuoden jälkeen he olivat suunnitelmien luomisen suhteen edelleen lähtökuopissa. Peruskoulussa ja lukiossa ylioppilaat olivat pärjänneet kohtalaisen hyvin, mutta opintojen kautta ei ollut syntynyt paloa mihinkään tiettyyn aineeseen. Heillä oli ollut oppimisvaikeuksia, mutta ne eivät olleet vaikuttaneet koulussa viihtymiseen tai koulutaipaleen etenemiseen. Molemmat olivat sitä mieltä, että lukion opinto-ohjaus ei

vastannut opiskelijoiden tarpeita eikä ohjauksesta jäänyt käteen mitään konkreettista hyötyä.

Ylioppilaat olivat kokeneet lukion jälkeen vastoinkäymisiä, joilla oli vaikutusta heidän tekemiinsä valintoihin, mutta pääosin elämä oli ollut tasaista ja tavallista. Molemmat tyypin nuorista tehneet suunnitelmia lukion jälkeiselle ajalle, mutta suunnitelmien toteutus ei ottanut onnistuakseen ja kyse oli enemmän välitavoitteiden, kuin itse päämäärien hahmottelemisesta. Suunnan etsijät kertoivat, että lukionjälkeistä elämää leimasi stressi tulevaisuudesta. Molemmat nuorista pohtivat koulutukseen hakeutumista, sillä he tiedostivat koulutuksen olevan ainoa keino nostaa asemaa työmarkkinoilla. Kumpikaan ei halunnut hakea opiskelemaan ilman todellista motivaatiota, mutta heidän oli vaikea itsenäisesti päästä kiinni omista kiinnostuksen kohteistaan ja vahvuusalueistaan.

Ylioppilas, nainen 21v. ”(...) *mul oli just se että mä tarviin sen mitä mä tykkään tehdä niin sitten kun sitä ei sillon tienny vielä. Et sen mä tiesin et missään tietokoneella mä en halua viettää jokapäivää et mä oisin kaheksaa tuntia koneen ääressä selkä vääränä, et sen takii en oikein hakenukkaan minnekkään kun ei oikein tienny... Et mä tiesin, et sitten mun motivaatio tulee olemaan ihan väärä jos mä en oo sit semmoses koulussa mitä mä haluun tehdä (...)Niin sit siin oli kans se et en ees tienny siit hakuprosessistakaan mitään, et me ei sitäkään käyty oikein lukiossa läpi. Et sit sekin pelotti et kun opettajat sano et laitat vaan paperit johonkin menemään, niin oli ihan et mitkä paperit ja minne mä ne lähetän..”*

Ylioppilas, mies 22v. ”*Sit tuli vähän sellanen että mitäs nytte. Siin vähän aikaa mietiskelin ja menin sitte työkkäriin ja ilmottauduin et aattelin et mä haen kuitenkin sinne kouluun vuoden päästä uudestaan, mut et pakko sinne on kuitenkin jossain vaihees ilmottautua, ku siin on muutenkin karenssit ja ne niin tota, sitte sieltä ne makso jotain, mitä nyt pientä työttömyyskorvausta kun asu kotona niin eihän se ollu rahallisesti mitään, mut en mä nyt mitään vaatinukkaan tai olettanukkaan.”*

Ylioppilaita yhdisti laaja sosiaalinen verkosto ja urheilutausta. Molemmat kertoivat urheilun olleen iso osa heidän elämäänsä ja sen luoma verkosto kannatteli vaikeinakin aikoina sekä antoi sisältöä elämään. Nuoret joutuivat asumaan etsintäajan kotona vanhempiensa luona ja itsenäistyminen tapahtui suomalaisten keskiarvoa hitaammin (vrt. Suomen virallinen tilasto vuosi).

Ylioppilas, nainen 21v. ”--*mutta oli silleen vähän ahistavaa just no varsinki se kun asu kotona niin sit joka päivä törmää vanhempiin ja ne tulee aina kysymään et mitä sä oot tehny, no ootko hakenu, no onks mistään kuulunu mitään et näin... Et se on kans vaikuttanu sit siihen paljon..”*

Suuntaa etsivien ylioppilaiden tarinoista on selvästi paikannettavissa yksilöllistymiseen liittyvä tuska ja toisaalta työn merkityksessä tapahtuneet muutokset. Tulevaisuuden työn haluttiin olevan mielekästä ja opiskelua ei koettu järkeväksi, jollei se tukenut oman intohimon tavoittelemista. Toisaalta nuoret eivät asettaneet suuria odotuksia niille töille, joita he tekivät ylioppilaskirjoitusten jälkeen. Palvelusektorin myynti- ja varastotyöt kelpasivat hyvin tämän tyyppin nuorille, sillä he ymmärsivät hyvin työtehtävien vastaavan heidän nykyistä koulutustaan. Nuorilla ei ollut aikomusta jäädä tähän asemaan, vaan pyrkiä eteenpäin. Ylioppilastutkinnolle nuoret eivät laittaneet paljoa painoarvoa, sillä se ei juuri työmarkkinoiden näkökulmasta kohentanut heidän asemaansa

7.2.3 Yritteliäät keskeyttäjät

Yritteliäät keskeyttäjät tyyppiin kuuluu kahden koulutusasteen edustajia: Kaksi peruskoulunkäynnyttä ja kaksi ammattikoulutuksen suorittanutta nuorta. Tätä ryhmää yhdistivät katkokset koulutusreitillä, sillä he kaikki ovat jättäneet kesken yhden tai useamman toisen asteen tutkinnon. Heidän transiiovaiheiden läpikäynnissään oli siis eniten vaikeuksia suhteessa kahteen edellä esiteltyyn tyyppiin ja kahdella nuorella koulutustaival jäi pelkän peruskoulun tasolle. Tämän tyyppin nuorilla oli ollut elämänsä varrella huomattavasti enemmän vastoinkäymisiä kuin kahdella muulla tyyppillä, kuten kiusaamista, masennusta sekä vaikeuksia sopeutua kouluun.

Ammattikoulu, nainen 24v. ”(...) et kaikkemme yritettiin molemmat (siskon kanssa) niinku kaksoistutkintoa sit peruskoulun jälkeen mut todettiin ettei oo yhtään meidän juttu. Et mähän menin amikseen vasta kun mä olin, olinks mä 18 vai 19. Et siin oli väli vuotta ollu aika paljon.”

Peruskoulu, nainen 25v. ”No siis mä oon teini-ikäsenä, tai siis silloin oikeestaan ollu sellanen kaikista suurin romahdus kun.. tai mä oon ollu tosi masentunu. Sille ei oikeestaan oo mitään sellasta varsinaista syytä ehkä koskaan löydetty, koska mä en oo oikeestaan koskaan kokenu että mun lapsuudessa ois mitään semmosta, joka olis tarpeeks traumaattista et sit se oikeestaan.. Mä seurustelin teini-ässä pari vuotta yhen pojan kanssa ja sen jälkeen ku siit eros niin sen jälkeen oli se tilanne (...)”

Kaikkia keskeyttäjiä yhdisti suunnitelmien puute ja ajalehtiminen pätkätyöstä ja koulutuksesta toiseen. siitä huolimatta he sinnikkäästi yrittivät, keksivät ja kokeilivat erilaisia vaihtoehtoja. Koulun keskeyttämisen taustalla oli usein väärä motivaatio

opiskeluun. Vanhempien painostuksesta tehdyt hätäiset ratkaisut eivät johtaneet pysyviin lopputuloksiin.

Peruskoulu, mies 26v. *”Jotain sähköihin liittävää, en mä tiedä. Se oli vaan lähin koulu mitä oli tarjolla, et ei menny ihan kiinnostuksen mukaan (...) En mä tiedä oikein.. Ei mun mielestä kukaan mulle oikein suoraan puhunu semmosta, mut mulla oli vaan sellanen käsitys et tai en mä muista et se olis ollu minkäänlainen vaihtoehto edes että ei menis mihinkään.”*

Yritteliäät keskeyttäjät ovat hyvä esimerkki siitä, kuinka paljon vaikutusta sosiaalisilla suhteilla ja hyväksynnän hakemisella voi olla toimijuudelle (Salmela-Aro 2007, 129). Keskeyttäjät pyrkivät koulutusvalinnoissaan tyydyttämään perheeltä ja vertaisryhmältä tulleet paineet toimia ”oikein”. Nuoret eivät kuitenkaan saaneet riittävästi tukea valintojensa taakse, ja koulutusala valittiin pikemminkin paniikin kuin rationaalisen pohdinnan tuloksena. Suunnitelmien puutteen taustalla oli yleinen kiinnostuksen puute aikuistenmaailmaa kohtaan, jonka nähtiin olevan täynnä epämiellyttäviä velvollisuuksia. Keskeyttäjät analysoivat kuitenkin jälkikäteen ajelehtimisen olleen kasvunpaikka, jonka aikana oma polku alkoi hahmottua. Haasteista huolimatta he kaikki näkivät elämän optimistisesta näkökulmasta, eivätkä kokeneet jääneensä ulkopuolelle. Nuoret eivät lannistuneet tai jääneet makaamaan laakereilleen, vaan olivat aktiivisia ja yritteliäitä työmarkkinoilla.

Ammattikoulu, nainen 26v. *”No se oli aika vaikeeta, et se ei oikeestaan vielä sillon kauheesti kiinnostanu ja sit oli aika paljon poissaoloja.. oli ehkä vielä sellanen.. mun teini-ikä veny aika pitkälle sinne kahenkymppin jälkeen, niin sitten se ei kauheesti kiinnostanu.”*

Peruskoulu, nainen 25v. *”(...) sillon nuorempana mä olin niin semmonen, et mua ei oikeestaan ees kiinnostanu mikään... Must oli vaan kiva hengailta ja oli semmonen että kiva kun on vapauksia, ei tarttee miettiä mitä kirjottaa seuraavan päivän wordiin tai niinkun jotain muuta. Oli vaan et tää on ihan hyvä näin, et meen vaan töihin ja piippailen muiden ostoksia kassalla, et tää on ihan hyvä näin (...)*”

Kuten Ek ym. (2004, 17–24) ovat tutkimuksessaan todenneet, koulutusvaje ja nuoruuden aikaiset sopeutumisongelmat ovat molemmat nuorten työmarkkinoille kiinnittymistä vaikeuttavia tekijöitä. Työmarkkinoiden ulkopuolelle jääminen taas ennustaa monesti syrjäytymistä. Kaikki *yritteliäät keskeyttäjät* -tyypin nuorista olivat kuitenkin keskenjääneistä tutkinnoistaan huolimatta työllistyneet pääasiassa matalapalkkaiseen palvelualan tehtäviin ja näin ollen välttäneet syrjäytymisriskin. Kaksi nuorista oli

itsenäisesti myös hakeutunut jatkokoulutuksen pariin ja hankkinut lopulta ammatillisen tutkinnon.

Mielenkiintoista oli, että nuoret kertoivat ystävistään, jotka olivat passivoituneet kotiin ja joiden tilanteeseen omaa toimintaa peilattiin: *”Et mä oon kavereit nähny ihan tarpeeks, jotka on jääny kotiin ja ei se pidemmän päälle silleen hyvältä ratkasult vaikuta”*. Syrjäytymismääritelmässä syrjäytymiseen liitetään usein matala koulutus, poikkeaminen normaalista elämäkulusta ja normien rikkominen (ks. esim. Eduskunnan tarkastusvaliokunta 2013, 56). Näiden mittareiden näkökulmasta tutkimani nuoret olisi voitu luokitella syrjäytyneiksi tai syrjäytymisvaarassa oleviksi. Sen sijaan nuoret eivät kuitenkaan itse kokeneet itseään syrjäytyneiksi tai osattomiksi. Tässä tulee hyvin ilmi se, että esimerkiksi tilastolliset mittarit tai ulkopuolisten tekemät määritelmät eivät välttämättä kerro erityisen hyvin siitä, kuinka nuoret itse tilanteensa, asemansa ja toimijuutensa kokevat.

7.3 Yhteiselle polulle: Aktiiviset, mutta lannistuneet työttömät

Erilaisista elämäkulullisista valinnoista ja koulutusurista huolimatta kaikkia haastattelemiani nuoria yhdisti lopulta työttömyys. Laskusuhdanteen aikana yritykset etsivät säästöjä lakkauttamalla määräaikaiset työsuhteet ja irtisanomalla vähiten osaamista ja työkokemusta omaavat henkilöt. Näiden molempien ryhmien joukossa on tavallisesti paljon nuoria työntekijöitä. Huonojen aikojen jatkuminen johtaa usein myös siihen, että uusien henkilöiden rekrytointi jäädytetään kokonaan, jolloin esimerkiksi eläkkeelle siirtyvien henkilöiden tilalle ei palkata enää uusia työntekijöitä. (Hämäläinen & Hämäläinen 2012, 7). Näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta nuorten kiinnittyminen työmarkkinoille vaikeutuu. Tutkimistani nuorista kaikki olivat olleet jossakin vaiheessa työelämässä ennen työttömäksi jäämistään. Nuorten työsuhteet olivat tyyppiin katsomatta kuitenkin olleet joko määräaikaisia pätkeä tai vuokratöitä nollatuntisopimuksella. Monesti työpaikka ei myöskään vastannut koulutustasoa tai työlle asetettuja toiveita.

7.3.1 Elämäntyyppien yhdistävät ja erottavat tekijät

Tutkimani nuoret pyrkivät menemään eteenpäin, uskomaan parempaan ja kestävämpään tilannetta, samalla tavalla kuin Leena Åkerbladin väitöskirjassa (2015) tutkimat työttömät. Kaikkien tyyppien nuorilla oli realistinen käsitys siitä, minkälaiseen työhön heidän koulutuksellaan kannatti hakea ja mihin heillä oli mahdollisuudet päästä. Kenelläkään ei ollut epärealistisia kuvitelmia työelämästä, mutta työnhaun vaikeus tuli nuorille yllätyksenä. Nuoret kyllä tunsivat työmarkkinoilla vallalla olevat säännöt ja suomalaisen työnhakuun liittyvät normit, kuten vahvan kielellisen esittämisen kulttuurin. Heillä ei kuitenkaan ollut tosiallista osaamista toimia sääntöjen vaatimalla tavalla ja he kokivat, että peruskoulussa tai toisella asteella ei oltu annettu valmiuksia kohdata tämän kaltaisia haasteita. Opinto-ohjauksen suurimmaksi puutteeksi nuoret nostivat sen, että suurten ryhmäkokoisten opinto-ohjauksessa ei ehditty yksilöllisesti miettiä urapolkuja ja käydä keskustelua vaihtoehtoista. Kritiikki ja pettymys opinto-ohjausta kohtaan yhdisti kaikkia tyyppisiä.

Korkeakoulutu, mies 30v. ”*et sillon lukiossa tuntu et ihan joutu sokkona valitsemaan, muistan et tuli sellanen tunne et pitäskö täs tietää, et tietääks muut... Mut kyl se tais olla sillon ihan sellanen yleinen, et ei porukka oikeen ollu.. kukaan ei ollu sillon varma, mut kaikki haki johonkin koska sit se nähtii negatiivisena vaihtoehtona et ei nyt muka menis minnekkään tai hakis minnekkään et kyllä nyt johokin. Mut se on sit taas tietyl taval virhe, joka voi kostautuu et jos nyt.. ei kannata tuhlaa puoltakaan vuotta sellaseen mikä nyt ei sitten ole (...)*”

Haastattelija: *Olisitko kaivannu enemmän ohjausta noissa työelämäasioissa tai siinä koulupaikan valinnassa yläasteella tai lukiossa?*

Ylioppilas, mies 22v. ”*Ne oli niit opinto-ohjaajan tuntei mut ne tuntu sillon niin turhilta.. siin iässä ei osannu arvostaa, en mä tiedä onks menny kaikki korvista ohi, vai mikä siel on kiinnittäny huomion johonkin muuhun, mut ei oo kyl sellasta muistikuvaa et ois hirveesti käyty läpi. Tommosii jotain perusjuttuja et täyty hakemus ja plaa plaa plaa, mut ei niinku sellasta käytännönjuttuu kuitenkaan. Et oli sit kun piti alkaa ite niit tekee niit hakemusii niin aika silleen et mitäs mä nyt teen.. Ruutu nenän edessä ja mitään tekstii et saa laitettuu.. ei oikein tienny mist pitää alottaa tai mitä siihen pitää laittaa et siit tulis järkevä. Et ei siihen mitään valmiuksia ainakaan koulun puolelta saanu.*”

Aineistoni perusteella nuoret olivat jossakin määrin ajaneet itsensä Åkerbladin (2015) kuvaamaan solmuun, josta eivät itse löytäneet tietä ulos. Paikalleen jämähtänyt tilanne on myrkyä nuoren työttömän toimijuudella ja stressi alkaa pikkuhiljaa syödä toimijuutta ja jopa estää sitä (mt. 135.) Kiinnostavaa oli, että kaikki nuoret hakivat ensisijaisesti töitä

koulutuksen sijaan. Korkeakoulutetuille ja ammattikoulutuksen omaaville nuorille tämä oli luonnollista, mutta analyysin alkuvaiheessa ihmettelin miksi ilman ammatillista koulutusta olevat nuoret (*tässä: ylioppilaat ja peruskoulun käyneet*) eivät hakeneet jatkamaan opiskelemaan työnhaun sijaan. Syy tähän oli suunnitelmien, unelmien ja vaihtoehtojen puute. Nuoret kokivat, että oli järkevämpää mennä töihin ja ansaita rahaa, kuin hakeutua opiskelemaan ilman selkeää käsitystä unelmien alasta.

Jokainen nuorista teki aktiivisesti töitä oman työllistymisensä eteen ja yrittämisen puutteesta ei näitä nuoria voinut syyttää. Tyyppiin katsomatta nuoret ilmoittautuivat TE-toimistoon oma-aloitteisesti ja hoitivat asioita itsenäisesti ilman vanhempien apua. Nuoret kertoivat selanneensa työpaikkailmoituksia päivittäin, lähettäneensä jopa satoja hakemuksia ja soittaneensa työpaikoille lähetettyjen hakemusten perään. Alun innostus kuitenkin taittui, kun lähetettyihin työhakemuksiin ei yleensä saanut edes ”*sinua ei valitettavasti valittu*” vastausta tai kun omasta mielestä onnistuneen työhaastattelun jälkeen ilmoitettiin, että ei tullut valituksi. Tämä on Huntin mukaan tyypillistä, sillä alun vapauden tunne ja huoleton suhtautuminen vaihtuvat nopeasti työttömyyden pitkittyessä epätoivon tunteeseen ja taloudelliseen ahdinkoon (2005, 157).

Peruskoulu, nainen 25v. ”(...) must tuntuu et ennen yritykset tosi paljon lähetti takasin että ei valitettavasti osunu sinuun tämä valinta, mutta nykyään ei enää oikeestaan tuu semmosii, se on ärsyttäny. Et ois ihan kiva tietää niinku jonkilainen vastaus.. (...) Mut sit niinku se tietenkkin aina harmittaa et jos ollu sellain et toi ois niin kiva työ ja sit on päässy haastatteluunki ja ollu sen jälkeen et toi meni tosi hyvin ja sit jos ei pääsekkään, niin totta kai se on harmittanu

Korkeakoulu, nainen 28v. ”Et kyllä jossain vaihees sellasii epätoivon tuntemuksia herätti just se, kun tuntuu että kun hakee jonnekin paikkaan et saa vaan niitä ilmoituksii että kiitos kiinnostuksesta, mutta olemme valinneet (jonkun muun) ja tähän on hakenut 300 muutakin”

Työttömyyden alussa kaikilla nuorilla oli suunnitelma ja tavoitteita, osalla jäsenyeneempiä ja osalla epämääräisempiä. Mitä pidempään työttömyys jatkui, sitä lannistuneemmaksi nuoret kävivät ja sitä enemmän kaikkien tyyppien nuorten toimijuus kärsi. Jyrkämän (2008, 195–196) modaaliteettimalliin peilaten eri tyypeillä toimijuuden modaaliteetit olivat painottuneet eri tavalla. *Korkeakoulutetut* omasivat osaamista ja haluamista, mutta eivät voineet toteuttaa suunnitelmiaan vallitsevassa kontekstissa. *Suuntaa etsivillä ylioppilailla* taas ongelmia oli haluta- ja tuntea-ulottuvuuksien kanssa, sillä heiltä puuttuivat selkeät

päämäärät, joita kohti edetä. *Yritteliäillä keskeyttäjillä* puutteita oli eniten osaamisessa, joka heijastui voimiseen kaventaen toimintamahdollisuuksia.

Peruskoulu, nainen 25v. ”Et koska musta varsinkin tuntu että se mun työnhaku tyssäs siihen koska mulla ei ollu mitään koulutusta, et sit se oli silleen et oli varmasti kymmeniä muita kenel oli edes se lukio, se varmaan heti ehkä enemmän houkutti työnantajaakin”

Työpaikan löytämisen vaikeuteen kytkeytyi kaikilla tyypeillä työkokemuksen ja sosiaalisten verkostojen vähäisyys verrattuna muihin hakijoihin. Työkokemuksen puute aiheuttaa nuorille ikävän kierteen, kun kokemusta pääse kerryttämään kokemuksen puutteen vuoksi. Ilman työkokemusta on vaikea päästä eteenpäin erityisesti korkeakoulutetuilla, sillä käytännön osaaminen usein karttuu ainoastaan työtä tekemällä. Pitkittyvä työttömyys syö myös jo hankittua osaamista, kun sitä ei pääse käyttämään ja kehittämään käytännössä. (Hämäläinen & Tuomaala 2013, 6.) Nuoret eivät päässeet luomaan uusia vaihtoehtoja ja eteenpäin menemistä tukevia siltamaisia suhteita, joiden on todettu olevan tärkeitä nuorten työllistymisen näkökulmasta (Salmela-Aro 2007, 132-135). Työkokemuksen puute on kuitenkin suhteellista, sillä esimerkiksi korkeakoulutetuilla oli työkokemusta, mutta se oli joko vääranäntyyppisistä tehtävistä suhteessa haettuihin paikkoihin tai vuosimääräisesti liian vähän suhteessa muihin hakijoihin. Korkeasti koulutettujen työpaikoista valtaosa on nykyään ns. ”hiljaisessa haussa olevia” eli niitä ei laiteta tarjolle avoimille työmarkkinoille. Näihin työpaikkoihin päästäkseen yksilöllä täytyy olla sosiaalista pääomaa eli suhteita oikeassa asemassa oleviin ihmisiin. Tällaiset kontaktit puuttuivat myös koulutusputkinuorilta.

Korkeakoulu, nainen 28v. ”Et mulla meni kuusvuotta, et suhteellisen nopeesti kuitenkin ehkä valmistuin ja ei oo mikään hirveen pitkä että sekin varmaan kertoo et en mä niinku.. tietysti jotain lyhyitä pätkii oli töissä mut ne oli just sitä asiakaspalveluu ja kesätyötä ja harjotteluu et en mä niin hirveesti panostanu siihen et oisin ettiny sitä oman alan kokemusta siinä opiskelujen aikana, et sitä varmana jos on opiskelija niin kannattaa hankkia.”

Ylioppilaiden ja keskeyttäjien ongelmat taas painoutuivat tiedonhakuun ja konkreettisten työnhakutaitojen vähäisyyteen. Tämä oli linjassa uravalmentajien haastattelujen tulosten kanssa. Vaikka kaikki nuoret kertoivat käyttävänsä internetiä päivittäin, oli heidän vaikeaa löytää, analysoida ja hyödyntää tarjolla olevaa tietoa. Verrattuna korkeakoulutettujen valmiuksiin käsitellä ja etsiä tietoa, olivat ylioppilaat ja keskeyttäjät kaukana heidän tasostaan. Kaikkien tyyppien nuoret kertoivat saaneensa vain vähän apua työnhakuun omilta vanhemmiltaan tai lähipiiriltään. Tämä voi osaltaan kertoa siitä, että nuoret eivät

vielä osaa oikein hyödyntää lähipiiriensä verkostoja tai sitten matalammin tai selkeästi korkeammin koulutettujen vanhempien verkostoista ei ole hyötyä nuoren tilanteeseen.

Kiinnostava tutkimustulos oli, että ylioppilaat ja keskeyttäjät eivät kokeneet työttömyyttä erityisen haitallisena elämänvaiheena tulevaisuuden kannalta. Työttömyyttä pidettiin ikävänä, mutta pitkänajan vaikutuksia nuoret eivät juuri arvioineet. Tämä voi johtua siitä, että vähemmän koulutetut nuoret eivät kokeneet vielä olevansa välttämättä edes valmiita rakentamaan varsinaista työuraa, vaan he vielä etsivät itseään ja peilailivat vaihtoehtoja. Korkeakouluteut sen sijaan olivat tehneet määrätietoisesti töitä vuosia päästäkseen tähän pisteeseen. Valmistumisen myötä koulutusputken päässä ei odottanutkaan luvattu hyväpalkkainen vakituinen työpaikka, vaan epävarma työttömyys. Tämä johti korkeakoulutettujen osalta omista unelmista ja tavoitteista tinkimiseen ja lopulta käytännössä niistä kokonaan luopumiseen, kun koulutusta vastaavaa työtä ei ollut tarjolla. Korkeakoulutetut olivatkin tyytymättömmimpiä työttömyysaikaan ja he tunsivat pettymystä suomalaista työelämää kohtaan enemmän verrattuna kahteen muuhun tyyppiin. Korkeakoulutetut olivat myös muita pettyneempiä TE-toimiston palveluihin ja odotukset siitä, että toimistossa autettaisi työuran syrjään kiinni haihtuivat nopeasti. Korkeakoulutetut kokivat, että TE-toimistossa ei oltu kiinnostuneita heidän asioistaan, vaan heidän oletettiin pärjäävän itse.

Korkeakoulu, mies 30v. ”Yhtäkään sellasta järkevää työpaikkatarjousta tai sellasta et he ois ohjannu mua jonkun rekrytoinnin piiriin niin sellasta ei tapahtunu kertaakaan ja nehän harveni, et eihän ne halunnu sit loppupeleis mua ja he jatko mun työnhakua puhelimitse. Et heil ei ollu niinkun kiinnostusta tai he oli sitä mieltä vähän et ku kun mä oon korkeakoulutettu ja näin niin se on minun harteillani pääasiallisesti se työpaikan löytäminen et he anto ymmärtää jo et he ei todennäkösesti tuu niinku tarjoamaan sieltä (...)”

Myös muiden tyyppien nuoret kuvailivat TE-toimiston palveluita kasvottomiksi, eivätkä ne olleet vastanneet nuorten odotuksia. Keskeyttäjä -tyypin nuoret kuitenkin erottuivat muista, korostamalla tyytyväisyyttään ja kiitollisuuttaan hyvinvointivaltion sosiaaliturvaa kohtaan. Tämä ryhmä oli saanut muita enemmän tulonsiirtoja ja osa oli joutunut turvautumaan myös toimeentulotukeen. Tyytyväisyys johtuu ehkä siitä, että tämä ryhmä oli tottuneempi elämäntilanteiden vaihteluun ja käyttämään avukseen sosiaaliturvaa sen eri muodoissa.

7.3.3 Työttömiä, ei syrjäytyneitä

Haastattelemani nuorten ryhmästä ns. NEET-nuoria (ks. esim. Myrskylä 2012) olivat ennen uravalmennukseen päätymistä molemmat peruskoulutetut. Pelkän peruskoulun käynyt nainen hoiti lapsia kotona. Peruskoulun käynyt mies taas matkusteli Respaa edeltäneen vuoden tyttöystävänsä kanssa Kaukoidässä. Myös toinen ylioppilaista oli lukion jälkeen kotona, eikä ilmoittautunut TE-toimistoon, sillä hän luki pääsykokeisiin. Myrskylän tutkimuksen mukaan nämä NEET-nuoret ovat syrjäytymisen kovinta ydintä (2012, 2-4). Kenenkään nuoren puheesta ei kuitenkaan välittynyt, että he olisivat kokeneet olevansa yhteiskunnan ulkopuolella tai edes sen reunalla. Kaikki nuoret kuitenkin hakeutuivat työvoimahallinnon piiriin, kun he itse näkivät sen soveltuvan omaan tilanteeseensa. Vaikka nuoret eivät kysyneetkään toteuttamaan varsinaisia päämääriään, omasivat he toimijuutta ja ohjasivat itse omaa elämänsä aktiivisesti. Tämä toimijuuden aste erotti mielestäni nuoret oleellisesti syrjäytyneistä.

Myös tekemättä jättäminen ja toimiminen vastoin yhteiskunnallisia odotuksia ovat toimijuutta, kuten esimerkiksi Ylilahti (2013, 15-16) ja Vanhalakka-Ruoho (2015, 198) ovat todenneet. Aineistoni toinen peruskoulun käynyt nuori oli tehnyt selkeän periaateratkaisun ja alkanut toteuttaa elämänsä puhtaasti itselleen sopivista lähtökohdista. Hän hankki työpaikan ainoastaan saadakseen rahaa matkustamiseen ja aina kun oli saanut tarpeeksi rahaa säästöön, hän matkusti pitkiksikin ajoiksi ulkomaille. Vaikka tänä aikana hänen voidaan katsoa olleen ns. NEET-nuori ja esimerkiksi Myrskylän tutkimuksen (2012) näkökulmasta syrjäytynyt, ei hän itse kokenut missään vaiheessa olevansa yhteiskunnan ulkopuolella tai jäävänsä paitsi jostakin tavoiteltavasta. Päinvastoin, hän totesi pystyneensä täysin ohjaamaan omaa elämäänsä haluamaansa suuntaan ja olleensa kaikin puolin tyytyväinen valintoihinsa:

Haastattelija: ”*Sie jätit sen amiksen kesken, niin miten sie kuvailisit siun elämäntilannetta silloin?*”

Peruskoulu, mies 26v. ” *En mä tiedä, kaikki parani. Menin duuniin saman tien ja aloin säästää rahaa ja aloin reissailee. Siin alko elämäkin heti kun koulu loppu. Pysty tekee asioita mitä halus.*”

Nuoret eivät haastatteluissa tuoneet ilmi suuria taloudellisia tai elämäntilanteeseen liittyviä ongelmia, jotka usein liitetään syrjäytymiseen. He eivät myöskään kertoneet kärsivänsä päihteiden ongelma käytöstä tai mielenterveysongelmista. (Eduskunnan tarkastusvaliokunta 2013, 56.) Ainoastaan nukkumisrytmissä tapahtuneista muutoksista ja

työttömyyden kotiin passivoivasta vaikutuksesta keskusteltiin haastatteluissa. Mitä pidempään työttömyys ja toimeentulo arkisin oli kuitenkin jatkunut, sitä vaikeampi oli pitää kiinni normaalista elämänrytmistä. Tämä onkin Huntin (2005) mukaan yksi työttömyyden yleisimmistä haittavaikutuksista. Työ rytmittää arkipäiviä ja edistää uuden oppimista. Työn mukanaan tuoma toimeentulo taas edistää vapauden ja koetun kontrollin tunnetta suhteessa ulkomaailmaan. (mt. 156–157.) Kaikki nuoret tyyppiin katsomatta kuvailivat työttömyysaikaa tylsäksi, ja erityisen ikävää se oli, jos lähipiiri, kuten perhe ja ystävät olivat päivät työssä tai koulutuksessa. Osalla nuorista työnhaku muuttui lopulta päivätyöksi, joka rytmitti päivän ohjelmaa. Tutkimani nuoret olivat tietoisia työttömyyden passivoivista vaikutuksista ja he pyrkivät eri keinoin pysymään kiinni normaalielämän rytmistä.

Haastattelija: *”Minkälaisia siun päivät oli silloin kun ei ollu työtä?”*

Ammattikoulu, nainen 24v. *”No kyllä mä sillain että yritin nousta ehkä kaheksalta viimestään tai jotain. Ettei se niinku venyis liikaa sit et, koska muute mä tiän et se menee silleen et mä valvon kaikki yöt enkä nuku päivällä (...) Oli hyvät ja huonot puolet silleen et välil oli hankala keksii et mitä tekis mut silleen sit se oli sitä et istu suunnilleen kotona vaan ja istu tietsikan ääressä tai telkkarin ääressä.”*

Peruskoulu, nainen 25v. *”(...) joka päivä mä vein pojat päiväkotiin, sit mä menin kotiin avasin koneen, aloin selaamaan mollin sivuja ja kaikkii mahollisii muita työpaikkahakusivuja mitä nyt keksi kattoa, et mollilt ehkä yleensä löyty parhaiten et tuntu et niis muissa oli vähän liian johtoaseman töitä, et okei mul ei oo minkäänlaista pätevyyttä näihin et miks mä katon näitä.”*

Tutkimukseni perusteella toimeentuloon liittyvät ongelmat myöhästyttivät ainoastaan ylioppilaiden itsenäistymistä vanhempien kodista, jota pidetään yhtenä tärkeimpänä nuoruuden kehitystehtävänä (Ranta 2015, 98). Tämä johtuu varmasti osittain Suomen kattavasta sosiaaliturvajärjestelmästä. Ennen uravalmennukseen tuloa molemmat ylioppilaat asuivat edelleen vanhempiensa kanssa. Heidän kohdallaan itsenäistyminen tapahtui tai oli tapahtumassa hieman myöhemmin, kuin suomalaisilla keskimäärin. Syynä tähän oli huoli taloudellisesta pärjäämisestä. Sen sijaan muut tutkimani nuoret olivat muuttaneet kotoa keskimääräistä aiemmin. (ks. Nikander, 2009.) Institutionalisoituneen koulutusputken läpi kulkeneet korkeakoulutetut lähtivät ns. luonnollisesti opiskelujen perässä heti lukion jälkeen 19-vuotiaina. Ammattikoulun käyneille ja peruskoulun suorittaneille keskeyttäville varhaisempi itsenäistyminen (kaikilla ennen 20-vuotta täyttämistä) mahdollistui nuorella iällä hankitun työpaikan ja sosiaaliturvan tulonsiirtojen

avulla. Tutkimukseni perusteella nuorten tulojen lähde vaihteli koko ajan muuttuvien työtilanteiden myötä. Tasapainottelu pätkätöiden ja määräaikaistöiden kanssa oli nuorille arkipäivää ja lopulta töitä ei löytynyt enää ollenkaan, jolloin jokainen nuorista putosi yhteiskunnan turvaverkon varaan.

Mielenkiintoista aineistossa oli, että köyhyydestä tai osattomuudesta nuoret eivät käytännössä puhuneet. Ylioppilaiden tilanne oli tietenkin erilainen, sillä he asuivat työttömyysaikana vanhempiensa luona ja näin ollen heidän tilanteensa oli muita helpompi. Haastattelujen perusteella nuoret kykenivät tekemään hankintoja ja tavoittelemaan haluamiaan asioita säästämällä. Vanhempien apuun rahallisesti kertoi turvautuneensa vain yksi nuorista, mutta hän oli myös kahden lapsen äiti ja apu oli kohdistettu lähinnä lasten hyvinvointiin. Kukaan nuorista ei kertonut esimerkiksi peliongelmistä tai ottaneensa pikavippejä. Tämä ei tietenkään kerro koko totuutta, sillä nuoret voivat jättää kertomatta tai kaunistella asioita tutkijalta. Nuoret puhuivat kuitenkin kautta linjan hyvin avoimesti kohtaamistaan ongelmista, joten oletan, että edellä kuvatut ongelmat olisivat jollakin tavalla tulleet haastatteluissa esiin, jos niitä olisi ollut. Nuoret eivät myöskään valittaneet rahan vähyydestä.

7.3.3 Kun pelkkä tahto ei riitä

Viime aikoina on korostettu yksilön oman aktiivisuuden merkitystä työnhaussa ja menestymisessä työmarkkinoilla. Tällöin Jyrkämän (2008, 195–196) modaliteeteista korostuu haluaminen eli yksilön oma motivaatio. Tässä keskustelussa kuitenkin unohdetaan yksilön toimijuuden moniulotteisuus ja kontekstisidonnaisuus. Sen sijaan, että korostettaisiin alati enemmän yksilön omaa vastuuta, tulisi ottaa huomioon myös se, kuinka tukea toimijuuden muuta ulottuvuuksia niin, että yksilö voi saavuttaa haluamansa. Turhautumisen tunteet olivat valtavia erityisesti korkeakoulutetuille, jotka motivaatiostaan ja osaamisestaan huolimatta eivät päässeet edes työhaastatteluun asti näyttämään taitojaan. Korkeakoulutetut olivat taipuvaisia etsimään syytä omasta toiminnastaan ja syyttämään itseään työttömyydestä. Koulutusvalinnat ja oma osaaminen joutuivat kyseenalaistetuiksi ja tällä oli negatiivinen vaikutus itsetuntoon. Oma menestymättömyyttä verrattiin perheeseen ja ystäväpiiriin ja työttömyydestä koettiin syyllisyyttä. Samaan aikaan he pelkäsivät työttömyyden leimaavan heidät epäonnistuneiksi ja jättävän jäljen koko loppuelämän työuralle.

Korkeakoulutus, mies 30v. ”No siis äärimmäisen lannistavaa (töitten hakeminen) ja mitään kannustimihan siin ei oo, et sä joudut mielessäs niinku miettimään et mul voi olla mahdollisuus saada tää paikka ja siin on niinku se kannustin et mitään muuta ei.. et äärimmäisen masentava ja lannistava kokemus (...) Sit kun mikään ei juuri poikinu mitään, ei edes sitä kuuluisaa ei-kirjettä tai ei kohdistunut sinuun-sähköpostia. Et sit niihin numeroihin soitteli jos siin nyt oli joku numero niin soitteli ja sielt vastas se kyselyihin väsyny työntekijä joka sano et mm—joo---aivan—joojoo..”

Korkeakoulutus, nainen ”(...) sit tuntu et okei, mihinkä sitä kannattaa hakee ja sit siin vaihees alkaa mieltii et onks täst mun tutkinnosta nyt yhtään mihinkään et oonks mä opiskellu vääriä aineita, oisko pitäny hakee ammattikorkeeseen et ois saanu jotain konkreettisempia työelämäläheisempiä taitoja et oonks mä nyt kuusvuotta käyttäny tälläsiin teoria-asioihin millä sit ei pääse mihinkään, ja kun siin valmistumisvaiheessa mul ei ollu sitä oman alan kokemusta hirveesti et mun kokemus oli jotain sellasta niinku asiakaspalvelutyötä, niin sitte just et miten sitä markkinoi työhakemuksissa. ”

Hämäläisen ja Tuomaalan (2013) mukaan työttömyyteen ja erityisesti nuorten työttömyyteen liitetään edelleen negatiivisia asenteita ja stereotypioita. Pelätään, että nuorena koettu työttömyys rapauttaa nuorten moraalialia, ja että nuoret oppivat työttömiksi ja elämään yhteiskunnan siivellä, eivätkä enää tästä johtuen hakeudu työelämään. (2013, 8.) Tutkimukseni perusteella nuoret olivat kuitenkin tyyppiin katsomatta valmiita tekemään töitä onnistumisen eteen, eivätkä he nähneet työttömyyttä vaihtoehtona. Erityisesti matalammin koulutetut nuoret kertoivat ystävistään, jotka olivat jääneet kotiin ja vähitellen syrjäytyneet koulutus- ja työmarkkinoista. Tämän kohtalon halusivat kaikki haastattelemani nuoret välttää. Nuoret eivät kuitenkaan olleet valmiita ottamaan mitä tahansa työtä vastaan ja etenkin ammatillisen tutkinnon omaavat nuoret ja korkeakoulutetut etsivät lähtökohtaisesti vain oman alan työpaikkoja. Mitä pidempään työttömyys kuitenkin jatkui, sitä valmiimpia nuoret olivat sopeuttamaan omia tavoitteitaan. Myös työnantajien stereotypiat työttömistä työnhakijoista tuntuvat istuvan tiukassa ja työttömyyttä pidetään Hämäläisen ja Tuomaalan mukaan ”merkinä henkilön matalasta tuottavuudesta” (2013, 6). Tutkimistani nuorista korkeakoulutetut olivat huolissaan pitkittyvän työttömyyden näkymisestä CV:ssä.

7.4 Respan kautta kohti uutta elämänvaihetta

Tutkimani nuoret päätyivät Respaan TE-toimiston lähettäminä. Aineistoni perusteella TE-toimiston työntekijöiden tavat kertoa Respasta ja sen tarjoamista palveluista eivät olleet yhdenmukaiset ja nuorilla oli erikoisia, jopa virheellisiä käsityksiä Respasta ennen

palvelun alkua. Osalle nuorista oli ehdotettu Respan uravalmennusta, mutta osa nuorista oli ohjattu ilman kyselyjä palvelun pariin. Puutteellisen tiedottamisen vuoksi muutama nuorista pelkäsi ja jännitti Respaan menoa etukäteen. Muutama taas suhtautui valmennukseen lähtökohtaisesti negatiivisesti, sillä he luulivat uravalmennuksen olevan te-toimiston ”juoni” saada heidät aktivointitoimenpiteeseen. Ne nuoret, joilla oli ollut ystäviä Respassa ja jotka olivat etukäteen kuulleet palvelusta suhtautuivat uravalmennukseen sekä positiivisesti että odottavasti.

Ylioppilas, nainen 22v. ” *Se Respa kuulosti siin vaihees tosi pelottavalta just ku ei tienny et mikä se on, eikä viittiny kysyä et mikä se on ja mitä siel tehdään. Et se on sellanen Helsingin kaupungin Respa, et en mä oikein muista mitä se sanokaan mulle, mut jotenkin pelotti tosi paljon, et mä en haluu Respaan.* ”

Peruskoulu, mies 26v. ”*Siis ne (te-toimistossa) sano silleen et meet Respaan. No mun kaveri oli joskus ollu kans Respassa niin se kehu sitä ja sano et se oli saanu sielt töitä hommattua, niin se vaikutti ihan hyvältä systeemiltä tai sellaselta et vois siit jotain hyötyykin olla oikeesti eikä taas joku kouluttamien tai kurssitus.* ”

Korkeakoulu, mies 30v. ”*(...) sit sanottiin, et me laitetaan sulle ohjaus tonne Respapalveluun, että voit käydä siel Respassa, et sieltä sä saat uravalmennuspalvelua. Sit mä tietenkkin suhtauduin siihen ajatuksen tasolla siten, että tää on taas uus juoksutus et eihän tää tuu mihinkään johtamaan et tää on uus jouksutus ja todennäkösesti työkkärin yritys saada mut jonkulaiseen työllistämistoimenpiteeseen ja hyvin negatiivinen kuva oli alussa.* ”

Lopputuloksena oli kaikkien nuorten osalta hyvä, sillä jokaisen tyyppin nuoret löysivät paikkansa joko koulutuksessa tai työelämässä. Miksi nämä nuoret sitten onnistuivat? Ensimmäisen tai viimeistään toisen Respa-käynnin jälkeen nekin nuoret, jotka olivat alussa suhteutuneet palveluun negatiivisesti olivat tulleet toisiin ajatuksiin. Kaikkien kolmen tyyppin nuoret kävivät tapaamisissa ilman keskeytyksiä niin kauan, kunnes työllistyivät tai pääsivät sisälle kouluun. Nopeimmillaan reitti Respasta onnistumiseen kesti kolme kuukautta, pisimmillään 26 kuukautta (ks. Liite 3). Kaikki nuoret sitoutuivat työskentelyyn ja tekivät aktiivisesti töitä valmennuksen ajan onnistumisensa eteen. He kaikki omasivat uravalmentajien määrittelemät onnistujalta vaadittavat ominaisuudet.

Tutkimusten perusteella tiedetään, että nuorten työttömyys on kestoaltaan lyhyempi, kuin aikuisväestöllä. 2000-luvulla alle 20-vuotiaiden työttömyys on ollut kestoaltaan kuusi viikkoa ja 20–24-vuotiaiden 8 viikkoa. Verrattuna alle 60-vuotiaiden työttömyyden kestoaltaan, joka vaihtelee 13 viikosta 22 viikkoon, on nuorten tilanne ollut suhteellisen hyvä. (Hämäläinen & Hämäläinen 2012, 7). Tutkimistani nuorista lyhyin työttömyysaika (7kk)

oli peruskoulutetulla naisella ja pisin korkeakoulutetulla naisella (26kk). Kahden nuoren kohdalla tieto työttömyyden alkamisajasta puuttuu. Työttömyysajan kesto ei kuitenkaan kerro koko totuutta tutkimieni nuorten työttömyyden kestosta, sillä nuoret ovat välillä tehneet lyhyitä määräaikaisia työsuhteita, jotka ovat hetkellisesti katkaisseet työttömyyden. Nuoret ovat myös olleet pitkiä aikoja ilmoittautumatta TE-toimistoon, josta alkaen ihminen katsotaan työttömäksi ja esimerkiksi peruskoulutettu nainen, jonka työttömyysaika oli lyhyin, oli ollut työtön jo ennen työtömäksi ilmoittautumistaan. (ks. Liite 3.)

Nuoret kuvailivat Respaa ja uravalmennusta kautta linjan positiivisesti. Se, mikä nuorten mielestä erotti Respan te-toimistosta ja oppilaitosten tarjoamasta opinto-ohjauksesta oli yksilöllisyys ja ajan antaminen. Respassa on oman aineistoni valossa pystytty vastaamaan nuorten työllisyyspalveluita kohtaan esittämiin toiveisiin (ks. esim. Ahonen-Waker & Pietikäinen 2014, Lavikainen 2014). Uravalmentaja oli keskiössä nuorten tarinoissa. Respa kuvailee, että uravalmentajat saavat olla työssään yksilöitä ja käyttää omaa persoonaansa työkaluna. Tämä oli selvästi välittynyt tutkimilleni nuorille, sillä nimenomaan uravalmentajan valaisevaan persoonaan, iloisuuteen ja kannustamiseen kiinnityttiin kaikissa haastattelussa.

7.4.2 Erilaiset taustat, erilainen uravalmennuksen sisältö

Korkeastikoulutetuille koulutusputkinuorille uravalmennus oli sisällöltään erilainen verrattuna kahteen muuhun tyyppiin. Korkeakoulutettujen kohdalla lähdettiin heti kannustamaan työnhakuun ja etsimään uusia työllistymisen väyliä. Korkeakoulutetut olivat tyytyväisiä siihen, että heidän tarpeensa huomioitiin, eikä heille tyrkytetty ylimääräisiä tai turhalta tuntuja palveluita. Heidän kohdallaan uravalmennuksen tarkoitus oli ennen kaikkea tukea itsenäistä työnhakua ja kannustaa eteenpäin sekä ehdottaa mahdollisia työpaikkoja, joihin nuori voisi hakea. Respan idean mukaisesti uravalmentajat eivät hakeneet nuorille töitä heidän puolestaan, vaan nuorelta odotettiin itsenäistä otetta viedä asiaansa eteenpäin.

Molemmat korkeakoulutetut työllistyivät välillisesti Respan kautta. Toinen aloitti palkkatuetussa työpaikassa, josta hänet lopulta vakinaistettiin. Palkkatukityöpaikan hän sai heti toisella Respa-käynnillään. Uravalmentaja oli katsonut hänelle muutaman paikan valmiiksi, joihin tämä voisi ottaa yhteyttä ja käski siltä seisomalta soittamaan paikkoihin.

Ensimmäinen soitto toi haastattelukutsun, ja haastattelu palkkatukityöpaikan. Lopulta kahden vuoden palkkatuetun työsuhteen jälkeen nuori vakinaistettiin. Toinen haastattelemistani korkeakoulutetuista haki uravalmentajan vinkkaamaan koulutusohjelmaan, josta lopulta aukeni tie vakituisen työpaikkaan. Kumpikaan nuorista ei työllistynyt täysin koulutustaan vastaavaan työhön, mutta se ei vähentänyt onnistumisesta koettua iloa. Molemmat kokivat Respan olleen heille arvokas kokemus, josta oli ollut ainoastaan hyötyä.

Korkeakoulu, mies 30v. ” Mä silloin toisella käyntikerralla Respassa samalla soitin, kun se uravalmentaja patisti mua heti soittamaan sillä sekunnilla sinne ja sit mä soitin. Haastattelu sovittiin seuraavan viikon tiistaiks, menin seuraavan viikon tiistaina haastatteluun ja sit seuraavana päivänä soitettiin että sinut on valittu ja otin työpaikan totta kai ilolla vastaan, et tää Respa oli niinku täysin eri kokemus mitä työkkäri oli et Respa toimi mun kohdalla täydellisesti.”

Korkeakoulu, nainen 28v. ”Respan valmentaja vinkkas et ootsä kattonu koskaan näitä koulutusohjelmia. Se oli siinä vaiheessa, kun tuntu et se työnhaku on aika vaikeeta ja ei vaan saa mitään sillä semmosella että vastaa johonkin hakemukseen tai että ees ite soittaa yrityksiin. Sit tossa koulutusohjelmassa oli ehtona se, että siihen pääsee mukaan vaan jos löytää sellasen yrityksen missä voi tehdä tän harjottelun ja sen voi joko ite etsiä tai sitten ehillä oli tällisiä yrityksiä mistä he vinkkas ja sit ne vinkkas mulla ja sit mä kävin paris paikas haastatelussa ja sit toiseen pääsin ja mä aloitin sen tavallaan kesken sitä koulutusta. Se oli joku semmonen puolen vuoden mitä se oikeesti on, ja mä kävin ehkä neljä kuukautta siinä. Tavallaan aloitin sen kesken kaiken ja tää neljä kuukautta olin tälläsessä harjottelusuhteessa siihen yritykseen ja sit ne palkkas sitten.”

Koulutusputkinuorten onnistumistarinoista tulee hyvin ilmi työelämän tämän hetkinen ongelma. Nuorilla on vaikeuksia päästä kiinni työuran alkuun, jos verkostoja ja kontakteja ei ole. Tällaisessa tapauksessa yhteiskunnan työllisyyspalveluilla voidaan parhaimmassa tapauksessa nuorten työelämään kiinnittymistä tarjoamalla todellisia vaihtoehtoja työllistyä, erilaisten kurssien sijaan. Tutkimusten mukaan (esim. Jaana Lähteenmaa 2010, 60–61) korkeasti koulutettujen on kuitenkin vaikeaa saada te-toimistosta apua ja toimijuuden lisäämisen sijaan nuoret kokevat, että te-toimisto vähentää toimijuutta. Sama ilmiö oli nähtävissä myös omassa tutkimuksessani.

Suuntaa etsivien ylioppilaiden suurin ongelma oli epätietoisuus siitä, mitä haluaisi elämässään tehdä. Heillä ei ollut urahaaveita eikä suunnitelmia toteutettavaksi. Heidän kohdallaan uravalmennuksessa pureuduttiin ennen kaikkea pohtimaan kysymystä ”Mistä minä olen kiinnostunut?”. Ylioppilaiden kanssa tehtiin töitä kädestä pitäen: harjoiteltiin

työhakemuksen ja CV:n kirjoittamista, käytiin läpi mahdollisia työ- ja koulupaikkoja ja haettiin tietoa. Nuoret pääsivät osallistumaan erilaisiin koulutuksiin ja kursseille, jotka auttoivat hahmottamaan omia kiinnostuksen kohteita ja toisaalta kohentamaan työmarkkina-asemaa. Pikkuhiljaa työnhaku vaihtui opiskeluhaaveisiin. Kipinän antajana toimi uravalmentaja, joka haastoi nuoria pohtimaan omia vahvuuksiaan. Toinen ylioppilaista löysi kutsumuksensa palkkatukityöpaikan kautta, johon oli Respan avulla päässyt. Työn innoittamana hän haki alan kouluun ja pääsi. Toinen taas löysi kiinnostuksensa kohteen keskustelemalla uravalmentajan kanssa lapsuuden ja nuoruuden onnistumisista.

Ylioppilas, mies 22v. ”No se oli varmaan.. no kyl mä silloin joskus yläasteella kun olin niin mul oli kotitalous kymppi ja vanhemmat sano et meppäs kokkikouluun ja mä olin no et en mä nyt sinne. Sitten tuli vaan sellanen olo kun kattelin oit työpaikkoja ja pirusti ravintola-alalla oli töitä. Sit se ehdotti et ootko kiinnostunu muustakin kun urheilusta niin mä sanoin et oon mä ruuanlaitosta ollu niin se alko kättelee niit paikkoi ja löys silloin ton koulun ja hakuohjelman ja kysy et pistetäänkö hakemus ja mä olin et laitetaan vaan...”

Ylioppilas, nainen 22v. ”Mä sitten päädyin Respaan ja sit sieltä me niinkun hirveesti haettiin yhdessä duuneja, tai siis minähän ne hain mut sain niinkun apua (...) et sit mä olin siellä niinku palkkatukityöllistettynä kesäkuun loppuun (...). Ehkä siin sit oli kun oli vähän saanu sitä suuntaa jo niinku et mitä halua elämältä ja just kun aluks kateltiin hirveesti niitä duunipaikkoja, et ehkä just se et mitä halua ja mitä ei halua tehdä työkseen. Ja nekin oli kuitenkin sellain aika pieni paikkoi vielä mitä haki tai just niinku siwan kassaa ja lidlii ja jotain eläintarhaa ja tämmöstä. Et nekin tuntu sit sellasilta väliaikasilta.. et koko ajan se koulupaikka oli mielessä et nää oli vaan sit sellasia välietappeja siihen ennen kun sitten alakis se koulu tai ennen kun ne haut alkaa.”

Molemmat ylioppilaat menivät Respaan toiveenaan löytää työpaikka, mutta molemmat päättivät uravalmennuksen koulunpenkille. Kiinnostavaa oli, että ylioppilaat jatkoivat korkeakoulun sijaan opintoja ammattikoulussa. Respa todella auttoi nuoria löytämään uuden suunnan elämälle ja nuoret löysivät intohimon opiskeluun. Ylioppilaille uravalmentaja ihmisenä oli selvästi tärkein suhteessa muihin tyypeihin. Tämä johtunee siitä, että heidän kohdallaan valmennus kesti pidempään ja valmennuksessa menttiin pelkkää työnhakua syvemmälle. Ylioppilaiden tarinoista tulee hyvin esille se, kuinka tiukassa koulutusta koskevat normit ovat yhteiskunnassamme. Nuorten valinta mennä ammattikouluun poikkeaa valtavirrasta. Lukiokoulutusta pidetään monissa perheissä edelleen ainoana oikeana vaihtoehtona, vaikka nuorella olisi kenties palo muunlaisiin

opintoihin. Molemmat ylioppilaat olivat nähneet ammattikoulun vaihtoehtona jo peruskoulun jälkeen, mutta vanhemmilta saatujen ohjeiden pohjalta he hakeutuivat lukio-opintoihin. Institutionalisoituneista ennakoasenteista ammattikoulustusta kohtaan kertoo ylioppilas naisen toteamus: ”*Se tuntu just tosi hauskalta et sillon ku valitsi sen lukion niin nietti et en mä mihinkää amikseen, et jotenkin nauro sillon amislaisille ja nyt on ite sitten niinku amislainen, niin kyl sellain naurattaa itteeki.*”

Ylioppilaiden koulutuspolussa on aistittavissa se, että korkeakoulutuksen asema ei ole enää niin itsestään selvä tai tavoiteltava asia. Nuorille on yhä tärkeämpää tehdä työtä, johon heillä on intohimoa, ei vain kulkea vanhempien tasoittamaa tietä tai kohti sosiaalista nousua.

Ylioppilas nainen 22v. ”(...) *mun isä nyt on ehkä eniten ollu huolissaan et en kai mä hoitoalalle aio jäädä et pärjäänhän mä sitten rahallisesti ja taloudellisesti, mutta kun mua se ei oo ikinä silleen... Tottakai se ois ihanaa jos ois rahaa ja näin, mutta mä tarviin sen että mä tykkään siitä työstä mitä mä teen.*”

Yritteliäät keskeyttäjät jakaantuivat kahteen ryhmään. Pelkän peruskoulun käyneet olivat Respaan tullessaan päättäneet, että aikovat hakeutua koulutukseen. Motivaatio elämänmuutokseen tuli sekä sisältä että ulkoapäin. Peruskoulutettu nainen oli päättänyt, että hän haluaa hakeutua suorittamaan loppuun ammatillisen koulutuksen, jonka oli keskeyttänyt 16-vuotiaana. Syynä tähän oli työn saamisen vaikeus ilman tutkintoa ja toisaalta uudelleen syttynyt palo kyseiselle alalle. Peruskoulutettu mies taas halusi löytää motivoivaa tekemistä siksi aikaa, kun tyttöystävä suorittaa maisteritutkintoaan yliopistossa. Ammattikoulutuksen omaavat nuoret taas hakivat ensisijaisesti oman alan töitä, mutta he molemmat pitivät myös jatko-opintoja mahdollisena, sillä työtilanne ei näyttänyt hyvältä.

Tällä tyypille tarjottu apu oli hyvin pitkälle samanlaista, kuin ylioppilaille. Nuoret pääsivät erilaisille kursseille hankkimaan uusia taitoja ja osaamista, he hakivat uravalmentajan kanssa tietoa ja tutustuivat erilaisiin koulutusaloihin ja vaihtoehtoihin. Nuoria neuvottiin kouluun hakemisessa kädestä pitäen ja motivoitiin ottamaan asioista selvää ja toimimaan omatoimisesti. Nuorten kanssa pohdittiin myös varasuunnitelmien tekemistä ja vastuun ottamista oman elämän suunnittelusta. Peruskoulutetuille uravalmennuksen tärkein sisältö oli kipinän antaminen ja uskon luominen siihen, että nuoresta on menemään eteenpäin.

Peruskoulu, mies 26v. ”(...) *kävinks mä siel kerran vai kahesti mut se oli hyvin nopee ja toimiva yhteistyö mikä meil oli siel (...) se jätkä jotain vaan mainitsi mulle että kantsii kattoo noit koulutuksii ja sit mä menin kattoo koulutuksii ja sit mä näin,*

et ei hitto et tos on vika hakupäivä menossa johonkin tommoseen ja sit mä hain sinne ja pääsin, et tääl ollaan.

(...) Kyl mä aika hyvin sen oikeestaan katoin ite himassa. (...) se (uravalmentaja) oli aika saman henkinen ku mä niin jotenkin oli helppo keskustella tommosista asioista ja sit se että just läpikäytiin noita et mistä voi kattoo jotain koulutuksii.. Oishan se helppo ollu googlettaa ite siin kotona mut ois jääny tekemättä varmasti jos en ois menny. Se oli just ehkä sellasta et mist kannattaa etii tietoo ja mitkä vaihtoehdot on silleen tai mitä kannattaa mieltii tos uravalinnassa

Tämän tyyppin nuorista kolme päätyi opiskelemaan. Peruskoulutetut jatkoivat opintojaan lähes kymmenen vuoden tauon jälkeen ammattikoulussa ja ammattikoulun käynyt yllätti sekä itsensä että uravalmentajan jatkamalla opintojaan ammattikorkeakoulussa. Yksi nuorista pääsi valmennuksen lopuksi koulutustaan vastaavaan työhön. Hän oli aineiston nuorista kaikista eniten syrjäytymisvaarassa jäätyään asunnottomaksi kesken uravalmennuksen. Lannistumisen sijaan nuori kuitenkin totesi tämän olleen viimeinen niitti ja päätti, että nyt asialle on tehtävä jotakin. Muutama viikko myöhemmin hänellä oli töitä. Nuorten tarinat kertovat halusta mennä eteenpäin. Vastoinkäymisiä ei nähty ainoastaan negatiivisina asioina, vaan jopa voimavarana.

Ammattikoulu, nainen 26v. ”Joo, mul oli silleen et tos viime vuoden vaiheteessa jäin asunnottomaks ja sit mul ei ollu töitä.. Ja sit mä vähän päätin et nyt mä otan itteäni niskasta kiinni, et pitää olla joku työpaikka et saa asunnon koska työttömän on vähän vaikee saada mitään asuntoa niin sitten lähetin noihin isoihin taloihin, joissa on paljon ihmisiä töissä, hakemukset ja sit ne sieltä soittikin ja kävin kummassakin työhaastattelussa ja (...) sanottiin et tarvii heti”

7.4.3 Uusi suunta, laajempi toimijuus

Jokainen nuori oli vähintään melko tyytyväinen lopputulokseen. Korkeakoulutetuilla työsuhteen alkua leimasi jatkuva huoli työsuhteen jatkumisesta. Molemmat olivat valmiita pitämään kiinni työpaikasta hinnalla millä hyvänsä. Åkerblad (2015) sai samanlaisia tuloksia väitöstutkimuksessaan. Hänen haastattelemansa nuoret pyrkivät tekemään työnsä mahdollisimman hyvin siinä toiveessa, että työsuhde lopulta vakinaistettaisiin. Kuten Åkerblad, myös omassa tutkimuksessani huomasin, että nuoret olivat valmiita tyytymään huonompiin työehtoihin, palkkaan ja koulutusta vastaamattomaan työpaikkaan, jotta he saisivat pitää kiinni saavutetusta työpaikasta. (2015, 136-137.) Työ aiheutti myös uusia haasteita toimijuudelle jaksamisen näkökulmasta. Jatkuva kiire ja työelämää leimaava muutos koettiin stressaaviksi.

Tärkeimpänä muutoksena aikaisempaan tilanteeseen korkeakoulutetut pitivät elämän ennustettavuuden lisääntymistä. Työpaikan tuoma varmuus ja turvallisuuden tunne koettiin tärkeämmiksi, kuin koulutusta vastaavan työpaikan löytäminen saavutetuilla tilalle. Korkeakoulutetut olivat sitä mieltä, että vakituisesta työsuhteesta he suostuisivat lähtemään tällä hetkellä ainoastaan todella uniikin työtehtävän ja ison palkankorotuksen myötä. Kumpikaan ei ollut vielä perustanut perhettä, vaan elämä pyöri käytännössä työpaikan pysyvyyden ja urakehityksen ympärillä. Omien yksilöllisten suunnitelmien toteuttaminen ja itsensä kehittäminen koettiin tärkeiksi arvoiksi. Korkeakoulutetut kuvailivat, että elämässä oli alkanut uusi, nousujohteinen suunta onnistumisen myötä.

Suuntaa etsivät ylioppilaat pääsivät ohjauksen avulla tavoitteeseensa ja löysivät suunnan elämälleen. Ylioppilaiden kohdalla Jyrkämän modaliteeteista korostuivat *haluaminen* ja *tunteminen*. Respassa nuoret löysivät uravalmentajan avulla oman intohimonsa ja tekivät suunnitelman siihen pääsemiseksi. Koulupaikkoihin päästyään nuorten haluaminen ei pysähtynyt, vaan päinvastoin oikean alavalinnan myötä kasvoi ja heille oli muodostunut uusia unelmia ja päämääriä. Suurin vaikutus itse onnistumisella oli kuitenkin *tuntemisen* ulottuvuuteen. Uravalmennusprosessi nosti nuorten itseluottamusta ja ylioppilaat lähtivät toteuttamaan jopa yhteiskunnan vastavirtaan kulkevia uusia tavoitteita. Onnistumisen myötä saavutettu koulutuspaikka uusine näkökulmineen ja harjoitteluineen nosti ylioppilaiden tunnetta siitä, että he osaavat ja pystyvät.

Yritteliäät keskeyttäjät paransivat ennen kaikkea mahdollisuuksiaan työllistyä jatkossa, sillä heidän toimijuutensa suurimmaksi esteeksi muodostui kouluttamattomuus ja työkokemuksen puute eli modaliteeteista *osaaminen*. Työpaikan löytänyt keskeyttäjä oli korkeakoulutettujen tapaan helpottunut työpaikan tuomasta taloudellisesta turvasta ja elämän suunnitelmallisuuden lisääntymisestä. Koulutukseen päätyneille keskeyttäjille taas oli ylioppilaiden tapaan muodostunut uusia tavoitteita ja unelmia opiskelupaikan myötä. He kokivat, että onnistuminen oli tuonut heidän elämäänsä selkeän suunnan, jota kohti kulkea. Opiskeluala tuntui kaikista nuorista omalta ja he katsoivat tulevaisuudessa hämmöttävään työnhakuun optimistisesti.

Entä nuorten elämänsä tältä eteenpäin? Kysyttäessä miten nuoret näkevät normaalin elämänsä nykyään, vastaukset olivat hyvin samanlaisia kaikilla haastatteleillani nuorilla. Jatkumon sijaan nuoret näkivät elämänsä muodostuvan sarjasta erilaisia vaiheita, jotka limittyvät toisiinsa (esim. Rantamaa 2014, 70–72). Elämänsä

suunnitelmien ja haaveiden keskiössä oli suurimmalla osalla työ ja eteneminen työuralla. Myös lapsista ja perheenperustamisesta haaveili noin puolet nuorista. Kukaan nuorista ei pitänyt tavoiteltavana vuosikymmenien työsuhdetta samaan työnantajaan, mikä ennen nähtiin täysin normaalina osana yksilön työuraa ja elämäntulkua (Beck 2000, 91). Sen sijaan itsensä kehittäminen ja jatkokouluttautuminen, jopa alan vaihto myöhemmällä iällä esiintyi jollakin tavalla jokaisen nuoren haastattelussa.

7.5 Johtopäätökset

Vedän lopuksi yhteen edellä kuvaamani analyysin tulokset. Yhteenvetona onnistuneiden nuorten profiilista voidaan todeta seuraavaa:

1. Onnistuminen ei näytä olevan sukupuolikysymys.
2. Koulutustausta ei näytä ratkaisevasti vaikuttavan onnistumiseen.
3. Onnistuminen on ennen kaikkea kiinni nuoren sisäisistä ominaisuuksista.

Kuvaamani tyypit eivät anna täydellistä kuvaa Respan asiakkaista, mutta ne kuvaavat sitä, miten erilaisista lähtökohdista tulevien nuorten toimijuutta kyettiin tukemaan ja edistämään uravalmennuksen aikana. Joustava ja nuorten yksilölliset tarpeet huomioon ottava palvelumalli mahdollisti eri elämäntilanteissa olevien, eri koulutustaustoista tulevien ja eri ikäisten nuorten auttamisen saman katon alla. Nuorten toimijuutta tukee parhaiten pääseminen kiinni koulutusrakenteisiin tai työhön mahdollisimman nopeasti ja Respassa kyettiin pureutumaan jokaisen nuoren toimijuuden esteisiin yksilöllisellä tasolla, mikä johti onnistumisiin.

Tutkimani nuoret olivat aktiivisia ja pyrkivät menemään eteenpäin. Ongelmaksi ei noussut nuorten yritteliäisyyden puute, vaan toimijuutta estävät rakenteet ja olennaisten taitojen ja osaamisen puute. Nuoret olivat syyttömiä Suomen huonoon taloustilanteeseen ja tästä seuranneeseen työpaikkojen katoamiseen. Oppilaitokset ja TE-toimisto eivät olleet kyenneet auttaa tutkimiani nuoria yli hankalien siirtymävaiheiden ja nuoret jäivät tyhjän päälle, ennen kuin Respa astui kuvioihin.

Uudet suunnannot elämässä eivät ole irrallaan menneisyydestä ja eletystä elämästä. Nuoret tarvitsevat ohjausta rakentaakseen eheitä polkuja, mutta yksilölle on sallittava myös poikkeaminen polulta ja uuden suunnan hakeminen. Toimijuus ei ole vain asioiden

tekemistä tietyllä tavalla, vaan kokonaisuus, jossa yhdistyvät yksilön kyky asettaa itselleen tavoitteita ja pyrkiä rohkeasti niitä kohti. Ohjaamisen avulla voidaan tukea yksilön sekä yksilön sisäistä että ulkoista toimijuutta. Jyrkämän (2008) modaliteeteista osaamista, tuntemista ja haluamista kyettiin vahvistamaan jokaisen nuoren kohdalla. Erityisesti matalammin koulutetuille nuorille tämä oli toimijuuden näkökulmasta ydinasia. Korkeakoulutettuja taas kyettiin tukemaan parhaiten auttamalla yli toimijuuden ulkoisista esteistä. Voimisesta tuli mahdollista uudenlaisten väylien kautta. Kolme tutkimistani nuorista sai työnsyrjästä kiinni Respan avustuksella ja viisi opiskelemaan päätyntä nuorta pääsivät askeleen lähemmäs lopullista tavoitetta eli työpaikkaa.

Jyrkämän modaliteeteista *kykeneminen* oli ainoa ulottuvuus, joka ei esiintynyt esteenä nuorten kertomuksissa. Tutkimillani nuorilla ei ollut psyykkisiä tai fyysisiä ongelmia, jotka olisivat rajoittaneet heidän toimintakykyään. Heillä ei myöskään ainakaan omien kertomuksien mukaan ollut ongelmia sopeutua työelämän sääntöihin ja toimintatapoihin, joiden puuttumista Siisiäinen pitää työttömien nuorten toimijuuden keskeisimpänä haasteena (2014, 98–110). Tutkimani onnistujat eivät olleet moniongelmaisia tai syrjäytyneitä, vaan aivan tavallisia nuoria, jotka pyrkivät aktiivisesti toimimaan yhteiskunnassa. He olivat onnistujia myös nuorisotakuun näkökulmasta. Kuten tutkimuksessani ja monissa tutkimuksissa ennen omaani (esim. Larja 2013) on käynyt ilmi, työttömät nuoret eivät ole homogeeninen massa, vaan yksilöitä, joilla on erilaisia haasteita ja esteitä toteuttaa toimijuuttaan.

8 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa on pyritty pääsemään lähelle nuorisotakuun keskeisiä teemoja eli nuorisotyöttömyyttä, syrjäytymistä ja niiden ehkäisyä. Siirtyminen työelämään on nuorelle yksi tärkeimmistä virstanpylväistä matkalla aikuisuuden elämänvaiheeseen. Työ määrittää yksilön riippumattomuuden vanhemmista ja yhteiskunnasta, mutta yhä enenevässä määrin myös hänen identiteettinsä ja elämäntyyliinsä. (Hunt 2005, 147–149, 156.) Työmarkkinoille siirtymisen ongelmat voivat pahimmillaan vaikuttaa yksilön elämäntyyliin koko loppuelämän. Ilman työtä on vaikeaa saavuttaa yhteiskunnassa arvostettuja asioita ja päästä sisäpiiriin. (Helne 2002, 82) Vaikka tutkimistani onnistujista ei voida puhua syrjäytyneinä, olivat he liukumassa kohti reunoja. Nuorten syrjäytyminen ja jääminen yhteiskunnan ulkopuolelle on tunnustettu ongelmaksi niin Suomessa, kuin Euroopan unionissa. Nuorisotakuu on alkuvuosinaan saanut paljon kritiikkiä, mutta pikkuhiljaa tunnelin päässä on nähtävissä myös valoa Suomen haastavasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta.

Helsingin kaupungin Respa -hanke on yksi positiivinen esimerkki siitä, että nuorisotyöttömyyteen voidaan vaikuttaa ja nuorten toimijuutta tukea oikeanlaisella ohjauksella. Palvelu ei kykene auttamaan kaikkia, vaan se palvelee parhaiten niitä nuoria, jotka omaavat kohtuullisen toimijuuden tason ja joiden toimijuus ei rajoitu kykenemiseen eli fyysisiin tai psyykkisiin toimijuuden esteisiin. Nuorisotakuun kannalta on tärkeää kääntää seuraavaksi katse kohti niitä nuoria, joita ei löydy onnistujien tilastoista. On otettava huomioon nuorisotyöttömyyden koko kirjo ja tunnistettava nopeasti ne nuoret, jotka tarvitsevat Respaa laajempia palveluita. Vaikka suomalainen yhteiskunta tukee institutionaalista elämäntyyliä läpi peruskoulun, joutuvat nuoret erilaisiin asemiin jo peruskoulu aikana perhetaustansa ja erilaisten tilannetekijöiden sanelemana.

Sosiaalisten verkostojen puute ja luottamuspula ympäröivään yhteisöön nakertavat pala palalta yksilön toimintakykyä. Lopulta seurauksena voi olla passivoitunut nuori, joka ei tiedä miten ja mistä aloittaa avun hakeminen. Aktivoivan työllisyyspolitiikan pitäisi nuorten kohdalla lähteä liikkeelle siitä, mitä nuori voi tosiasiallisesti tehdä ja kuinka hän voi toimia yhteiskunnassa hallussaan olevien resurssien ja toisaalta häntä ympäröivien rakenteiden puitteissa (Palola, Hannikainen-Ingman, Karjalainen 2012, 314). Toimijuuden käsite on käyttökelpoinen tapa lähestyä nuorten elämäntyylin siirtymävaiheita ja tuoda

esille miten suomalaiset nuoret kokevat toimijuutensa muuttuvan käydessään läpi eri elämänvaiheita.

Respan hankemuotoinen toimintatapa on yleinen tapa toteuttaa nuorisotakuuta kuntatasolla. Vuoden 2015 aikana otettiin uusi askel nuorisotakuun toteuttamisen näkökulmasta, kun Respan kaltaisia ”Ohjaamoja” perustettiin ympäri Suomea 14 paikkakunnalle. Respassa ja esimerkiksi Oulun ja Vantaan vastaavissa hankkeissa hyväksi havaitut toimintatavat on integroitu ohjaamojen toimintaan ja pääperiaatteena on, että nuori saa tarvitsemansa palvelut samalta luukulta. Edistysaskeleita on otettu etenkin nuorten palveluntarpeeseen vastaamisen näkökulmasta ja palveluita on kehitetty nuorten toiveiden mukaiseen suuntaan. (TEM, nuorisotakuun verkkosivut; Ahonen-Walker & Pietikäinen 2014; Lavikainen 2014) Näyttää siltä, että nuorisotakuu alun hapuilun jälkeen on alkanut tuottaa tuloksia ja hyviä käytäntöjä on kyetty juurruttamaan ympäri Suomea. Nähtäväksi jää, kuinka nuorisotakuu kehittyy pitkässä juoksussa. Tällä hetkellä poliittinen mielenkiinto on kääntynyt nuorista turvapaikanhakijoihin ja sote-alueiden suunnitteluun. Myöskään taloudellinen tilanne ei näytä tuovan helpotuksia lähitulevaisuudessa nuorten työmarkkinoille astumisen näkökulmasta.

Epävarmuus on levinnyt kaikille elämän osa-alueille, jonka seurauksena ihmisten on vaikea tehdä tulevaisuuteen suuntautuvia suunnitelmia. Baumanin (2002) mukaan elämä onkin muuttunut pätkittäiseksi. Ennen elämässä arvostettiin pysyvyyttä ja pitkäkestoisuutta, nyt tilalle on tullut lyhytkestoisuus ja joustavuus. Pitkälle viedyssä yksilöllistymisessä kaikki ongelmat ja epäonnistumiset on lopulta palautettavissa yksilöön. Esimerkiksi työmarkkinoilla pärjääminen nähdään yksilön kyvykkyytenä tai kyvyttömyytenä käyttää ja luoda sosiaalisia suhteita sekä hallita omaa ilmaisuaan. (mt. 45–48, 162–166.) Postmodernin vaatimukset ajavat osan meistä ahtaalle. Yksilö kaipaa tukea ja neuvoja, mutta asiantuntijat, kuten opinto-ohjaajat, eivät kykene tarjoamaan muuta kuin valtavan valinnanmahdollisuuksien viidakon, johon yksilö helposti eksyy ja turhautuu. Muuttuva työelämä vaatii työllisyyspalveluita ja opinto-ohjausta kehittymään ja kehittämään uusia tapoja tukea nuoria elämänkulun siirtymävaiheissa. Monien erilaisten näkökulmien sijaan yksilö näyttää kehittyneessä modernissa kaipaavan selkeää opastusta, aikaa ja uudenlaista ajattelu- ja toimintatapaa tukevia rakenteita. Se, kykenevätkö instituutiot vastaamaan näihin yksilöiden muuttuviin tarpeeseen, on tärkeä kysymys. Opinto-ohjauksen ja työvoimahallinnon ohjauksen puuttuessa yhä enemmän korostuvat nuorille tarjottavat valmennus- ja ohjauspalvelut.

Toiminnan kontekstin merkitystä ei pidä unohtaa puhuttaessa nuorisotyöttömyydestä, sillä aika, paikka ja historiallinen tilanne luovat rakenteelliset puitteet joissa yksilön on toimittava. Toimintaympäristö avaa ja sulkee, estää ja edistää toimijuuden mahdollisuuksia. Nykyinen työllisyysparadigma korostaa kuitenkin yksilön vastuuta omasta työllistymisestään ja elämäkulustaan. Nuorilta odotetaan yhä enemmän yrittäjämäistä asennetta, jolloin riskit epäonnistumisesta asetetaan nuoren itsensä kannettavaksi (Tholen 2013, 768). Tämä ajattelutapa vaatii kuitenkin tietynlaisten sisäisten ominaisuuksien lisäksi toimivat ja vetävät työmarkkinat ja tässä taloustilanteessa kaikilla nuorilla ei tosiasiallisesti ole mahdollisuuksia toteuttaa suunnitelmiaan. Hyvinvointivaltion tehtävänä on ollut toimia näiden elämäkulun kriisivaiheiden pehmittäjänä. Viime aikainen poliittinen keskustelu on kuitenkin korostanut keppiä porkkanan sijaan ja aktivointipoliittikkaa ollaan muuttamassa yhä ehdottomampaan suuntaan kiristämällä esimerkiksi työttömienn velvollisuutta vastaanottaa työtä (HS 12.4.2016).

Yksilöllistymisestä huolimatta nuorten oletetaan edelleen siirtyvän johdonmukaisesti koulutusinstituutioista toiseen ja lopulta työelämään. Ikäsidonaisuus on höllentynyt, mutta tie esikoulusta vähintään toisen asteen koulutukseen, on meille jo valmiiksi tallattu. Tämä ei kuitenkaan suojaa nuoria postmodernin mukanaan tuomilta riskeiltä, joista työttömyys näyttää hiipivän osaksi yhä useamman nuoren elämäkulua. Yksilöltä vaaditaan aktiivista sopeutumista muuttuviin olosuhteisiin. Itsenäinen päätöksentekoa ja valintojen eteenpäin vieminen vaativat nuorilta rohkeutta ja hyvää itsetuntoa. Moni tarvitsee toimijuutensa tueksi ohjausta ja neuvoja. Nuoruus on elämäkulullisten siirtymävaiheiden kannalta kriittistä aikaa, ja riski pudota kelkasta on suurimmillaan juuri tässä ikävaiheessa, kun yksilö ei ole vielä vakiinnuttanut asemaansa yhteiskunnassa. Paula Rantamaa kiteyttää edellä kuvatun kehityskulun osuvasti: ”*Valmiin pakettimatkan sijasta elämä näyttää muistuttavan entistä enemmän omatoimimatkailua.*” (2001, 72).

LÄHDELUETTELO

- Aaltonen, S., Berg, P., Ikäheimo, S. (2015) *Nuoret luukulla – Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Nuorisotutkimusseura: Verkkojulkaisu (84). Viitattu: 15.1.2016.
Saatavilla: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf>
- Ahonen-Walker, M., & Pietikäinen, R. (2014). *Nuorisotakuu – kermankuorintaa ja tyhjiä lupauksia?* Teoksessa: Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A-M. Suurpää, L. (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusseura: Verkkojulkaisu 76. Viitattu: 15.7.2015. Saatavilla: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorisotakuun_arki_j_politiikka.pdf
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4. Uudistettu painos. Vastapaino: Tampere.
- Bauman, Z. (2002). *Notkea moderni*. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä 2002.
- Beck-Gernsheim, E. (2002). *Reinventing the family*. Polity Press: 2002.
- Beck, U., Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization*. SAGE Publications: London.
- Beck, U. (2000). *The brave new world of work*. Cambridge: Polity Press.
- Berg, P., Myllyniemi, S. (2013). *Nuoria liikkeellä! Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013*. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013. Viitattu 13.1.2016. Saatavilla: https://tietoanuorista.fi/wpcontent/uploads/2013/08/Nuoria_liikkeell%C3%A4_Julkaisu_Nettiversio_korjattu.pdf
- Bourdieu, P. (1990). *Distinction. A social Critique of the Judgement of Taste*. Routledge & Kegan Paul. New York.
- Bourdieu, P. (1998). *Järjen käytännöllisyys*. Vastapaino: Tampere, 1998.
- Buchman, M. (1989). *The script of life in modern society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coleman, J. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital*. American journal of Sociology, Vol. 94. The University of Chicago Press.
- Eduskunnan tarkastusvaliokunta (2013). *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Viitattu 8.4.2015. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/julkaisut/Documents/trvj_1+2013.pdf
- Ek, E. Saari, E. Viinamäki, L. Sovio, U. Järvelin, M-R. (2004). *Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö*. Edita Prima Oy: Helsinki 2004.

- Erikson, E. (1968). *Identity, Youth and Crisis*. Faber & Faber 1983: London.
- Euroopan komissio (2012). *Social inclusion of youth on the margins of society: Policy review of research results*. Viitattu: 6.4.2015. Saatavilla: http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/social-inclusion-of-youth_en.pdf
- Euroopan unionin neuvosto (2013). Neuvoston suositus nuorisotakuun perustamisesta. Viitattu: 7.5.2016. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52012PC0729>
- Evans, K. (2007). *Concepts of bounded agency in education, work and the personal lives of young adults*. International Journal of Psychology 2007, Vol. 42(2).
- France, A. (2007). *Understanding youth in late modernity*. McGraw-Hill education: Open University Press.
- Giddens, A. (1984). *The constitutions of society*. Polity Press: Cambridge.
- Giele, J., Elder, G. (1998). *Methods of life course research*. Sage Publications 1998. Viitattu: 7.5.2016. Saatavilla: <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxLYmtfXzQ3ODAyNV9fQU41?sid=910d9bda-59b9-4b99-bc6f-a9bacb79b361@sessionmgr120&vid=0&format=EB&rid=1>
- Gilbert, N. (2006). *Research Ethics*. SAGE Publications 2006.
- Helne, T. (2002). *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi 2002.
- Helve, H., Bynner, J. (2007). *Youth and Social Capital*. Tufnell Press: London.
- Hirsjärvi, S., Hurme, H. (2000). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistopaino: Helsinki.
- Hunt, S. (2005). *The life course. A Sociological Introduction*. Palgrave Macmillan.
- Hämäläinen, K., Hämäläinen, U. (2012). *Matkalla maailmalle: nuorten työttömyyden esiintyvyys ja kesto*. Työpoliittinen aikakauskirja 2/2012. Viitattu: 9.4.2016. Saatavilla: <https://www.tem.fi/files/33321/hamalainenhamalainen.pdf>
- Hämäläinen, U., Tuomaala, J. (2013). *Faktaa nuorisotyöttömyydestä*. VATT Policy Brief. Viitattu: 15.4.2016. Saatavilla: http://www.vatt.fi/file/policybrief/vatt_policybrief_22013.pdf
- Hänninen, S. (2014). *Työttömän työnhakijan mahdoton mahdollisuus*. Teoksessa Lempiäinen, K. & Silvasti, T. (toim.) Eriarvoisuuden rakenteet, haurastuvat työmarkkinat Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Jyrkämä, J. (2007). *Toimijuus ja toimijatilanteet*. Teoksessa Seppänen, M., Karisto, A., kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. WS Bookwell Oy.

- Jyrkämä, J. (2008). *Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä*. Gerontologia 4/2008.
- Julkunen, R. (2013). *Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena*. Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu: 9.4.2015. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104433/URN_ISBN_978-952-245-888-9.pdf
- Kauppila, J., Kauppila, P. (2015). *Hyvinvointivaltio toimijuuden tukena*. Teoksessa: Kauppila, P., Silvonen, J., Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) Toimijuus ohjaus elämänselän. Publications of the University of Eastern Finland. Viitattu: 15.4.2016. Saatavilla: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1747-8/urn_isbn_978-952-61-1747-8.pdf
- Keinänen, P., Sinivuori, K. (2010). *Nuorten työllisyys ja työttömyys taantumassa*. Työ- ja elinkeinoministeriö. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010.
- Keskitalo, E., & Karjalainen, V. (2013). *Mitä on aktivointi ja aktivointipolitiikka?* (toim.) Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, verkkojulkaisu. Viitattu: 9.4.2015 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104433/URN_ISBN_978-952-245-888-9.pdf
- Kotiranta, T., Virkki, T. (2011). *Toimijuus ja sosiaalisen toiminnan teoria*. Teoksessa Teoksessa Kotiranta, T., Niemi, P., ja Haaki (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus Helsinki University Press 2011.
- Kuusela, P. (2011). *Sosiaalitieteet, sosiaalisuus ja sosiaalisen toiminnan teoria*. Teoksessa Teoksessa Kotiranta, T., Niemi, P., ja Haaki (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus Helsinki University Press 2011.
- KvantiMOTV (2012). *Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu: 11.5.2016. Saatavilla: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/intro.html>
- Larja, L. (2013). *Nuorten elinoloja ei voi kuvata pelkän työttömyysasteen avulla*. Hyvinvointikatsaus 1/2013. Viitattu: 14.4.2015. Saatavilla: http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-03-11_002.html?s=0
- Lavikainen, E. (2014). *Monenlaisia nuoria, yhdenlaisia toiveita*. Teoksessa: Gretschel, A. Paakkunainen, K. Souto, A-M. Suurpää, L. (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusseura: Verkkojulkaisu ja 76. Viitattu: 15.7.2015. Saatavilla: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorisotakuun_arki_ja_politiikka.pdf

- Lähteenmaa, J. (2010). *Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta*. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010. Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu: 26.2.2015. Saatavilla: <https://www.tem.fi/files/28609/Lahteenmaa.pdf>
- Marin, M. (2001). *Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen*. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa* Vastapaino: Tampere 2001.
- Myllyniemi, S., Berg, P. (2013). *Nuoria liikkeellä!* Nuorten Vapaa-aika tutkimus 2013. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisu. Viitattu: 8.10.2015. Saatavilla: http://issuu.com/tietoanuorista/docs/nuorten_vapaa-aikatutkimus_2013.
- Myrskylä, P. (2010). *Taantuma ja työttömyys*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja: Työ ja yrittäjyys 57/2010. Viitattu 13.4.2015. Saatavilla: https://www.tem.fi/files/27778/TEM_57_2010_netti.pdf.
- Myrskylä, P. (2012). *Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?* EVA analyysi 2012 (19). Viitattu: 20.4.2015. Saatavilla: <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjailyminen.pdf>
- Mäkinen, S. (2015). *Näköaloja toimijuuteen nuoruuden siirtymissä ja suunnanotoissa*. Teoksessa: Kauppila, P., Silvonen, J., Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) *Toimijuus ohjaus elämäntietä*. Publications of the University of Eastern Finland. Viitattu: 15.4.2016. Saatavilla: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1747-8/urn_isbn_978-952-61-1747-8.pdf
- Niemi, P. (2011). *Minä itse ja sen määrääminen*. Teoksessa Kotiranta, T., Niemi, P., ja Haaki (toim.) *Sosiaalisen toiminnan perusta*. Gaudeamus Helsinki University Press 2011.
- Nikander, T. (2009). *Nuoret muuttavat omilleen yhä nuorempina*. Tilastokeskuksen hyvinvointikatsaus 1/2009. Viitattu: 13.4.2015. Saatavilla: http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_004.html?s=0
- Ojala, H., Palmu, T. Saarinen, J. (2009). *Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa – Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen*. Teoksessa Ojala, H., Palmu T., & Saarinen, J. (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Vastapaino: Tampere 2009.
- Palola, E., Hannikainen-Ingman, K., Karjalainen, V. (2012a). *Nuoret koulutuspuudokkaat sosiaalityön asiakkaina*. Tapaustutkimus Helsingissä. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos: Raportti 29/2012. Viitattu: 5.5.2015. Saatavilla: <https://www.thl.fi/documents/10531/95751/Raportti%202012%2029.pdf>
- Palola, E., Hannikainen-Ingman, K., Karjalainen, V. (2012b). *Nuorten syrjäytymistä on tutkittava pintaa syvemmin*. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):3. Viitattu: 5.5.2015. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102895/palola.pdf?sequence=1>
- Puuronen, A. (2014) *Millä saa pääsylimurteen yhteiskuntaan?* Teoksessa: Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A-M. Suurpää, L. (toim.) *Nuorisotakuun arki ja politiikka*. Nuorisotutkimusseura: Verkkojulkaisu 76. Viitattu 17.7.2015. Saatavilla:

http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorisotakuun_arki_ja_politiikka.pdf

Raitanen, M. (2001). *Aikuistuminen – Uusi vaihe elämässä vai uusi elämä vaiheessa?* Teoksessa Sankari, A., & Jyrkämä, J. (toim.). *Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa* Vastapaino: Tampere 2001.

Ranta, M. (2015). *Pathways to adulthood developmental tasks, financial resources and agency*. Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto. Viitattu: 11.3.2016. Saatavilla: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/46161/978-951-39-6227-2_vaitos16062015.pdf?sequence=1

Rantamaa. (2001) *Ikä ja sen merkitykset*. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino

Rikama, S. Salmi, H. (2010). *Miten Suomi selviää?* Tieto & trendit 2010/6. Viitattu 13.4.2015. Saatavilla: http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2010/art_2010-09-07_003.html

Roos, J.P. (1987). *Suomalainen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454, Hämeenlinna 1987.

Saaranen-Kauppinen, A., Puustniekka, A. (2006). *KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 12.1.2016. Saatavilla: [linkki](#)

Salmela-Aro, K. Nurmi, J-E. (2000). *Ihmisen psykologinen kehitys ja elämäntyyli*. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) *Suomalainen elämäntyyli*. Tammi.

Salmela-Aro, K. (2007). *Goal-related social ties*. Teoksessa Helve, H. & Bynner, J. (toim.) *Youth and Social Capital*. The Tufnell Press: London.

Siisiäinen, M. (2014) *Työtä vailla olevat nuoret*. Teoksessa Lempiäinen, K. & Silvasti, T. (toim.) *Eriarvoisuuden rakenteet, haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Silvasti T., Lempiäinen K., Kankainen T. (2014). *Eriarvoisuuden uudet paikat*. Teoksessa Lempiäinen, K. & Silvasti, T. (toim.) *Eriarvoisuuden rakenteet, haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Silvola, J. (2015). *Toiminta ja suhteet – Neljä fragmenttia toimijuudesta*. Teoksessa: Kauppila, P. Silvonen, J. Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) *Toimijuus ohjaus elämäntyyli*. Publications of the University of Eastern Finland. Viitattu 15.4.2016. Saatavilla: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1747-8/

Suomen virallinen tilasto (2009): *Työllisyys kääntyi laskuun vuonna 2009*. Työvoimatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 14.4.2015. Saatavilla: http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2009/tyti_2009_2010-02-16_kat_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (2015). *Työvoimatutkimus*. Helmikuu 2015. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 14.4.2015. Saatavilla: http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2015/02/tyti_2015_02_2015-03-24_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (2014). *Siviilisäädyn muutokset. Ensiavioitujan ja ensisynnyttäjän keski-ikä 1982–2014*. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 12.5.2015. Saatavilla: <http://tilastokeskus.fi/til/s>

Tholen, G. (2015). *What can research into graduate employability tell us about agency and structure?* British Journal of Sociology of Education, 36:(5).

Tuomi, J. Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.

Työ- ja elinkeinoministeriö. *Nuorisotakuun viralliset verkkosivut*. Viitattu: 9.3.2015. Saatavilla: http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/tietoa_takuusta.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2011) *Asettamis päätös nuorten yhteiskuntatakuusta*. Viitattu: 20.2.2015. Saatavilla: https://www.tem.fi/files/30956/asettamispaatos_yhteiskuntatakuu.pdf.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2012). *Nuorten yhteiskuntatakuu 2013*. TEM raportteja 8/2012. Valtakunnallinen nuorten yhteiskuntatakuu työryhmä. Viitattu: 15.3.2015. Saatavilla: https://www.tem.fi/files/32290/TEMrap_8_2012.pdf

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). *Työ- ja elinkeinoministeriön linjaukset nuorisotakuun toteuttamisesta TE- hallinnossa*. Viitattu: 1.3.2015. Saatavilla: http://www.tepalvelut.fi/te/fi/pdf/nuorten_yhteiskuntatakuu_ohje.pdf.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). *Kirje nuorisotakuun alueellisille ja paikallisille toimijoille*. Viitattu: 1.3.2015. Saatavilla: <http://www.sivariakeskus.fi/easydata/customers/sivariakeskus/files/asiakirjoja/nuorisotakuu.pdf>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014). *Yhdessä tekeminen tuottaa tuloksia. Nuorisotakuun tutkimuksellisen tuen loppuraportti*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja: Työ ja yrittäjyys 15/2014. Viitattu: 20.10.2015. Saatavilla: https://www.tem.fi/files/39775/TEMjul_15_2014_web_14052014.pdf

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015). *Työväilytilasto*. Viitattu: 1.3.2015. Saatavilla: https://www.tem.fi/files/31851/tyottomat_270215.pdf

Valtioneuvoston kanslia (2011). *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma*. Viitattu: 15.4.2015. Saatavilla: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a>

Valtioneuvoston kanslia (2015). *Ratkaisujen Suomi*. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma. Viitattu: 6.5.2016. Saatavilla: http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82

Vehviläinen, S. (2014). *Ohjaustyön opas*. Gaudeamus 2014.

Vilkko, A. (2001). *Elämänkulku ja elämänkulkukerronta*. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim) *Suomalainen elämänkulku*. Tummavuoren Kirjapaino Oy: Vantaa 2001.

Ylilahti, M. (2013). *Itsestä kiinni*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Verkkojulkaisu. Viitattu: 21.9.2015. Saatavilla: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41743/978-951-39-5232-7_Vaitos13062013.pdf?sequence=1

Åkerblad, L. (2015) *Hämmennystä ja reittivalinnan vaikeutta – Prekaari toimijuus*. Teoksessa: Kauppila, P., Silvonen, J., Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) *Toimijuus ohjaus elämänkulku*. Publications of the University of Eastern Finland. Viitattu: 15.4.2016. Saatavilla: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1747-8/

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko nuorille.

Teema 1: Elämäntarina

- Kerro itsestäsi
 - o Ikä?
 - o Koulutustausta?
 - o Kauanko olet ollut työttömänä?
 - o Oletko parisuhteessa?
 - o Asutko omillasi vai vanhempien kanssa?
- Koulutushistoria
 - o Millaiseksi kuvaillet koulunkäyntiäsi peruskoulussa?
 - o Mitkä asiat innostivat sinua? Tuettiin sinua eteenpäin/saitko tarpeeksi yksilöllistä apua?
 - o Mitä peruskoulun jälkeen?
 - o Mikä/kuka on ohjannut koulutusvalintojasi?
- Perhe
 - o Millainen suhde sinulla on perheeseen ja lähipiiriin? Ketä kuuluu sinun perheeseesi?
 - o Oletko saanut heiltä tukea ja kannustusta opiskeluun tai työllistymiseen liittyvissä asioissa? Millaista tukea?
 - o Onko perhe tai muut ihmissuhteet vaikeuttaneet opiskeluasi?
- Työ
 - o Oletko ollut työelämässä?
 - o Millaista työtä olet hakenut?
 - o Oletko hakenut työtehtäviin, joista olet aidosti kiinnostunut vai oletko hakenut toimeentulon takia?
 - o Oletko kokenut pettymyksiä/vastoinkäymisiä?
 - o Onko sinulla ollut urahaaveita lapsena/nuorena?
- Vapaa-aika/sosiaaliset verkostot
 - o Onko sinulla harrastuksia? Harrastitko lapsena?
 - o Kuinka paljon aikaa vietät internetissä päivittäin?
 - o Millaiseksi kuvailisit ystävyysuhteitasi?
- Oletko elämässäsi törmännyt vastoinkäymisiin? Millaisiin? Miten selvisit?
- Yhteiskunta
 - o Oletko joutunut turvautumaan yhteiskunnan tukijärjestelmään: Kela, toimeentulotuki, mielenterveyspalvelut ym. ? Millaista tukea olet saanut?
 - o Onko tuen hakeminen/saaminen ollut helppoa?

Teema 2: Toimijuus ja elämäntilanne ennen uravalmennusta

- Elämäntilanne ennen uravalmennusta

- Millainen tilanteesi oli?
- Olitko tyytyväinen elämääsi?
- Millainen arkipäiväsi oli? Kuvaile miten päiväsi rakentui?
- Oliko sinulla ollut tavoitteita koulupaikan/työpaikan suhteen? Miten edistit tavoitteita?
- Toimijuus
 - Koetko, että olet itse kyennyt vaikuttamaan valintoihisi? Mihin toiminta on tyssännyt?
 - Koetko että olisit kaivannut yksilöllistä ohjausta/apua koulutaipaleellasi? Saitko ohjausta?
 - Millaisessa kunnossa taloutesi oli ennen uravalmennusta? Mistä sait toimeentulon? Oliko ongelmia? Oliko sinulla taloudellisia tavoitteita?
- Tulevaisuus
 - Millaisia ajatuksia sinulla oli tulevaisuudesta ennen uravalmennusta?
 - Oliko unelmia tai tavoitteita työuran suhteen?

Teema 3: Toimijuus ja elämäntilanne uravalmennuksen jälkeen?

- Respa
 - Miksi tulit Respaan? Kenen idea se oli?
 - Minkälaista tukea sait?
 - Koetko että sinua kuunneltiin?
 - Miten suhtauduit Respaan ennen tänne tuloa? Oliko ennakkoluuloja?
 - Luotitko uravalmentajaan?
 - Mitä palveluita sinulle tarjottiin? Oliko niistä hyötyä?
 - Koitko, että sinua pakotettiin tai sinulle tyrkytettiin ajatuksia, joista et itse innostunut?
- Elämänhallinta + Toimijuus
 - Koetko elämäsi olevan nyt paremmassa hallinnassa? Esimerkkejä?
 - Kuvaile arkipäivääsi nyt? onko arkipäiväsi muuttunut verrattuna aikaan ennen Respa?
- Osaaminen, itsetuntemus + Toimijuus
 - Saitko uusia taitoja? Opitko uutta itsestäsi?
 - Luotatko nyt enemmän omaan osaamiseen?
 - Auttoiko uravalmennus hahmottamaan tulevaisuuttasi ja omia vahvuuksiasi?
 - § Mitkä ovat mielestäsi vahvuutesi ja miten aiot hyödyntää niitä työelämässä?
- Tulevaisuus
 - Miten näet tulevaisuuden? (Arki, työ, elämä)
 - Mitä työ merkitsee sinulle? Onko tullut uusia haaveita/tavoitteita? Mikä on ihanne ammattisi nyt? Mitkä ovat tavoitteesi taloudellisesti?
 - Koetko, että sinulla on nyt paremmat mahdollisuudet saavuttaa unelmiasi? Miten aiot saavuttaa uudet tavoitteesi?

- Millainen on mielestäsi normaali elämäntyyli? Miten itse haluaisit oman elämäsi kulkevan, vastaako se normaalia käsitystä elämäntyylistä?
- Kerro kaksi asiaa uravalinnasta, joista koit olleen sinulle eniten hyötyä? Millaista hyötyä?

Liite 2. Puolistrukturoitu haastattelu uravalmentajille

- Minkälaiset nuoret onnistuvat? Onko onnistuneista nuorista olemassa yleiskuvaa?
- Ne ketkä jättävät valmennuksen kesken/ epäonnistuvat?
- Mitkä ovat Respaan tulevien nuorten suurimmat ongelmat mielestäsi?
- Minkälaista apua/valmennusta nuoret mielestäsi tarvitsevat eniten?
- Mitkä ovat mielestäsi tärkeimpiä uravalmennuksen anteja nuorelle?
- Kerro muutama esimerkkitapaus onnistumisista?
- Minkä koet suurimmaksi haasteeksi nykynuorten elämässä uravalmentajan näkökulmasta ja kokemuksiisi pohjautuen?

Liite 3. Tutkimuksen onnistuneiden nuorten työttömyyden kesto, uravalmennuksen kesto ja uravalmennuksen päättymissyy.

Sukupuoli	Koulutus	Työttömyyden kesto	Uravalmennuksen kesto	Päättymissyy
nainen	peruskoulu	7kk	6kk	Koulutuksessa
nainen	lukio	18kk	15kk	Koulutuksessa
nainen	ylempi korkeakoulututkinto	26kk	26kk	Työssä
mies	peruskoulu	työttömyyden alku ei tiedossa	3kk	Koulutuksessa
mies	ylempi korkeakoulututkinto	19kk	8kk	Työssä
nainen	ammattillinen perustutkinto	10kk	9kk	Koulutuksessa
nainen	ammattillinen perustutkinto	työttömyyden alku ei tiedossa	5kk	Työssä
mies	lukio	19kk	10kk	Koulutuksessa

Liite 4. Ristiintaulukointi sukupuoli ja uravalmennuksen päätymissyy, Chi-Square Test.

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,702 ^a	1	,100
Likelihood Ratio	2,701	1	,100
Linear-by-Linear Association	2,700	1	,100
N of Valid Cases	1733		

Liite 5. Ristiintaulukointi koulutus ja uravalmennuksen päätymissyy, Chi-Square Test.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	265,285 ^a	5	,000
Likelihood Ratio	278,265	5	,000
Linear-by-Linear Association	107,942	1	,000
N of Valid Cases	1663		